Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

ROMÁNOVÁ ZPRACOVÁNÍ NERUDOVÝCH LÁSEK
NERUDA´S LOVE AT NOVELS

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Dagmar Mocná, Csc.
Autorka DP: Bc. Eva Kozlová
Kladno, Černohorského 356
Učitelství pro střední školy
prezenční studium
Rok dokončení DP: 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze DP je identická s její tištěnou podobou.

Kladno

20. 6. 2013 Podpis:

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Dagmar Mocné, Csc., vedoucí diplomové práce, za rady a velmi cenné připomínky a také za její podporu při zpracování této práce.

OBSAH

ÚVOD 5

1. BIOGRAFICKÝ ROMÁN 7

2. LISTY (DOPISY) A JEJICH INTERPRETACE 11

3. REÁLNÉ PODLOŽÍ ROMÁNOVÉ FIKCE 14

ANNA HOLINOVÁ 15

KAROLÍNA SVĚTLÁ 17

TEREZIE MARIE MACHÁČKOVÁ 21

ANNA TICHÁ 23

BOŽENA VLACHOVÁ 26

BÁSNĚ A VZTAHY 29

4. ROMÁNOVÁ FIKCE 32

SONJA ŠPÁLOVÁ – ČERNÝ HONZÍK 32

JAROMÍRA KOLÁROVÁ – DÉMANTOVÁ SPONA 40

IVONA BŘEZINOVÁ – BLONĎATÁ KEROLAJN 49

IVO PELANT- LÁSKY JANA NERUDY 54

5. KOMPARACE ROMÁNŮ 62

ZÁVĚR 80

BIBLIOGRAFIE: 82

RESUMÉ 85

SUMMARY 86

KLÍČOVÁ SLOVA 87

PŘÍLOHY 88

ÚVOD

Se jménem Jana Nerudy se mnozí pravděpodobně poprvé seznámí na základní škole hlavně v souvislosti s jeho tvorbou. Tohoto muže známe jako literáta a novináře a většinou příliš nepřemýšlíme o tom, že i on měl soukromý život. Právě jeho část se stala tématem mé diplomové práce – bude mne zajímat jednak to, co cítil k pěti ženám a jakého charakteru jeho svazky s nimi byly, ale hlavně to, jak je ve svých románech pojímají čtyři autoři.

Informace o vztazích Jana Nerudy se zpravidla čerpají z jeho životopisu. Poprvé se ho pokusil sestavit na konci 19. století Bohuslav Čermák, životní dráze básníka se nicméně věnoval také Arne Novák, Albert Pražák nebo Miroslav Novotný. Poměrně nová je myšlenka, že fakta, která se v těchto životopisech objevují, nemusí být až tak objektivní. Nejen že se při jejich vytváření zapojují tendence člověka seskupit je v určitý příběh, o čemž se rozepisuje Petr A. Bílek[1], velkou roli hraje také to, kdy a kde k tomu dochází. Jak píše Dagmar Mocná (2011, 149), životopis můžeme chápat jako něco, co dala dohromady určitá kultura, co někdy přechází až do formy mytologie a v čem je patrné, že proměny nahlížení na některé záležitosti souvisí se změnami, které prodělala společnost, s měnícími se normami.

V celé své práci budu vycházet z tohoto pohledu na životopis, přičemž v jedné její kapitole se budu snažit zmapovat hlavně na základě dopisů, které svým milým Jan Neruda posílal, a podle básní, které skládal buď pod jejich vlivem, nebo jim přímo daroval, jak asi vypadalo jeho pět poměrů. Protože se v současnosti neví o tom, že by ještě existovala nějaká jeho psaní pro Annu Holinovou, Karolínu Světlou, Terezii Marii Macháčkovou, Annu Tichou a Boženu Vlachovou, která by vlastnila soukromá osoba, od poloviny dvacátého století zřejmě máme možnost číst to, co se z nich zachovalo, v třísvazkových Dopisech Jana Nerudy.

Pro stěžejní oddíl mé diplomové práce je hodně zásadní, že autoři životopisných románů čerpají nejen z listů a pamětí různých lidí, ale že se při psaní informují také a hlavně v životopisu. Dá se předpokládat, že v jejich dílech tak najdeme i to, co k faktům,

[1] BÍLEK, Petr A. ,,Obraz Boženy Němcové – pár poznámek k jeho emblematické redukci“ . in: PIORECKÝ Karel (ed). *Božena Němcová a její Babička. Sborník příspěvků z III. Kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 11-23.

která byla získána přímo v pramenech, přidali interpreti a životopisci. Očekávám (už jen podle titulů knih, vzhledem k charakteru tohoto soužití a tomu, že poutal dohromady dva známé spisovatele), že nejvíce se budou zaobírat vztahem s Karolínou Světlou. Mým cílem tedy bude zjistit, jestli a jak pracují s korespondencí, jestli se u nich setkáme s legendami, s tradičními příběhy, které o jednotlivých láskách Jana Nerudy kolují, a jak si je a jejich aktéry jakožto fikční představují.

K dispozici mám tři životopisné romány o Janu Nerudovi, které vyhovují té podmínce, že se musí zabývat jeho svazky, a jeden dívčí román s biografickými prvky. Každý z nich plánuji nejprve velmi pozorně přečíst a následně provést jeho analýzu v souladu se svým cílem a na základě znalosti dopisů a životopisu básníka. Po rozebrání všech čtyř je porovnám navzájem v těchto oblastech – z hlediska opírání se o prameny, pohledu na postavy, zobrazení vztahů a opakujících se scén. Ve stěžejní části se budu věnovat fiktivním hrdinům a fiktivním poměrům, aby však bylo zřejmé, z čeho vlastně tvůrci románů vycházeli, objeví se rovněž oddíl o reálném podloží Nerudových lásek. Do práce jsem se rozhodla zařadit kapitolu o žánru biografického románu a o listech a problematice jejich interpretace, protože právě skrze ni se snažím upřesnit, jaký charakter asi měly vztahy Jana Nerudy, a rovněž se snažím přiblížit, jak s listy nakládají autoři biografických románů.

1. BIOGRAFICKÝ ROMÁN

Jako biografický román označujeme jeden z mnoha typů románu, který zachycuje život historické osobnosti a který se pohybuje na hraně mezi beletrií a faktografickou literaturou. Jeho tvůrci se inspirují důvěrnými dokumenty (např. dopisy a deníky) toho, o kom píší, vzpomínkami pamětníků a odbornou literaturou, ale vybírají si, jaké informace ze shromážděných materiálů použijí, a především využívají vlastní fantazie a vlastních představ při vyplňování míst, o kterých zdroje mlčí, a při tvorbě rozmluv, které nezachycují. S románem vývojovým spojuje tento typ románu líčení celé existence hrdiny, s historickým pak nahlížení na osud většinou již zemřelého člověka, kterého autor zasazuje do určité doby, společnosti a kultury.

Hlavní postavy životopisných románů bývají problematické osobnosti se silnou vůlí postavit se kvůli své jedinečnosti době, společnosti i útrapám, které jim odlišnost přináší. Většinou se jedná o strhující a myšlenkově i jinak nedostižné umělce, především spisovatele, malíře a herce, nebo výzkumníky, politiky a filosofy. Dostávají se do situací, které posléze ovlivňují celý jejich život. Tyto romány také často rozdělují životy svých protagonistů do úseků podle toho, jak se vyvíjeli profesně, a mívají jednoznačný, uzavřený konec.

Podle poměru mezi užitím dokumentů a představivosti spisovatele od sebe můžeme odlišit dva druhy biografického románu. První z nich, románová biografie, se vyznačuje velkým podílem autorské fikce a její hrdinové se snaží i za cenu obětí co nejvíce pracovat a tvořit ve velmi dobře charakterizovaném prostředí a době. Naproti tomu se román – dokument díky velkému využití ověřených informací blíží odborné životopisné monografii a řadíme ho tak do literatury faktu. Hranice mezi oběma typy nicméně není neprostupná.

Už do doby antiky se datuje vznik předka životopisných románů, biografie. Období středověku variuje biografii do podoby hagiografie. Samostatný žánr se rodí ve 20. letech 20. století v souvislosti s potřebou člověka v poválečné době znovu nalézt ty správné životní hodnoty a vzorce chování, ale i v reakci na odhalování soukromí slavných bulvárním tiskem. Zprvu se objevují především díla románu – dokumentu (A. Maurois, S. Zweig) o spisovatelích, politicích a panovnících, ale americký autor I. Stone přichází s populární variantou biografického románu. Třicátá léta znamenají významný zlom –

spolu s velkým a neutuchajícím zájmem čtenářů o tento žánr se mění také jeho podoba a dochází tak k jeho beletrizaci a nahrazování dokumentárních poznatků neseriózními. Nejvýznamnějšími literáty jsou D. Weiss, A. Lanoux a H. Perruchot, který se zvlášť zajímá o životy malířů - impresionistů.

Tylův *Rozervanec*, román A. V. Šmilovského *Za ranních červánků* a kniha R. Jesenské *Legenda ze smutné země* se v české literatuře považují za předchůdce životopisných románů, které se v naší zemi začaly tvořit o desetiletí později než v ostatních státech Evropy a na které měly vliv překlady zahraničních děl tohoto žánru. Čeští čtenáři však preferovali už jen jejich beletrizovanou podobu. Prvním českým autorem biografických románů byl V. Drnák, který v roce 1934 vydal dílo o Vincentu van Goghovi nazvané *Hlavou proti zdi*. Krycí jméno V. Drnák skrývalo V. J. Rosůlka, který ve 30. letech napsal ještě knihy o španělském malíři Goyovi (*Španělská rapsodie*) a Josefu Němcovi (*Manžel slavné ženy*). Vedle něho působilo v této době několik dalších spisovatelů, kteří se specializovali na psaní životopisných románů a právě díky nim se stávali známými. Jedním z nich je J. Humberger, autor *Mikuláše Dačického z Heslova, Prokopa Diviše a Petra Brandla.* Sonja Špálová, jejíž první román *Chlapec s harfou* příznivě přijal i Arne Novák, se v *Černém Honzíkovi* zabývala osobou Jana Nerudy. V roce 1939 se na pultech knihkupectví vyjímala prvotina jednoho z nejznámějších autorů tohoto žánru, který se životopisnému románu věnoval až do 80. let, F. Kožíka. Dílo *Největší z pierotů* o J. G. Debureauovi, mimovi původem z Čech, přineslo Kožíkovi první úspěch. Velký vzestup obliby čtenářů i tvůrců (F. Kožík, K. Schulz) zaznamenává žánr v době okupace, kdy je prostředkem, jak v těžkém období ohrožení posilovat a upevňovat vědomí jedinečnosti českého národa. V období po ukončení druhé světové války se proměňuje pohled na to, jak by měl biografický román vypadat. Odvrací se tedy od dramatického líčení života k vážnosti, důkladnosti poučení a výběru hrdinů z českého prostředí, hlavně z doby národního obrození. Č. Jeřábek píše o B. Němcové v románě *Odcházím – přijdu,* J. Mařánek se věnuje B. Smetanovi (*Píseň hrdinného života*). Nejoblíbenějším protagonistou je J. A. Komenský (L. Mašínová: *Nesmrtelný poutník*, F. Pražák: *Ráj srdce*, F. Kožík: *Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského*, M. V. Kratochvíl: *Život Jana Amose,* M. Hanuš: *Osud národa*). Přes tyto tendence se neoblíbenějšími stala díla J. Loukotkové, která obohatila romaneskní podobu žánru románem *Navzdory básník zpívá*. V padesátých letech se objevuje snaha o větší dokumentárnost u F. Gela (*Přemožitel neviditelných dravců*) a

také novinky jako více vypravěčských perspektiv nebo drobných příhod v díle F. Kožíka (*Po zarostlém chodníčku*). O desetiletí později upadá zájem čtenářů, kteří sahají po ostatních typech románu, a na výsluní zájmu se biografický román dostává znovu až v době normalizace (A. Vrbová: *V erbu lvice*). Z. Mahler a M. Šulcová představují autory románu - dokumentu 80. let. Zatím poslední změnu prodělal žánr v letech devadesátých, kdy se pozornost od malířů a spisovatelů přesouvá na herce a zpěváky. Výjimku tvoří *Guvernantka* V. Macury o F. L. Čelakovském a jeho manželce a vědeckofantastický životopisný román *Peklo Beneš* od J. Nesvadby.

Zdá se, že biografické romány se těší stálé popularitě u čtenářů. Co to způsobuje? Čím nás tyto romány tak přitahují? A jaké je riziko jejich čtení?

Mnozí z nás znají historické osobnosti ze školy hlavně z hodin dějepisu a literatury nebo z odborných publikací a touží nahlédnout do jejich myšlenek, objevit, jak vypadal jejich běžný den a odhalit jejich soukromí. Chtějí oživení suchých faktů o trochu důvěrného. A právě to přinášejí životopisné romány, které se většinou spíše než na dílo zaměřují na život, nezřídka intimní a milostný. Jejich čtení jako by v sobě spojovalo touhu po poznání s chutí odhalit část tajemství někoho výjimečného a významného.

Tvůrce životopisný román někdy zakládá na ověřených faktech a čerpá z korespondence a deníků. Protože ale vytváří fikční svět a tím i fikční postavu, smí s ní ve svém díle dělat, co uzná za vhodné. Proto může zdůraznit vady charakteru a záporné rysy povahy, touhy, vášně a záliby. Může rekonstruovat rozhovory, které se mohly odehrát, milostné vztahy, které hrdina mohl prožít a vytvořit fikční osoby, které na něj mohly působit. Vypomáhá si fantazií na místech, kde prameny mlčí. Nabízí nám tak svou, mnohdy velmi kontroverzní a zajímavou, představu o konkrétním člověku z minulosti a s tím i perspektivu, že porozumíme jeho světu, myšlení a činům. Tato podoba podněcuje i naši představivost a zvědavost především proto, že si u jejího čtení mnohdy říkáme: „Co když to tak skutečně bylo?“.

Přestože využívání informací z odborné literatury někdy vede k tomu, že spisovatel vykreslí v díle fikční svět tak podobný skutečnému, že to nutí srovnávat je, čtenář si vždy musí uvědomit rozdíly mezi faktografickou literaturou a životopisným románem. Ten je vždy v různé míře produktem představivosti autora, fikcí. Jeho čtení může rozvíjet další zájem o jeho hlavního protagonistu, fantazii a myšlení, ale neposkytuje objektivní, zcela

ověřené informace. Přesto nás tak vábí možností prožívat alternativní minulost, sledovat, co by se stalo, kdyby se společnost vydala jinou cestou, a představovat si i naprosto jiný osud historických osobností (tzv. protifaktové světy).

2. LISTY (DOPISY) A JEJICH INTERPRETACE

Dopisy. Dříve běžné, dnes stále více nahrazované elektronickou komunikací. Lidí, kteří je v současnosti píší, asi mnoho není, tím více si ovšem vážíme každého takového, ještě spíše ručně psaného a soukromého, výtvoru.

List, tedy žánr, jehož prostřednictvím můžeme přibližovat nepřítomnému adresátovi své myšlenky a také nejrůznější informace, se vyvinul z dopisu a od svého vzniku v antice prošel velmi dlouhým vývojem, rozvíjel se významně nejenom v tomto období, ale také ve středověku, humanismu a klasicismu. K základní funkci dopisu (prostě sdělovací a komunikační) se u listu přidává estetická. Pro toho, komu je list určen, nebývá jeho obsah nikterak nesnadně odhalitelný, rozumí zpravidla všemu, co mu chce pisatel říci. Když ale čte tento text někdo jiný, už na něj nepůsobí stejně, protože dochází ke změně komunikační situace, a tím k literarizaci dopisu.

Listy se vyznačují tím, že vždy vznikají v určitém čase a prostoru, že jejich původce zpravidla zná příjemce a nepočítá s tím, že by se jeho řádky dostaly do rukou někomu jinému, proto si dovolí svěřit se otevřeně i s jinak tajnými detaily. Asi nejčastěji se setkáme s listem **soukromým**. Platí pro něj to, co bylo popsáno výše, hlavně zřetel ke zcela určitému a ne fiktivnímu adresátovi. Naproti tomu pisatel **otevřeného** literarizovaného dopisu předem kalkuluje s tím, že plod jeho psaní bude známý pro mnoho lidí, a jeho prostřednictvím tak ostatním ukazuje, co si myslí, co zažil, jaké postoje zaujímá. **Fiktivní** listy se pak stávají prvky fikční beletrie.

Co nás jako čtenáře listů, které původně nebyly určeny nám, na nich třeba i po několika staletích od jejich vzniku přitahuje? Je to intimita soukromých dopisů a fakt, že jejich autoři v nich nemusí nic zamlčovat? Nebo to, že nám otevírají vnitřní svět osobností, které už dlouhou dobu nežijí, že nám umožňují pochopit, proč určitým způsobem jednaly, jaké měly myšlenky, co cítily, jaké byly jejich problémy nebo třeba každodenní život? Listy nám v každém případě zlidšťují těmito informacemi i ty, jichž se už osobně nezeptáme ani se s nimi nestřetneme. Předvádějí nám, že i oni žili své osobní životy, někdy třeba řešili podobné nesnáze, které trápí i nás. Z těchto důvodů někdy slouží korespondence také jako základ pro tvorbu literátů, například u biografických románů.

Literarizované dopisy si tedy své čtenáře najdou velice snadno, patří mezi oblíbenou četbu, jejich interpretace mnohdy ale naráží na obtíže. Vedle toho, co zde pisatel sděluje přímo (explicitně), se v nich objevují i sdělení v náznacích. Stejné listy tak mohou být čteny dvěma různými lidmi a ti je mohou vykládat úplně jinak, odlišně. Čím je to způsobeno? Vždy je sepisujeme v určité době a situaci a ovlivněni zkušenostmi a zážitky, což se do nich promítá. Pokud ale budou pravé, skutečně autentické, my sami asi nenabídneme čtenářům, jejichž existenci při psaní nepředpokládáme, způsob, nějaký návod, jak je pročítat a jak je vyložit. A právě interpretaci, která jim pak dá význam, také provádíme v určitém čase a prostoru. Interpret, i když se snaží být maximálně objektivní, bude vždy ovlivněn svou dobou a prostředím, normami, kulturou, tím, co je mezi lidmi v jeho světě ještě přijatelné a co už ne. V souladu s tím si pak, i když nevědomky, některých věcí v dopisech všímá víc a zase jiné upozaďuje. Určitou roli asi hraje i to, co on sám považuje v životě za správné, s čím sympatizuje a co naopak odmítá. K tomu lze ještě připočítat problémy, které přináší nutnost vypořádat se s ovlivněním podoby a obsahu dopisu užitím komunikačních strategií, sebestylizací a stylizací.

Komunikační strategii můžeme chápat jako posloupnost, soubor postupů, které využívá autor listu ve snaze o dosažení svého komunikačního záměru a které se organizují na pozadí tzv. vztahového aspektu komunikace.[2] Ten významně souvisí právě se sebestylizací a stylizací, jeho podstata totiž spočívá v jakémsi nastavování, prezentování podob těch subjektů, které v psaní odkazují jak na pisatele, tak adresáta, ale i jejich vzájemný vztah. Co působí na to, jakou komunikační strategii autor listu použije? Můžou to být jeho charakteristiky, již zmíněný komunikační záměr, pohlaví, věk, soc. role a postavení čtenáře dopisu, ale roli zde mají i dobové normy chování a komunikace.[3] Pro interpreta je důležité vědět také to, že každá společnost v určité době užívá podobné komunikační strategie, i když samozřejmě se lze setkat i se značně odlišnými, originálními u určitých jedinců.

Protože člověk není schopen jen za pomoci jazyka sestavit přesnou podobu vnějšího prostředí, světa, ve kterém žije, musí vybrat a nějak uspořádat důležité skutečnosti, které chce v dopise zobrazit. Zpravidla tak nejen imituje, ale zároveň i mění,

[2] SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. ISBN 80-246-0927-4, s. 153.
[3] tamtéž, s. 29.

ať už záměrně nebo ne, podobu tohoto vzoru, čímž ho stylizuje. V textech listů nejčastěji vidíme dva druhy stylizace. Patří sem *sebestylizace*, tedy to, jak pisatel nahlíží sám na sebe, jak se představuje a co o sobě, uvědoměle i neuvědoměle, implicitně i explicitně, sám říká. Tento obraz, který zde vytváří, nicméně nemusí být, právě díky stylizaci, stejný jako jeho skutečné já, to, kým skutečně je, protože může například vystupovat vůči jednomu adresátovi jako přítel, vůči jinému jako milenec, přičemž se zřejmě bude snažit zdůraznit hlavně ty vlastnosti a charakteristiky, které se s touto sociální rolí pojí (mluví se o stylizaci subjektů odkazujících k autorovi, protože ten, stejně jako adresát, existuje mimo dopis, v reálném světě). Druhý druh stylizace pak představuje ta, která se *vztahuje k adresátovi*. Opět jde pouze o jeho podobu v dopise, tato stylizace ale zřejmě bude působit pisateli větší obtíže, protože může vycházet pouze z vlastní představy o druhém, ale neví, jestli ho skutečně zná. To, jak povedeně v listu vykresluje sám sebe i předpokládaného čtenáře a jejich vzájemný vztah, jak správně zvolí sociální role, míru důvěrnosti a vyjádření komunikační funkce spolu s tím, jestli se to, jak se prezentuje, alespoň trochu shoduje s představou adresáta o něm, určuje, jak úspěšná komunikace a komunikační strategie bude.

3. REÁLNÉ PODLOŽÍ ROMÁNOVÉ FIKCE

Přestože se Jan Neruda nikdy neoženil, jeho život ovlivnilo několik žen, vedle matky hlavně Anna Holinová, Karolína Světlá, Terezie Macháčková, Anna Tichá a Božena Vlachová. Svědectví o jejich vztahu k němu zanechali různí pamětníci, kromě jejich vzpomínek ale můžeme číst i korespondenci, která se bohužel nedochovala celistvá, a také sledovat jejich stopu v jeho tvorbě. Toto vše dohromady pak poskytne alespoň dílčí obraz o charakteru a hloubce každé z těchto lásek.

Chceme – li se věnovat tématu Nerudových lásek, pravděpodobně se dříve či později setkáme také s publikacemi autorů, kteří se právě těmito vztahy zabývají, snaží se je nějak vyložit. Jejich interpretace by nám zdánlivě měly usnadnit čtení dopisů a ulehčit vytvoření představy o stycích spisovatele s těmito ženami. Když ale porovnáme jednotlivé výklady, zjistíme, že to zdaleka není tak snadné. Spolu s tím, že jejich tvůrci třeba nedisponovali veškerými prameny (třeba Bohuslav Čermák zřejmě nemohl nahlížet do korespondence Jana Nerudy s Karolínou Světlou[4]), nebo v době psaní svého textu museli brát ohled na ještě žijící osoby - „protagonisty“, se vždy více či méně úmyslně přizpůsobovali tomu, co byl čtenář v jejich době ochoten akceptovat a co už ne (dobře je to vidět třeba na otálení se zařazením Boženy Vlachové do Nerudova životopisu[5]). To, jak výklad vztahu, vlastně jakýsi příběh, který kolem něho vznikl, vypadá, tak značně závisí na dobových normách (mravních, hodnotových, společenských a dalších). Kolem některých poměrů pak existuje až cosi jako legendy a mýty (například o jediném dotyku spisovatele a Terezie Macháčkové[6]). I když tedy třeba nejde o objektivní informace (ostatně dobrat se právě jich skrze všechny výklady není vůbec jednoduché), rozhodně bychom je neměli zavrhovat. Proč? V první řadě se podílejí na konstruování povědomí o Nerudových láskách, druhým důvodem, pro tuto práci snad ještě důležitějším, je pak to, že tvůrci biografických románů často podléhají daleko více právě těmto interpretacím, mýtům a legendám, že je inspirují v mnohem větší míře než prameny, což pak v jednotlivých knihách lze vystopovat.

[4] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 158.
[5] tamtéž, s. 156.
[6] tamtéž, s. 157.

ANNA HOLINOVÁ

S **Annou Holinovou** se básník poznal jako gymnazista, který spolu s přáteli chodil k tanečnímu mistru Linkovi. V roce 1852 začal jejich dlouhý vztah, zprvu tak, že s Annou protančil stále více času a poté jí dělal domů doprovod, o nedělích na ni čekal u kostela a svou lásku k ní pak vyjádřil prostřednictvím upravených veršů Jablonského.[7]

Kdo vlastně byla Anna Holinová? Pocházela z rodiny Františka Holiny, kaligrafa a komorníka generála křižovníků s červenou hvězdou, a Anny Šubrtové, dcery myslivce od Nového Knína.[8] Její rodiče vlastnili byt v Praze na Kampě a pořádali v něm besedy, na nichž mezi jejich hosty patřili například J. Erben, V. Hanka nebo B. Němcová.

Jejich láska ani svazek jednoduchostí právě nevynikaly. Vzhledem k existenčnímu neukotvení na přítele Anny její rodina nehleděla jako na vážného nápadníka a přestože k němu pociťovala určité sympatie (hlavně Annina babička Marie Šubrtová[9]), několik let styku mezi mladými lidmi nepřála. Tradičně se to, že nikdy nedošlo k jejich sňatku, interpretuje tak, že za to mohl nedostatek finančního zabezpečení, ovšem už Arne Novák (1910, 40) se ve své monografii o Janu Nerudovi o jejich vztahu rozepisuje takto: „(...) *prožívá drsný, nedůvěřivý mladý poeta lyrických dissonancí v poměru k prosté a jemné dívce neustálý boj vášnivé touhy po úplném oddání se s chladným, analytickým rozumem, jehož leptající ironická lučavka rozkládá a ničí vlastní život citový.*“ To, že poměr trpěl vedle vnějších i vnitřními problémy, pak potvrzuje náhled do korespondence.

Když si čteme jejich dopisy, otevře se před námi možná ještě přesnější obraz tohoto desetiletého vztahu. Jakou měl asi podobu? Zřejmě se v něm střídala období, kdy jim neustálé čekání a vyhlídka na budoucí společný život už nestačily, někdy to, například v roce 1856 nebo 1858, vypadá, že spolu i přerušili styky, s časy, kdy svou lásku naopak intenzivně prožívali. Milenci si vyměňovali různé dárky (knihy, květiny) a často spolu navštěvovali různé společenské události a divadelní představení.

Častokrát se v jejich listech setkáme s pouhým organizováním schůzek a informováním o společenských novinkách (hlavně v době pobytů Anny v Kníně), o

[7] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 156.
[8] NERUDA, Jan. *Dopisy. 1*. Praha: SNKLU, 1963. Knihovna klasiků, s. 565.
[9] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 45.

postupu spisovatelovy práce a zdraví. Kromě lásky a stesku po druhém z nich ale prosvítají i jiné city. Oba dva na sebe asi velmi žárlili, což je mnohdy spojeno s výčitkami na nedostatečnou frekvenci psaní a tedy nutností jiné zábavy místo něj (např. jiný nápadník). Z korespondence (např. 2. 12. 1858) také vyplývá, že někdy se kvůli přemíře negativních citů (básník píše o Anniných bolestí a zlostí omžených očích) ani raději neviděli. Naopak on se stýkal s celou její rodinou (rodiči a bratry) i v době její nepřítomnosti. Zřejmě si uvědomoval také některé nedostatky své přítelkyně, což se odráží například v dopisech z 17. a 18. 6. 1857, kde popisuje počet chyb, které udělala v jednom psaní, nebo její výchovu, na druhou stranu například 5.6.1860 (pokud to tedy nemyslel ironicky) se obdivuje její znalosti lidí, jinde třeba taktu. Zajímavé je i to, že v některých listech jí tyká, v některých vyká. Od roku 1862 se zde pak začínají vyskytovat jména Mužáková a Lidunka, zmínky o tom, co druhé z nich psal a co měl Anně někdo doručit.

Postupně se jeho první láska zmiňuje o tom, že poměr sama ukončí, zřejmě ale poprosila bývalého milence, aby kvůli lidem ještě rok vydržel předstírat, že jsou spolu. V roce 1862 už totiž literát prožíval milostné vzplanutí k jiné ženě, Karolíně Světlé, a pod vlivem styku s ní došlo k rozpadu jeho prvního dlouhodobého vztahu. Slečna Holinová ale skutečný důvod odloučení neodtajnila ani jeho prvnímu životopisci B. Čermákovi a prozradila ho až před svou smrtí v dopise A. Pražákovi.[10]

Sám Jan Neruda jí ještě ke konci 60. let napsal vysvětlující dopis, kde se zabývá tím, proč se rozešli, přičemž konec vysvětluje ochlazením citů. Jeho bývalá přítelkyně se později zasnoubila (v roce 1865 Neruda údajně sledoval její tanec se snoubencem[11]), ale svatby se nedočkala, po smrti svého nastávajícího zůstala neprovdána, bydlela v domě rodičů v Praze a svědectví o vzájemném citu s prvním mužem svého života rozšiřovala mezi známé. V případě, že legenda má reálný základ, mohla to být právě ona, ta neznámá osoba, která po jeho smrti hodila k němu oknem kytici fial[12].

[10] ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. Praha: Otto, 1912, s. 4.
[11] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 48.
[12] tamtéž, s. 49.

KAROLÍNA SVĚTLÁ

Druhá žena, která zapůsobila na básníkův život, byla spisovatelka **Karolína Světlá**. Poznali se v době, kdy oba setrvávali v dlouhodobých vztazích, on s Annou Holinovou a ona v manželství s Petrem Mužákem. Kdy se poprvé setkali, o tom se vedou spory. Dlouho se totiž tvrdilo, že jejich první střetnutí se dá zařadit do doby uspořádávání almanachu Máj. Toto datování se zakládalo na sdělení Anny Holinové, které zanechala A. Pražákovi.[13] Protože ale Světlá při vzpomínání na tuto dobu jméno Neruda neuvádí[14], je možné, že před rokem 1862 spolu komunikovali jen v souvislosti s novelami, které publikovala v Obrazech života, kde Neruda pracoval jako redaktor.[15] Jejich intenzivnější setkávání by v tom případě mohlo začít někdy na konci roku 1861, jak tvrdí A. Pražák[16], nebo na začátku roku 1862 (spisovatel v jednom listu píše, že už trvá více než šest měsíců). O jejich vzájemném styku opět svědčí dopisy, není jich ale tolik, mimo jiné proto, že jejich část musela být zničena. Důležité je také zmínit se o tom, že až na několik výjimek se nedochovaly jejich originály, ale pouze opisy tak, jak je žena Petra Mužáka posílala své sestře.

Charakter tohoto vztahu se velmi vzdaluje tomu, co básník prožíval se svou předchozí láskou. První psaní z dubna 1862 nás uvádí ne na začátek, ale už doprostředka jejich stýkání, a dozvídáme se z něj mimo jiné právě to, že se spolu scházejí už nějakou dobu a že Světlá chce (a možná ještě spíše vyžaduje), aby Neruda dokazoval svou lásku k Lidunce Schmidtové a choval se tak, jako by spisovatelku nenáviděl. S Lidunkou se literát seznámil ve společenských salonech a Karolína jeho přízeň k ní (kterou ale spíše předstíral s cílem dostat se skrze ni právě ke Světlé) poměrně podporovala. V dopise sestře 15. 8. 1862 se přiznala, že hlavním důvodem, proč ho do vztahu s dívkou v podstatě nutila, byla potřeba vyhnout se *„nebezpečnému poměru"* (S. WIMMER, 2007, 28) s ním. Lidunka tak měla zřejmě představovat jednak jakési odvedení pozornosti muže od ní samotné, pro společnost pak důkaz, že se zajímá o dívku, ne o vdanou paní.

[13]ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. Praha: Otto, 1912, s. 110.
[14] ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985, s. 74.
[15] WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1, s. 114.
[16]PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 94.

Další korespondence ve větší intenzitě probíhala v srpnu a září 1862, v době pobytu Johanky ve Světlé. Tehdy spolu jako spiklenci dojednávají to, jak v tajnosti zajistit distribuci dopisů, ale také se ohlížejí za minulostí, za dobou, kdy se spolu v Praze mohli osobně vidět. Ostatně se svými názory a pocity ze vztahu s Nerudou (i s opisy, někdy asi volnými, jeho dopisů) se Světlá svěřuje své sestře, popisuje třeba jejich pětihodinovou schůzku, při které třikrát opustil místnost a pak opět přišel a při které ona přijala tajnou roli jeho guvernantky a přítelkyně. Kromě této dohody spolu uzavřeli i další. Už v dubnu 1862 si slíbili, že aby jejich svazek zůstal utajený, budou se okázale nenávidět, že spisovatel bude udržovat styk s Annou Holinovou a naopak ho přeruší s Fišerovou, což mohla být buď herečka, nebo prostitutka. Z listů vyčteme i to, jak asi vypadal jejich první kontakt. Tehdy Neruda pozoroval, jak se Světlá vyznamenala v diskuzi, a slyšel ji prohlásit, že podle jejího názoru rozhodně není bez srdce.

Dá se z dopisů vypozorovat, co si jeden myslel o druhém, jak se dívali na své styky? Můžeme najít věty, které nám o tom něco napoví? Určitě ano, třeba když 9. 8. 1862 píše Johana své sestře, přepisuje básníkův list, kde ji nazývá ženou, která dovede tak mistrně líčit člověka, která je velmi krásná. Další pasáže v něm vystihují, jaké city k ní choval a jak ji vnímal – byla pro něj dokonalá a chtěl se podrobit všemu, co navrhla (z jeho strany šlo podle mého názoru spíše o lásku než o přátelství, i když se například vyjádřil v tom smyslu, že její přátelství je pro něj duševní potřebou[17]). Viděl spisovatelku jako člověka, který nehledí na předsudky, a vyznával se z toho, že pro něj představuje jakýsi ideál, jehož hledání mu zabralo velmi dlouhou dobu. Na druhou stranu, i když se Světlá stylizovala do role pouhé přítelkyně a vychovatelky a zajímala se hlavně o mravní výchovu básníka a o působení na jeho tvorbu (ve vztahu měla navrch spíše ona, o Nerudovi píše například to, že ho chce dostat ze špatných vlivů společnosti, dokonce zorganizovala akci, kterou se snažila uchránit ho před vězením pro dlužníky), ani ona se nevyhnula určitému zalíbení ve svém dopisovém protějšku. Žofii se svěřila s tím, jak si váží svého muže, ale jak se od sebe naprosto liší, což je v protikladu k tomu, jak jsou si podle ní podobní s literátem. Sama si uvědomovala, co všechno by jak jí, tak společnosti přineslo spojení s ním, ale přestože jí ho sestra doporučila, setrvala ve své pozici. Popsala také své vlastní

[17] WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1, s. 33.

pojetí jejich „poměru“ - vztah se spisovatelem viděla jako oběť přinášenou české literatuře, na něj a básníka samotného se dívala například takto: „*Zdali tuto duši člověčenstvu navrátím, pak jsem vyvedla vskutku něco tak těžkého, že se budu sama sobě věčně divit. Nikdo nemá pojmu, kde tento muž již byl, neb nikdo snad nenahlédl do jeho nitra tak hluboko jako já, nikdo si nevzal tu práci.“* (S. WIMMER, 2007, 61) Vypadá to, jako by ji jeho láska spíše urážela a znechucovala, neustále ho upomínala, ať o ní přestane psát. Velmi okrajově se zmiňuje o tom, že dohlíží i na jeho práce a těší ji, že je upravil podle jejích podnětů. Možná ale i její přítel měl, nebo měl mít, určitý vliv na podobu jejích knih, což by mohlo dokládat toto sdělení z jednoho z dopisů: „*Uvidíme, co uděláme my jeden z druhého, doufám, že jste mi nadarmo neslíbil, že něco ze mne bude a že byste rád k vývinu mému přispěl*.“ (S. WIMMER, 2007, 69)

S návratem Karolíny Světlé do Prahy se přiblížil i konec tohoto literárního rádcovství a přátelství, i když ani jeden z jeho aktérů s tím nepočítal.[18] Petr Mužák se totiž zřejmě doslechl o pomluvách, které se týkaly jeho ženy, proto prohledal její stůl, kde nalezl psaní od Nerudy. Nijak zvlášť se nad tím nepozastavil a vydal se na svou obvyklou cestu do kavárny, kam za ním po nalezení odtajněného stolu dorazila i jeho manželka. Anežka Čermáková-Sluková (1912, 91) takto popisuje, co se dělo dál: *„Vím, že jsi našel a četl dopisy N.,“ oslovila ho, „a že nebudeš chtít asi se mnou dále žít – my se rozejdeme.“ „My se nerozejdeme,“ odvětil prý Mužák. „Není toho potřebí.“ Na to požádal Mužák prostřednictvím slečny J. M. Nerudu o vrácení dopisů své choti, a bylo mu vyhověno. Obsah jejich nemohl ho nijak pobouřiti, tím více ovšem obsah listů Nerudových. Proto se nezdržel, aby neučinil Nerudovi výtky, což nezůstalo Světlé tajno. Odhodlává se proto porušiti slib daný manželu, že Nerudovi více psáti nebude, a píše mu ještě jednou – naposledy, aby se mu proto omluvila*.“ Tento list se od jejích ostatních trochu liší – poprvé v něm přiznává hloubku a sílu svého citu a stav svého manželství. Osud tohoto posledního vyznání byl ale poměrně smutný. Marie Němečková, žena, která pomáhala s výměnou dopisů, totiž po nějaké době po zjištění toho, kdo je jejich adresátem (skrze peníze za diamanty, kterými se Světlá pokusila pomoci Nerudovi ve finanční tísni), nejprve odtajnila

[18] WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1, s. 68.

Anně Holinové druhý vztah jejího dlouholetého milence a poté si tento poslední dopis ponechala bez toho, že by své přítelkyni – literátce řekla, že ho nikdy nedoručila.[19]

[19]ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. Praha: Otto, 1912, s. 89, 92.

TEREZIE MARIE MACHÁČKOVÁ

Rok 1865 znamenal v Nerudově milostném životě další krok. Zamiloval se do dcery cukrovarníka Josefa Macháčka z Králova Dvora u Berouna, který ze svého zámečku zde udělal jakési centrum hostící význačné osobnosti. Matka **Terezie Marie Macháčkové** byla sestrou Josefa Sklenáře, manžela herečky Otýlie Sklenářové – Malé, se kterou básník udržoval přátelské styky. Sama mladá Terezie měla dvojče, Marii Terezii, a spolu se svou další sestrou se často účastnila divadelních představení a slavností v Praze (ostatně na slavnosti 300. výročí od narození W. Shakespeara dne 23. 4. 1864 v Novoměstském divadle si v alegorickém průvodu dvojčat všiml i spisovatel, který je potkával v divadle).[20]

Vztah s továrníkovou dcerou s sebou ovšem přinášel mnohá úskalí – v první řadě ho „milenci" udržovali v tajnosti, protože značný věkový i ekonomický rozdíl mezi nimi se nedal tak snadno překonat, a s tím se pojil i problém, jak iniciovat kontakt i mimo letmé setkávání v divadle. Jediní lidé zasvěcení do tajemství byli manželé Sklenářovi, kteří se stali určitými poslíčky a prostředníky informací.

Od počátku roku 1865 tedy můžeme sledovat rozvoj dopisování s Terezií, hlavně dopisy, které adresoval Neruda své milé do Králova Dvora. Potvrzují to, že o rodící se lásce mezi nimi téměř nikdo nevěděl, to, že vídal rodinu Macháčkových v divadle, což mu nestačilo, a tak toužil po bližším kontaktu s dívkou a plánoval ho. Vyměňoval si s ní nejen psaní, ale i podobizny, posílal jí básně a složil pro ni píseň. Charakter tohoto vztahu lze označit za platonický, což se odráží i v korespondenci, která v podstatě představovala jediný komunikační kanál. Na Národní besedu, která se konala 6. 2. 1865 a kde se zamilovaný pár měl setkat, se totiž kvůli onemocnění Terezie nedostavila. Ani k plánované cestě do Itálie s Janem Nerudou jako doprovodem nedošlo. Dívka na jaře 1865 pobývala delší dobu v Praze a právě v tuto dobu by se teoreticky mohla naskytnout příležitost k zřejmě prvnímu setkání s ním beze svědků. V životopisech Jana Nerudy od některých autorů se dočteme, že se uskutečnilo na Vyšehradě.[21] Pokud ale nahlédneme přímo do vzpomínek Otýlie Sklenářové – Malé, ženy, která by o jejich kontaktech byla oprávněna, vzhledem k dobrému obeznámení s jejich situací, podat asi nejvěrohodnější zprávu,

[20] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 130.
[21] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 157.

dozvíme se, že: „*Dobře vím, že se oba vůbec nesešli.“* (O. SKLENÁŘOVÁ - MALÁ, 1912, 169) V dopisech se proto vyskytuje vyjadřování nadějí na shledání a toužení po něm, vyznání citu, nespokojenost s nemožností přístupu k milované, obava o Tereziino zdraví a zájem o vše, co ji zajímá, prosby o zvýšení frekvence jejích dopisů. Spisovatel zřejmě vyhledával každého (což je zřejmé i z listů Otýlii a Josefu Sklenářovým), kdo mu mohl o vyvoleném dvojčeti něco povědět, v červenci 1865 dokonce podnikl cestu z Prahy do Plzně kolem zámečku Macháčkových a doufal, že dívku uvidí. Vypadá to tedy, že žil a těžil hlavně ze vzpomínek na minulá střetnutí a počítal s budoucími, přesto mu Terezie byla velmi drahá (pokud tedy formulace v dopisech odpovídají skutečně tomu, co cítil, a nejsou pouhými frázemi nebo stylizacemi), zřejmě skutečně podlehl lásce. Poslední psaní ze začátku září 1865 pak má především utěšit nemocnou a přinést jí naději na uzdravení. Celkově působí listy cukrovarníkově dceři jako vřelé a prodchnuté láskou a zájmem, prozrazují minimálně to, že na ni Jan Neruda skutečně myslel, toužil po společném životě a mrzelo ho, že zatím není možný. Bohužel, na podzim 1865, v době, kdy cestoval po Čechách, obdržel zprávu, že děvče zemřelo. Poslední tečku za tímto téměř neznámým vztahem by pak mohla představovat jeho pravděpodobná účast jako novináře na pohřbu Terezie Marie Macháčkové.[22]

[22] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 136.

ANNA TICHÁ

„Milá Anynko! Děkuju Ti za Tvou podobiznu. Co se to z tebe učinilo za pěkné děvčátko! S radostí pohlížím na Tvou tvář – jakpak ale, zamiluju – li se do Tebe?!“ (J. NERUDA, 1963, 441)

Takto oslovoval svou neteř Jan Neruda v květnu 1877, tehdy zřejmě ještě bez myšlenek na to, že by se poslední věta někdy proměnila v realitu. **Anička Tichá**, dcera jeho bratrance Aloise, s nímž začal živěji komunikovat v sedmdesátých letech[23], a jeho další láska, dosáhla věku dvaadvaceti let, když spolu se svými sestrami Vilmou a Terezou po Vídni odjela poznávat Prahu. Pocházela z velmi početné rodiny a jako nejstarší zde pečovala o domácnost a pomáhala nejen s výchovou svých mnoha sourozenců. Odjezdem na zkušenou do Prahy, kam ji poslal otec a nevlastní matka, se na nějakou dobu oprostila od povinností, zároveň ale odjezd tří členů rodiny přeplněnému domu ulehčil. Kdo jiný mohl děvčata provádět po Praze, než rodinný přítel a příbuzný? Zajistil jim ubytování u paní Lvovské, 30. 12. 1877 je slavnostně přivítal a učil je užívat si svého rodného města, mimo jiné výlety, návštěvami divadel, cirkusů, zvěřince, plesů, památek, různých restaurací, ale také je seznamoval s význačnými osobnostmi (Náprstek, Smetana, Zeyer).[24]

Právě za pobytu Anny v Praze došlo k jejímu sblížení s básníkem. Když pak v květnu následujícího roku musela město kvůli nemoci nevlastní matky opustit, začali si psát dopisy. Podle její sestry Hildy jich literát napsal tři sta.[25] Co je tedy obsahem této korespondence a jak vypovídá o vztahu těchto dvou lidí? V první řadě z ní vyplývá, že pro Annu byla návštěva hlavního města velkým zážitkem, že z ní dlouhou dobu těžila, když se vrátila do domácí reality, a že odjezdu velmi litovala. Po dokončení Kosmických písní 30. srpna 1878 si spisovatel udělal čas a vydal se za svou neteří a milou do jejího bydliště, do Vlachova Březí, kde strávil asi čtrnáct dní. V listech svůj příjezd a pobyt komentoval tak, že zde byl Anně zcela k dispozici, že jel do Jižních Čech pouze kvůli ní a že se tam *„citově vykoupal“*. (J. NERUDA, 1963, 456) Co tato poznámka může znamenat? V dopisech to není nikde přímo řečeno, ale A. Pražák popisuje, že právě za tohoto pobytu se zrodila

[23] ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985, s. 241.
[24] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 197.
[25] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 152.

myšlenka zasnoubení se s Aničkou.[26] Pokud skutečně jejich vztah dospěl až do tohoto bodu, jak je možné, že v jejich soukromé korespondenci se mi nepovedlo najít o tom ani řádek? Žádné myšlenky ani plány na svatbu a budoucnost. Kdyby se zachovaly i dopisy od Anny, nějaká zmínka by se v nich třeba vyskytla, Jan Neruda totiž opakovaně naléhá, aby mu prozradila, co ji trápí, což by snad mohlo mít určitou souvislost s jejich (ne)zasnoubením. Ostatně už v lednu 1879, tedy necelý půlrok po návštěvě v Březí, básník spekuluje o tom, že Anninu nespokojenost možná způsobuje to, že ve svém věku ještě nevstoupila do manželství – opět bez zmínky o sobě nebo svých plánech.

Pokud bychom měli zhodnotit celkově vážnost a charakter jejich vztahu pouze na základě psaní, asi by nás napadlo, že se „něco“ možná stalo v Praze, protože na ni evidentně vzpomínala jak Anna, tak její mužský protějšek, i když ten jen velmi opatrně. Člověku by pak asi přišla na mysl myšlenka, jestli v jejich případě nešlo jen o vřelejší vztah strýčka a neteře. Skutečně, v dopisech se neobjevují žádná vášnivá vyznání lásky nebo úvahy o ní, působí (nebo tak působit má) prostě jako příbuzenský zájem o druhou rodinu, život, zdraví, každodenní činnosti. Je vidět, že spisovatel se snaží Annu utěšovat, porozumět jejímu myšlení a životu. Občas, zvláště do roku 1880, kdy Vlachovo Březí navštívil naposledy, nalezneme i vřelejší slova, jeho hodnocení a popisy Aničky (např. že si na ní v Praze zvykl, rád hleděl do jejích očí a pečoval o ni, že byla roztomilá, hodná, upřímná, skromná, vděčná a měla ho ráda, jak rád by jí odstraňoval z cesty překážky, že se mu může se vším svěřit), oslovení *Aničko milá* a *děťátko,* ale také *miláčku*, tykání, v některých listech píše, že ji má rád a že se na něj může vždy spolehnout.[27] Postupně zde ale ubývá i těch občasných zmínek o citu a psaní se stávají stále více přátelskými. Už v prosinci 1880 se literát zmiňuje o Annině zabrání se do studia – poté, co ze zasnoubení sešlo, se totiž začala připravovat na profesi učitelky. Než se o tři roky později vdala za hospodářského správce Vojtěcha Práška (podle vzpomínky Dr. E. Webera ovšem za pláče[28]), učila v Brozanech a Doksanech. Pokud Jan Neruda skutečně psal Anně Tiché dopisy plné vyznání lásky, právě její manžel je tím důvodem, proč nám dnes jako psaní milenců nepřipadají – on chtěl, aby tak vyznívaly. Podle svědectví příbuzných Anny ale

[26] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 200.
[27] NERUDA, Jan. *Dopisy. 1*. Praha: SNKLU, 1963. Knihovna klasiků, s. 446, 451.
[28]PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 233.

před jeho zásahem listy milostné byly, dokonce zde měl Jan Neruda Aničku hodnotit daleko výše než své předchozí lásky.[29]

Z dalšího, asi zatím nejvážnějšího pokusu spojit svůj život formálně se ženou tedy sešlo, básník ale zůstal přítelem Anny i celé rodiny Tichých, nadále si s ní dopisoval a adresoval jí gratulace a dárky až do roku 1891, tedy do své smrti.

[29]MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 152.

BOŽENA VLACHOVÁ

Čtyři roky před svým skonem poznal spisovatel poslední ženu, se kterou patrně plánoval budoucnost. **Božena Vlachová** ho upoutala v lednu 1887 v krámě, který patřil jejímu otci, ve Vlachově brašnářském a rukavičkářském závodě. Narodila se o 33 let později než Jan Neruda a prý mu připomínala Aničku Tichou.[30] Začal si získávat její pozornost různými dárky a jeho city se dočkaly odezvy.

V případě tohoto vztahu se listů dochovalo velmi málo. Z Nerudovy strany máme jen jeho pozdrav Boženě psaný 27. 5. 1887, další z 29. 7. a pak trochu neosobní dopis, kde se svěřuje se svým zdravím, který působí, jako by už láska skončila a on se s Boženou loučil. Dívce zde vyká a korespondence z jeho strany celkově dělá dojem, jako by o milostný cit ani náhodou nešlo. Že to bylo jinak opět uvádí A. Pražák, ale mohou to alespoň trochu dosvědčit i dopisy Boženiny. V těch ho oslovuje jako svého strýčka a informuje ho o svém zdraví, zároveň ale marginalizuje jejich věkový rozdíl, láká ho na návštěvu do Luže, kde pobývá u strýce, děkuje za dárky, ale na rozdíl od básníka popisuje i svůj cit – přímo se vyznává z toho, že ho miluje, myslí na něj a že její bývalá známost už pod jeho vlivem upadla v zapomnění, chce mu dokonce své city prokázat činem a bojí se, aby si „strýček“ nenašel někoho jiného. Z jejích vět je také patrné, že i jemu se po ní stýskalo. Z dalších psaní pak vyčteme, že Božena se z pobytu v Luži rozhodně netěšila, naopak ji to táhlo do Prahy za tím, do koho se zamilovala. Malovala si Nerudovu návštěvu v Luži, a když k ní nedošlo, těšila se na setkávání v Praze. Kvůli své pražské známosti také odmítala nápadníky na venkově. Listy Boženy tak sice trochu matou oslovením, rozhodně je ale můžeme označit za psaní dívky zamilované, která se o svoji lásku bojí, obhajuje ji a touží po její přítomnosti.

To, jaké city choval k Boženě spisovatel, nám v tomto případě snad může pomoci poodhalit jeho tvorba. I když samozřejmě musíme počítat s tím, že v případě básní by se mohl spoléhat čistě na svou fantazii, když je dáme do kontextu s Boženinými dopisy, snad alespoň trochu nahlédneme na skutečnost. Jeho pohled na dívku podle básní byl pohled muže láskou k ní až uchváceného, pohled jako na ženu výjimečnou, vynikající nad ostatními, s krásnýma očima, roztomilou, ale i svůdnou a temperamentní, na druhou stranu

[30] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 324.

tichou a bledou, ženu, která čeká na jeho příchod (což by odpovídalo jejím listům). Dá se říci, že pokud by skutečný cit k dívce korespondoval s tím, co zde básník vyjádřil, znamenalo by to, že ho velmi okouzlila a žil láskou k ní. V každém případě se prý odhodlával ke společné budoucnosti s ní, i když s tím její rodina příliš nesouhlasila (velký věkový rozdíl a Nerudův zdravotní stav), svému příteli Šemberovi se svěřil se svou zamilovaností a Boženiným souhlasem k sňatku.[31] Ani nyní ale k vyplnění jeho plánů nedošlo. Když 18. 3. 1888 odcházel od Vlachů, vážně si poranil nohu a už nikdy nemohl dobře chodit. Jeho vztah s Boženou postupně ochladl a stejného roku i skončil. Slečna Vlachová se později vdala za přerovského sládka Václava Čížka a na jeho přání mnoho dopisů spálila.

Těchto pět žen tedy představuje oficiálně uznané, do Nerudova životopisu zpravidla řazené lásky. I tak ale existuje možnost, že jeho životem prošly i další, nám třeba neznámé, slečny, dívky nebo ženy. Uvažuje se zejména o Emilii Bekovské, jejíž jméno se v této souvislosti objevilo u Nerudova hesla v Lexikonu české literatury.[32]

Emilie Bekovská působila jako herečka nejprve v ochotnickém divadle v Praze, od šedesátých let devatenáctého století v německé divadelní společnosti, později i ve Vídni a Berlíně. Právě ona je jedním z mnoha témat korespondence mezi Janem Nerudou a jeho přítelem Vratislavem Kazimírem Šemberou na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, konkrétně od roku 1877, kdy sháněla místo v pražských divadlech. Co o ní a spisovateli můžeme ze zmínek v dopisech zjistit? Vypadá to, že se snažila naklonit si ho (obdarovala ho a ukázala mu své herecké umění), zaujmout ho tak, aby se sám zasazoval o to, aby získala angažmá. Skutečně se jí to povedlo, on její herectví i zjev obdivoval a vědělo se o něm, že ji preferuje (Bekovská se pak v letech 1878 – 1880 předváděla v různých rolích v Prozatimním a 1881 – 1882 v Národním divadle). Přestože se básník v listech nijak netají tím, že se s Emilií scházel a že ho i v době nemoci navštěvovala, přestože mu její zevnějšek i talent učarovaly, to, co o ní Šemberovi sděluje, není tak důvěrné, aby se dalo jednoznačně říci, že se mezi nimi zrodil milenecký nebo partnerský vztah. Neruda spíše

[31]PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 325.
[32]OPELÍK, Jiří. (ed.): *Lexikon české literatury*: *osobnosti, díla, instituce. 3, M - Ř. Svazek I, M - O.* Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3, s. 493.

naznačuje, že do ní byl zamilován jeho přítel, který si s ní dopisoval. On sám se brání tomu, aby ho za zamilovaného do Emilie někdo prohlašoval. Když se o ní v listech rozepisuje, téměř vždy se to týká jejího herectví nebo dojmu, který v něm setkání s ní zanechalo, ale tyto komentáře, dokonce i ten o její smrti v roce 1882[33], nelze označit za příliš citově vzrušené. Pokud bychom měli na základě dopisů nějak nazvat to, co mezi nimi vzniklo, snad by se hodilo označení přátelství a z Nerudovy strany okouzlení.

[33]NERUDA, Jan. *Dopisy. 2*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 312.

BÁSNĚ A VZTAHY

Určitý pohled na Nerudovy vztahy nám může poskytnout také jeho tvorba, konkrétně milostné básně, které pod jejich vlivem psal. Nabízejí nám totiž ještě trochu jinou perspektivu, doplňují to, co se dočteme v dopisech. Přestože samozřejmě nelze udělat ten jednoduchý závěr, že to, co spisovatel prožil a cítil, rovná se to, co vyjadřuje ve svých verších, v případě těchto konkrétních bychom snad směli uvažovat o tom, že se jeho zážitkům a pocitům velmi pravděpodobně přibližují, i když vždy musíme počítat také s tím, že se v nich setkáme s určitým vlivem dobových norem psaní při zobrazování vztahů. Tím, co by nás snad k takové myšlence opravňovalo, je skutečnost, jak se básně dostávaly k těm, kterým byly určeny. Většina těchto Nerudových veršů (Anně Holinové, Terezii Macháčkové a Boženě Vlachové) totiž má konkrétní adresátku, víme, komu je chtěl věnovat, tudíž je pravděpodobné, že když tvořil konkrétní verše, asi měl na mysli tu, které je pak připsal.

Jak to tedy s jeho milostnými básněmi bylo? Ty, které se inspirovaly jeho vztahem s Annou Holinovou, zčásti zveřejnil roku 1857 v Lumíru[34] (celkem 11 básní), ovšem spolu s nimi daroval své lásce ještě další přímo a pouze pro ni v zeleném sešitu s datem 1856.[35] Další, napsané pod dojmy druhého svazku s Karolínou Světlou, samozřejmě veřejně neotiskl i s darováním (pokud existovaly nějaké, které by dostala v soukromí, neznáme je), až později, když vešly jejich styky ve známost, začalo se hledat, co v jeho tvorbě by mohlo mít souvislost s touto ženou. V dopisech je odesílal Terezii Marii Macháčkové a v rukopisné podobě ponechal i ty, kterými obdaroval Boženu Vlachovou.[36] O tom, že by vznikly nějaké verše pro Aničku Tichou, nemáme žádné zprávy. Jak tedy konkrétně jednotlivé vypadají?

Básně Anně Holinové jako by odrážely jejich složitý vztah. Na jednu stranu je zde opěvována její krása a láska k ní je líčena jako povznášející, vybojovaná, spojovaná s plesy a hudbou, na druhou stranu z veršů vycítíme i problematičnost – oni dva podle nich

[34] NERUDA, Jan. *Básně: [Díl] 1, Hřbitovní kvítí. Knihy veršů. Dodatky*. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 608.
[35] tamtéž, s. 609.
[36] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 155.

představují protipóly a Anna pak jakési zchlazování pro básníkovy vášně. Reflektují i jeho existenční nejistotu a blížící se konec jejich styků, rozhovory o rozchodu, při kterých se oba zřejmě snažili zakrývat a maskovat své city, i když je zevnitř užíraly. První Nerudova milá tak podle poezie, kterou jí věnoval, pro něj byla alespoň na nějakou dobu výjimečná a nejhezčí, v jejich svazku však vždy existovalo nějaké ale – problém společné budoucnosti, vzájemné chování, spisovatelovo obviňování se, že jí zničil budoucnost a sebral ta nejkrásnější léta.

Veršů, které psal Jan Neruda pod vlivem styků s Karolínou Světlou, příliš mnoho není. Samozřejmě vzhledem k utajování nemohl vydat nebo někam zařadit básně se jménem této vdané literátky, obecně se však soudí, že se stala inspirací pro ty v povídce Týden v tichém domě. Zde je žena přirovnávána k horské krajině s rychle se střídajícím počasím. Lyrický subjekt uvažuje o tom, zda ho skutečně poslouchá a jeho slova vyslyší, nebo zda se vnitřně zatvrdila. Tak či onak má místo v jeho srdci. Považuje ji za krásku prozařující jeho dny a noci, kterou chce získat. Albert Pražák klade mezi poezii podnícenou spisovatelkou i báseň Teréze z Prostých motivů, která se svým laděním skutečně asi více hodí k tomuto vztahu tak, jak ho známe z dopisů – zachycuje chlad a rozpory ve vzájemném jednání, opět ale i krásu a navíc mravnost ženy. Pokud nám skutečně tyto verše prozrazují něco o „poměru“ K. Světlé a J. Nerudy, pak to, že ji viděl jako velmi půvabnou, toužil po vzájemném doplňování se, že ho zaujala, citově k sobě připoutala, ale že vlastně nevěděl, jak se dívat na jejich situaci. Celkově tak básně odpovídají té podobě jejich vztahu, jak ho prezentují listy.

Terezie byla jednou z nemnoha žen, kterým Jan Neruda posílal své verše. Co nám říkají o jejich lásce? Především ukazují, jakou podstatu měla – jako by po ní básník moc prahl, ale trochu se jí i bál, zřejmě i kvůli ekonomickému a věkovému rozdílu mezi „milenci“, který zde připouští. Vyznává se ze svého citu – Terezie je pro něj to dvojče, které je mu „*milejší o celé milování*“(A. PRAŽÁK, 1950, 152), strachuje se o ni a lituje, že ne vlastní vinou promeškala příležitost k jejich setkání na plese. Líčí ji jako slunce a květinu, vyzdvihuje její mladost, krásu a nezkušenost, a vyjadřuje touhu být s ní a zklamání nad tím, že ji nemůže otevřeně vyzradit a naplnit. V jeho verších se ale na rozdíl od dopisů opakovaně vyskytují motivy spojené se smrtí.

To, co bychom se o podobě svazku s Aničkou Tichou dozvěděli z jí věnované poezie, nám bohužel zůstane ukryto. Neví se o tom, že by kdy básník napsal pro tuto svou lásku verše. Naopak ty, které jsou dedikovány Boženě Vlachové a které již byly zmíněny, můžeme označit asi jako nejzdařilejší, nejpůsobivější, nejcitovější – prozrazují okouzlení a plné zaujetí jejím zjevem a její osobou.

4. ROMÁNOVÁ FIKCE

Poté, co jsem se pokusila popsat, jak pravděpodobně vypadaly reálné vztahy Jana Nerudy, budu se zabývat tím, jaká je jejich podoba ve fikčním světě čtyř románů (*Černý Honzík, Démantová spona, Blonďatá Kerolajn, Lásky Jana Nerudy*). V každém z nich budu sledovat, jak si tyto svazky a jejich aktéry představují autoři a jak ve svém textu využívají prameny, především korespondencí.

SONJA ŠPÁLOVÁ – ČERNÝ HONZÍK

Ošetřovatelka, úřednice v advokátní kanceláři, literátka a výtvarnice, která psala i do tisku a kterou přátelství pojilo třeba s F. Křelinou, J. Knapem nebo Z. Kalistou – tím vším během své existence byla a prošla Sonja Špálová, žena, která vymyslela a napsala *Černého Honzíka*. Než se ale dostala k tomuto zpracování života Jana Nerudy, zabývala se také tvořením básní (sbírky *Kamení, Černý motýl, Písně mrtvého kapitána*), společenských (*Bludiště lásky*) a válečných románů (*Žena bez masky*). Ve svých knihách se zajímala o osobnosti ze světa literatury (*Chlapec s harfou* o K. H. Máchovi), výtvarného umění (*Mánesovi*) a hudby (*Il divino Boemo*).[37]

Její biografický román má vzhledem k době, v níž vyšel, poměrně zajímavý osud. Když ho po třech letech tvůrčí práce v roce 1939 publikovala, už toto první vydání poznamenala cenzura, která ještě více změnila jeho celkovou podobu při druhém uvedení o rok později. Následovalo stažení díla z oběhu a přesun autorčina jména na seznam nežádoucích osob, poprvé se tak čtenářům naskytla možnost nahlédnout do něj bez úprav, v originální podobě, v roce 1945.[38] Jak název napovídá (jde o přezdívku básníka), zachycuje v něm v deseti kapitolách uvedených krátkými ukázkami z jeho tvorby životní dráhu tohoto muže od dětství na přelomu 30. a 40. let 19. století po smrt. Představuje sice také to, co vytvořil, hodně ale rozebírá především jeho vztahy – milostné, rodinné i přátelské – a zaměřuje se i na ty, se kterými ho spojovaly (především na matku a otce,

[37]JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 2. M-Ž.* Praha: BRÁNA, 1998. ISBN 80-717-6940-1, s. 502.
[38]ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 375.

kamarády A. Tollmana, B. Smetanu, rodinného přítele Barrandeho, všechny jeho lásky). Ukazuje roli svého hrdiny v různých historických událostech, snaží se postihnout situaci českého národa v této době, problémy, které řešil. Text je proložen vyprávěním prostých lidí (Barbory Nerudové, hospodyně Anny) a jejich písněmi a ozvláštněn využitím pověr, které kolovaly v tehdejší společnosti (např. o přístupu profesora Mužáka k literárním výtvorům jeho manželky[39]), nebo staročeštiny.

Objevují se zde útržky dopisů? Pracovala s nimi Špálová, nebo se více spoléhala na svou fantazii? Na konci své knihy uvádí prameny, kterými se zřejmě inspirovala. Najdeme mezi nimi i listy, a to jak Jana Nerudy, tak Karolíny Světlé i Anny Holinové (tehdy totiž ještě neměla k dispozici vytištěnou celou spisovatelovu korespondenci). V některých případech odtud cituje, např. na straně 101 - 102: *„Jak pěkně Vy umíte žertovat a jak uměle dovedete do 25 řádek 38 chyb vplésti.“*, což je úryvek z psaní literáta jeho první přítelkyni ze 17. a 18. 6. 1857, na straně 195 pak využívá kusy z listů Karolíny Světlé, dává ale dohromady dva, které se týkají jejího vztahu k muži.[40] V ostatních případech, tehdy, když uvádí v doslovném znění části z dopisů, se mi texty, které jsou v knize, nepovedlo dohledat v reálné korespondenci, jde tak zřejmě o výtvory autorky, kterými se pravděpodobně snaží dodat autenticitu na místech, o nichž skutečná psaní mlčí – takto se zde objevují několikrát třeba řádky psané Annou Tichou pro J. Nerudu nebo jeho adresované K. Světlé. To, že Špálová alespoň některé dopisy četla a znala, dokládá to, že části z nich můžeme odhalit, i když ne v úplně originální podobě, například v rozhovorech. Když tak básník v románu říká své první lásce: „*Já uznávám, že jsem Vás oloupil o několik let nejhezčího mládí.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 167), připomene nám to tato jeho skutečná slova: „*K chybě své jsem se přiznal, já Vám ukradl léta Vašeho života, nejkrásnější léta dívčího mládí (...).“* (J. NERUDA, 1963, 20), případně o kousek dále, když se svěřuje, že *„Nuže, já jsem prodal za krátkou dobu radovánek celý svůj život.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 168), jedná se o pozměněné *„Já prodal za krátkou dobu zábav celou svou samostatnost.“* (J. NERUDA, 1963, 18n.). Z promluv jeho partnerky, paní Mužákové, také mnohdy slyšíme souvětí, která evokují to, co napsala, třeba *„Vaší přítelkyní chci býti vždycky, Vaší milenkou nebudu nikdy.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 197) vypadá na předělávku *„Chci, ano chci býti a zůstati*

[39]ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 353.
[40]WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1, s. 29- 30 a 48-49.

přítelkyní Vaší (...)" (S. WIMMER, 2007, 32), její *„Jen kdybyste tak hloupě nemluvil."* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 242) je přímo z listů převzato.[41] Když si v *Černém Honzíkovi* literát maluje toto: *„(...) viděl se v malé mansardě vysoko pod střechou kteréhosi malostranského domu, v pokojíku s půlkruhovými okny, pod nimiž je kouzelné panoráma Prahy s Vltavou a kde jsou jen knihy s lenoškou, v níž sedí jeho Amazonka v květovaných šatech. On čte u jejích nohou."* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 191), tato představa se zakládá na výtvorech jeho mysli, které skutečně popisoval své přítelkyni: *„Jak jsem sám, tu mi maluje zrádkyně fantazie (neb ta neslíbila, že bude hodnou) hned malou mansardu, v níž není hnutí pro samé knihy. V té mansardě stojí u okna lenoška a u ní podnožka. V té lenošce spočívá květoucí postava, květoucí usta, květoucí oči, já klesnu na tu podnožku (...)"* (S. WIMMER, 2007, 38).

Sonja Špálová někdy znalosti listů aplikuje i při zobrazování vztahů. Řekla bych, že její zpodobení básníkova dvoření se Terezii Macháčkové dost odpovídá tomu, co stojí v dopisech, naopak když popisuje to, co prožívali s Boženou Vlachovou, klade to jednak do špatné doby, ale také se to ani trochu nepřibližuje tomu, jak to podle svých psaní brala dívka. Možná tak autorka buď tato její vyznání neznala, nebo zde představila výhradně svůj náhled na jejich poměr.

Jak prezentuje titulního hrdinu svého románu? Seznamuje čtenáře s mnoha jeho životopisnými daty, vedle nich ale najdeme i dost přímých charakteristik, které pak doplňuje např. způsoby jeho chování. Dozvíme se tak, že už jako malý velmi lpí na drobnostech, chce, aby i ten nejmenší detail zapadal do celkového obrazu, záleží mu ovšem také na pravdivosti.[42] Místo, kde bydlí, ho velmi oslovuje, zná ho skrze vyprávění, svět Malé Strany je s ním hodně svázán po celý život. Zajímá se o českou historii a světce a na srdci mu leží blaho národa a země. Často o věcech nebo lidech pochybuje, dokáže je i zesměšňovat a zbavovat domnělé hodnoty.[43] Říká se o něm, že je pyšný[44], nepochopitelný[45], tvrdohlavý a neústupný[46]. Umí proniknout skrze povrch, vidí nitro

[41] WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1, s. 35.
[42] ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 14.
[43] tamtéž, s. 54.
[44] tamtéž, s. 53.
[45] tamtéž, s. 99.
[46] tamtéž, s. 99.

ostatních, on sám ho ale před nimi úspěšně skrývá. Možná i částečně kvůli chudobě, která ho doprovází od narození, už jako chlapec plánuje, jak s penězi jednou naloží.[47] Rád ostatní obdarovává[48], ale také se dostává do sporů s tatínkem, protože podle jeho mínění dost nešetří.[49] Maminka o něm dokonce tvrdí, že má panské choutky.[50] Ve společnosti zvládá chovat se dvorně a čelí zájmu opačného pohlaví o svou osobu. Rozhodně mu nechybí sebevědomí a inteligence, někdy vystupuje i jako skeptik a ironik.[51] Touží - li něčeho dosáhnout, využívá všechen svůj talent a někdy se líčí jako přehnaně špatný nebo lže. Vlivem přibývajícího věku a zdravotních omezení se z něj ve stáří stává člověk, který trvá na zachovávání všeho přesně tak, jak si na to zvykl, na přesnosti[52], který nebere věci v podobě, v jaké se mu předkládají, ale pečlivě volí. Po celý život ho provází odvaha, nezávislost a nebojácnost, velká náklonnost a city k mamince Barboře.

Jeho zprvu taneční partnerka, později dlouholetá přítelkyně Anna Holinová, si v knize přijetí svého nápadníka musela vynutit u rodičů, kteří si svou dceru dobře hlídají.[53] Mám dojem, že její postavu ze všech Nerudových lásek líčí autorka s nejmenšími sympatiemi, nejvíce negativně, popisuje ji například jako dívku, která *„I když není nikterak nadprůměrná, má přece jistou dávku inteligence a citu.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 101) Básník s ní cítí nudu[54], ale vždy ho okouzlí její krása. Její vzdělání a znalost českého jazyka nedosahují příliš vysoké úrovně. Jan Neruda Anně vyčítá její neustále se měnící povahu, nazývá ji děťátko a považuje za naivní, vadí mu, že je někdy nerozhodná a nelogická, že jí až moc záleží na mínění ostatních, že se jí nelíbí jeho verše, že se zabývá nepodstatnými věcmi, koketuje a příliš povídá[55]. Myslí si, že ho nechápe a že umí řešit jen to, co směřuje k jejímu blahu. Naopak ona není spokojena s jeho žárlivostí a vyzývavými projevy, na druhou stranu jí přináší pocity hrdosti a líbí se jí, že ji díky svým básním učinil něčím výjimečnou. Špálová zachycuje i jejich neustálé ukončování a obnovování vztahu, nedorozumění, problematické vzájemné chování. Jejich svazek v románu trpí neustálými

[47] ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 62.
[48] tamtéž, s. 87.
[49] tamtéž, s. 89.
[50] tamtéž, s. 89.
[51] tamtéž, s. 136.
[52] tamtéž, s. 286.
[53] tamtéž, s. 76.
[54] tamtéž, s. 77.
[55] tamtéž, s. 170.

připomínkami toho, že už by se měl nějak završit, ale i nemožností právě svatby (po které slečna Holinová touží) kvůli nezajištění ženicha.

Spisovatelka jako by vinila za postupné odcizení spíše děvče: *„Anna byla vzdorovitá a každým dnem ztrácela něco ze svého dívčího půvabu. Strach před tím, že ji Jan opustí a že ona pak nenajde ženicha, stud před kamarádkami i před matkou činily ji zatrpklou a nedůtklivou. Mračívala se a pozbývala zájmu o všecko. Tehdy Jan, nahlédnuv dveřmi na její nelaskavou tvář, hned utekl pryč.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 104) Postupem doby se tak množí odklady jeho návštěv u ní, jejich problémy a neshody, které ale Anna dokáže rychle překonat, střídají se vzestupy a pády jejich soužití, a ona má pocit, že partner se jí vzdaluje, že ho už nepřitahuje, že její přítomnost někdy ani nevnímá a že ji neocení.

Další vývoj jí dává za pravdu – přestože si literát dlouho myslel, že si ji vezme, chodí za ní teď už jen ze zvyku, vykají si a on se jí vyhýbá. Po seznámení se Světlou pro něj úplně ztrácí půvaby, až nakonec zjistí, že už ji nemiluje a po posledním rozhovoru s ní se rozcházejí. Tehdy jí říká, že zásadní pro něj bylo, jak odtažitě zareagovala na jeho Hřbitovní kvítí. Její, nyní už bývalý, partner ji teď označuje jako chladnou a upjatou, přehnaně svázanou konvencemi a chránící své panenství.[56] Podle jeho slov mohla i za jeho výlety, které podnikal za „láskou“, které pro ni, i když o nich přemýšlela, jako by neexistovaly. Neúspěch jejich svazku vysvětluje chybami jich obou, jejich mládím a finančními problémy.

Vztah Jana Nerudy a jeho druhé lásky je pro autorku naprosto klíčový, dává mu největší prostor i přisuzuje velmi významné místo pro další literátův život a tvorbu. Domnívám se, že chtěla zobrazit to, co s Karolínou Světlou prožili, velmi specifickým způsobem, tak, aby tato podoba odpovídala spíše jejím představám, než aby se nějak výrazněji přibližovala realitě. Samotnou postavu spisovatelky charakterizuje z hlediska jejího zjevu (vysoká, hrdá, s černým pohledem velitelky[57]), původu a povahy. Vyzdvihuje především její inteligenci, schopnost promýšlet a zasvěceně hodnotit věci (což ji činí v očích básníka tak odlišnou a naprosto nepřekonatelnou), krásu, ale i umění jakéhosi vnitřního pohledu, proniknutí k jádru.

Špálová (1945, 135) se zde zaobírá i jejím manželstvím. Podle ní bylo *„všední a zároveň neobyčejné“*, ale ženě nepřinášelo mnoho radosti, naplňovalo ji spíše negativními

[56]ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 168.
[57] tamtéž, s. 128

pocity a prázdnotou[58], cítila se zde omezována, vedle svého muže si plně uvědomovala svůj věk[59], roli. Vzdalovala se manželovi, zcela potlačovala fyzický kontakt, přesto jí na něm alespoň trochu záleželo – viděla ho jako vzor *„čestnosti a věrnosti*" (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 159) a jejich odlišnost a neporozumění ji skličovaly i proto, že si ho kdysi brala z lásky. Ta ale zmizela, a tak jediné, co je spojovalo, představovala památka jejich dcery.[60] Myslím si, že obraz tohoto soužití se v *Černém Honzíkovi* zčásti zakládá na dopisech (Světlá píše sestře třeba právě o jejich odlišnosti, o nechuti i k dotyku), přesto odtud Špálová nepřejímá tak doslova její negativní hodnocení vlastního manželství – dozvíme se třeba, že přestože Petr Mužák se podstatou blížil spíše venkovanovi, činilo ho hrdým vědět, že jeho paní tvoří a že ji oslovil zrovna kraj, z něhož on pochází[61], že měl na paměti a bez problémů přijímal to, že ho ona převyšuje, že k ní stále pociťoval oddanost, že se i jeho velmi dotkla smrt jejich dítěte. Na druhou stranu zde jeho postava vystupuje jako zvláštní člověk s velmi specifickými způsoby chování, tvrdohlavý, choulostivý i na svůj zevnějšek[62], který možná je vlastencem, přesto žije se spisovatelkou, z jejíž tvorby zná pouze jeden název knihy a jednu větu.[63]

Zájem Jana Nerudy o Johanu Mužákovou začíná v *Černém Honzíkovi* v době, kdy ji jde spolu s Hálkem navštívit poprvé a požádat o práci do Máje. Zprvu ho upoutá svým komentářem jeho sbírky, s postupným prohlubováním citů ho ale fascinuje celá její osoba. Jak Špálová vidí jejich vztah? Jako hluboké porozumění i beze slov, milostný cit, který ženu v něm omlazuje a oživuje, ve kterém oba cítí, že se k sobě hodí, o kterém sní, i když ví, že jejich možnosti do budoucna mají velká omezení.[64] Už zpočátku sice Světlá uvažuje takto: *„Byla si vědoma, že sama přetne stonek tohoto květu, že zabije a umlčí svou touhu, tuto prškuz prvotního ráje. Bude to jen její duše, která se stane kořistí bouře*; *své tělo, tu smrtelnou růži rozkoše, oderve začas milovaným rtům.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 158), přesto ji zamilovanost natolik ovládne, že přehluší i dlouho upřednostňovaný rozum a načas i výčitky svědomí. V knize se její postava dokonce nezříká ani tělesné lásky a dotyků. Svazek zprvu nijak zvlášť netají – oproti tomu, co se o jejich scházení dočteme v listech, se

[58] ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 156.
[59] tamtéž, s. 156.
[60] tamtéž, s. 165.
[61] tamtéž, s. 162.
[62] tamtéž, s. 163.
[63] tamtéž, s. 353.
[64] tamtéž, s. 157.

zde totiž setkávají různě po Praze, v lese a v zahradách, udělají si i výlet do Roztok, kde se ukážou ve zdejším hostinci, spojení nezamlčí básník ani před Annou Holinovou a matkou. Svěřují se s nejhlubšími zážitky, ona jemu hlavně s tím, jak těžce si připouštěla ztrátu svého potomka, on jí povídá o všem, co ho tíží. Představuje pro něj nejvyšší, bezchybný ideál, plánuje si, jak se jeho vyvolená rozvede, vdá se za něj a obdaří ho potomky.

Charakter jejich poměru se postupem doby mění. Pro ženskou hrdinku už možná dotyky překročily určitou akceptovatelnou mez, možná plně zapracovala její morálka, v každém případě se milenecký vztah z její strany proměňuje spíše ve vychovatelský, kdy mu domlouvala a *„požadovala na něm zdrženlivost, ba naprostou tělesnou abstinenci, požadovala se samozřejmostí nemožné“*. (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 189) Když zjistila, že se rozešel s Annou, dokonce ho poslala styky s ní obnovit. A on poslechl, udobřoval si ji, žárlil na jejího manžela a toužil po její přítomnosti. Jeho láska najednou začala mluvit o přátelství (i když to neodpovídalo jejím pocitům), objevovaly se hádky, Jan se snažil své spisovatelce zavděčit, ale zejména za jejích pobytů ve Světlé mu přišlo, že je od něj oddělena nejen vzdáleností, ale že přestává fungovat i jejich porozumění. Ona se zase zaobírala tím, že musí dojít k rozloučení.[65] Poté, co ho zachránila z dluhů a co se rozšířilo povědomí o jejich vztahu, co vyvolali pozdvižení a Mužák našel dopisy, už tak autorka ani necítí potřebu nějak přehnaně komentovat konec jejich sblížení: *„Po mlčenlivém rozchodu s Janou Karolinou vrátila se do Janova života noc.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 224) Přesto se nevyhýbá legendě o tom, jak spolu chtěli odjet do hlavního města Francie – v jejím podání šlo o návrh ženy, bere ho ale pouze jako výplod fantazie Anny Holinové.

Ke konci knihy se skrze vzpomínky stárnoucího Jana Nerudy k jeho druhé lásce znovu vrací a zdůrazňuje její sebeobětování se ve jménu vlasti a národa, kdy se vzdala toho, koho opravdu milovala, přestože on by byl schopen udělat pro ni cokoliv. Jejich svazek a postavení Světlé shrnuje takto: *„Žen bylo v jeho životě dost – avšak matka a Jana Karolina byly jediné. Obě jej milovaly. Obě jej káraly. Obě jej střežily. Obě si žádaly, aby ze sebe vydal to nejlepší a nejpravdivější.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 358) Činí ji tedy vedle Barbory Nerudové zásadní ženou jeho života a nechává, přestože v některých oblastech, hlavně v líčení počátku jejich scházení se, hodně zakládá scény na svých představách,

[65]ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 217.

vyznít všechny podoby poměru (milostnou hlavně, v menší míře guvernantskou a pouze okrajově přátelskou) tak, jak k nám promlouvají z jejich korespondence.

Další vztah básníka s Terezií Macháčkovou popisuje jako v první řadě platonický, s celou řadou nevyplněných plánů a přání, posilovaný a udržovaný hlavně vzdáleností, která oba dělila. I přes velký věkový rozdíl vzbudí dívka v románu opět Nerudovy city a obnoví naděje na sňatek a potomka, přesto si uvědomuje realitu – že na Terezii se mu nejvíce líbí její mládí a neustálý úžas, ale že nikdy neujde pozornosti ze strany jejích rodičů. Aniž by se nějak blíže osobně setkali, její smrt ukončí po krátké době jejich dopisování.

To láska s Annou Tichou má v *Černém Honzíkovi* zcela jiný charakter a průběh. Její postava působí poněkud rozvážně, jako někdo, kdo spíše vše v tichosti pozoruje, ale je i dostatečně inteligentní a sečtělý, aby o věcech uvažoval a udělal si vlastní názor. Zajímá se o koně a okouzluje ji pražský strýček (kterému tak říká do doby, než mu dá nahlédnout do svých citů), touží po svobodě a nezávislosti, umí být odvážná i stydlivá a učí se využívat ženské zbraně a prosadit si svou. Na návštěvě, kterou vlastně sama iniciuje, ji literát nazve krásnou[66] a ona se mu svěří, že od prvního okamžiku, co přijela do Prahy, cítí, že s ní hraje hru, kterou si vysvětlila jako jeho zájem. Realistický Neruda sice tuší, že za jejími pocity se skrývá spíše snaha uniknout prostředí, z kterého pochází, a okouzlení velkoměstem, ale podlehne síle okamžiku a téměř slíbí, že se s ní ožení. Podniká s ní výlety, a i když se nechovají jako milenci a Anna cítí, že její štěstí se mísí se strachem, panuje mezi nimi hluboké porozumění.[67] Před rozloučením přistoupí na to, že nechají lásku prověřit časem a odlukou a že pokud vytrvá, stvrdí jí sňatkem. Pro Annu je strýc nejdražší člověk na světě[68], píše mu, ale nedostává se jí odpovědi. *„Dušinka nemohla tušit, že po jejím odjezdu prožil Jan prudkou a bleskově krátkou vášeň v náruči smyslné Boženy Vlachové, překrásné dívčice, již mu její otec, brašnář Vlach, s radostí chtěl dát za ženu.“* (S. ŠPÁLOVÁ, 1945, 331n) Takto krátce shrnuje autorka poslední vztah Jana Nerudy. Vidí jej trochu negativně, jako prudký cit, který přerušil něco vážnějšího. Po této epizodě její hrdina zahoří opět láskou ke své neteři, už se jí s ní ale nesvěřuje, vzdává se jí, aby ho neviděla nemocného, a Anička se z pražské zamilovanosti velmi rychle vzpamatuje.

[66] ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 310.
[67] tamtéž, s. 324.
[68] tamtéž, s. 327.

JAROMÍRA KOLÁROVÁ – DÉMANTOVÁ SPONA

Jaromíru Kolárovou, rodačku z Prahy, postava Jana Nerudy oslovila natolik, že se mu věnovala nejen v biografickém románu, ale i ve dvou povídkách (*Poplach v tichém domě a Chlapec v Ostruhové ulici*)[69], a pokoušela se rovněž, i když neúspěšně, zpracovat jeho životopis.[70] Po studiích v Paříži a na FF UK se stejně jako on pohybovala v prostředí tisku a divadla (působila jako redaktorka a dramaturgyně), ale pracovala také u FS Barrandov nebo jako referentka. V její tvorbě objevíme scénáře (např. k filmu *Léto s kovbojem*) a hry, prózy, kde často využívala své vlastní nebo rodinné zážitky (*Já a můj chlapec*) a kde se zabývala lidskými vztahy (*Nebojte se lásky*), vedle toho také novely pro děti a dospívající slečny (*Holky z porcelánu*). Řada jejích prací byla zfilmována.[71]

V roce 1978 se mezi čtenáře dostala *Démantová spona*, kniha, která nabízí její pohled na čtyři roky života básníka (1858- 1862) a která zároveň přibližuje závěrečná léta jeho lásky s Annou Holinovou a hlavně průběh té s Karolínou Světlou, na kterou ostatně upomíná i titul (šperk ozdobený diamanty představuje jeden z jejích ústředních motivů). Spisovatelce se zde vedle několika velkých osobností doby (B. Němcová, manželé Podlipští) povedlo poměrně dobře a se smyslem pro detail přiblížit i atmosféru 19. století, jeho sociální situaci, kulturní ovzduší, ale také oblast politiky a veřejného života. Ve čtrnácti kapitolách, z nichž každá je uvedena některým z chronologicky řazených dokumentů, které se týkají Nerudova života nebo působení, a zakončena jeho verši, přičemž obojí se vztahuje k tomu, co se na následujících stránkách popisuje, vypodobňuje myšlenkový svět především literáta a jeho druhé lásky, způsob jejich uvažování a jednání při setkání s různými lidmi, charakter jejich vzájemného porozumění i svazků, v nichž oba setrvávali.

Začteme – li se do románu, už jen jeho struktura nám, spolu se seznamem literatury na jeho konci, napoví, že Jaromíra Kolárová se rozhodla vyjít z množství materiálu, který o objektu svého zájmu nashromáždila. Když se zaměříme i na samotný text, zjistíme, že se

[69]JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 1. A-L*. Praha: BRÁNA, 1995. ISBN 80-859-4616-5, s. 398.
[70]KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 7.
[71]JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 1. A-L*. Praha: BRÁNA, 1995. ISBN 80-859-4616-5, s. 398- 399.

tam, kde to šlo, zřejmě opírala o dochované listy, vzpomínky pamětníků nebo i o publikované výtvory především ústřední spisovatelské dvojice, což doplnilo její vyprávění a učinilo ho autentičtějším.

Do úvodů k jednotlivým oddílům díla vybrala z poměrně početné korespondence Jana Nerudy a Anny Holinové několik dopisů vždy z nějakého kritického momentu jejich vztahu – ten z 23. 1. 1858 přináší jeho vyznání po neúspěchu Hřbitovního kvítí, další z jara 1862 má jeho dlouholetou „nevěstu" utvrdit v tom, že stále opětuje její city a že zvěsti o jeho zalíbení v Lidunce S. se nezakládají na pravdě. Poslední tři z podzimu téhož roku pak už dokládají definitivní ochlazení a blížící se konec poměru. Z listů Karolíny Světlé autorka zvolila její první dochovaný dopis literátovi, který nás v podstatě uvádí do zákulisí už nějakou dobu trvajícího porozumění.

Psaní otiskuje v doslovném znění i v samotném textu knihy, kde nejsou nijak výrazně oddělená nebo graficky zvýrazněná (pouze pomlčkou). Nepřepisuje všechna celá, ale pracuje většinou pouze s jejich částmi, které klade tak, aby buď dokreslovaly to, o čem postava - adresát nebo pisatel - přemýšlí (například na straně 247, kde doprovází úvahy o věznění pro dluhy), nebo aby pomáhaly ilustrovat charakter spojení mezi dvěma lidmi[72], případně podporovaly jeho podobu tak, jak ji chce Kolárová prezentovat (jako je tomu na straně 214-215 v případě dopisu Johany Mužákové sestře z 15. 8. 1862, který má ale v originálu ještě jeden odstavec týkající se Jana Nerudy, poukazující spíše na „guvernantství" nebo zvláštní přátelství než lásku z její strany).

Znalost korespondence a vědomé nakládání s ní poznáme i z toho, že některé scény, které se v *Démantové sponě* objevují, jsou přímo na slovech z ní založené. Když tedy čteme v díle: „*Snad proboha nepřišel na nějaký dopis, ten mladý blázen ji zahrnuje svými vyznáními, píše je pod křížové pásky na novinách, na obaly brožurek, než na to přišla, hodila leccos k ohništi na podpal, ani to neobjevila sama, to malá Karolínka začala slabikovat „tys jediná bohyně, jíž se ko-ko-řím.*" (J. KOLÁROVÁ, 1978, 233), můžeme odhalit jako zdroj inspirace podobné věty v psaní básníkovi z poloviny srpna, kde Světlá píše: *„Nevěřila jsem ani uším svým, když má synovkyně pozdvihnuvši pohozenou z novin pásku slabikovat počala: „Tys jediná Bohyně, jíž se kořím, tys mi ideálem žen!"* (S. WIMMER, 2007, 31)

[72] KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 230.

V některých případech způsob vyjadřování v listech připomíná, i když především v přeformulované podobě, to, jak literární postavy mluví. Spojení *„Není ve vás špetka shovívavosti, mnozí vám upírají i cit, tvrdí, že nemáte srdce, že jste zlý.“*(J. KOLÁROVÁ, 1978, 122) se zřejmě zakládá na líčení možná prvního setkání tvůrce s vdanou paní[73]. Jeho následující promluva: „*Zlý? Vždyť cítím, že mě láska už nyní činí lepším, než jakým jsem byl dřív, že má láska bude vznešenou motlitbou. Patř na ty ebenové, jak noc černé, dlouhé vlasy – nuž těmi se chci ode dneška bičovat... Ó nebojte se, že vás budu svou láskou tryznit! Já ji uzavru v hlubinách své duše a dovolím jí jen tenkrát vystoupit najevo, když s ní budu sám a sám.*“ (J. KOLÁROVÁ, 1978, 122) evokuje slova z jeho dopisu: „*(...) Tato láska učinila ze mne to, čím jsi ty, jsme si teď rovni. Já ti jí víc nabízet nebudu, ale já si ji také zakázati nedám. Když jsi ji nepřijala, tedy zůstane ležet v srdci mém jako perla v lastuře a v tichých, blahých hodinách se k ní potopím a potěším se s ní.*“ (S. WIMMER, 2007, 51) Poté, co se v jedné kapitole Neruda pokusí skočit do Vltavy z Karlova mostu, komentuje to takto: *„Jen jsem se chtěl dát chvíli nést vlnami, už tak dlouho plavu proti proudu, pořád proti proudu, až k zemdlení.*“ (J. KOLÁROVÁ, 1978, 100) Zde se prozrazuje i autorčina znalost korespondence s Annou Holinovou, kde jsou věty v tomto znění: *„Lidé už tak dlouho dusí můj zpěv, že není divu, když mne nyní už prsa bolívají. Proti větru plovat a zpívat je sice hezké, ale trochu namáhavé.“* (J. NERUDA, 1963, 21) Podobné inspirace a snahy vycházet z dochovaných listů najdeme v *Démantové sponě* mnoho, např. když Neruda kritizuje mužské postavy Světlé, zmínky o tom, jak jí zpočátku hrozil, že se bude opíjet, nebo její litování manžela, že ji pojal za ženu.

Protože jde o román biografický, Kolárová se hodně snaží přiblížit a co nejlépe charakterizovat (přímo i nepřímo, například prostřednictvím zachycení chování postav v různých situacích, jejich dialogů a myšlenek) nejen básníka, ale i jeho první dvě lásky, navíc pak také Petra Mužáka.

Jak si tedy představuje a jak prezentuje protagonisty dvou prvních básníkových vztahů? Její Neruda i Světlá jsou lidé, kteří si spolu beze zbytku rozumí, ale které nechápou ostatní. Ani jeden nemá právě všední životní příběh a jednoduchou,

[73]WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1, s. 36.

nekomplikovanou povahu. Jejich výjimečnost pak ještě více vyniká v kontrastu s poněkud omezenými obzory a charaktery jejich dlouholetých partnerů.

Podíváme- li se konkrétně, na první pohled na čtenáře i ostatní postavy působí postava literáta jako realistická, skeptická, ironická, jízlivá a neúnavná při bránění pravdy. Velmi citlivě, nicméně bez růžových brýlí, pozoruje sociální situaci a podmínky života v zemi, kterou sice miluje, na druhou stranu však touží opustit. Ostatní ho často hodnotí jako drzého[74], arogantního[75] až nemravného, neuctivého[76] a málo vlasteneckého. Za jeho vnější slupkou se ovšem skrývá srdce, které bije za českou literaturu a snaží se o zlepšení její situace, které zraňuje až k zoufalství a odevzdanosti nepříznivé hodnocení jeho prací a které bojuje s předsudky, ustálenými zvyklostmi, neaktivitou a hloupostí. Dokáže ve zlomku okamžiku změnit své chování, být galantní[77] a pozorný, společenský, ale jakmile jde o věc, na níž mu záleží, celý se jí oddá, brání ji a nikdy nesleví ze svých zásad i za cenu odsouzení. Velmi pěkný cit ho váže k jeho mamince, nicméně sympatie vzbuzuje i u babičky Anny Holinové.[78]

Karolína Světlá je v *Démantové sponě* představena jako jedinec, který trpí rozdvojením osobnosti. Nejen že se u ní od dětství vždy v těžkých životních situacích objevují zvláštní stavy, kdy není schopna vnímat nic než prázdno a nicotu, ale také umí během velmi krátké doby radikálním způsobem ovládnout své vnější projevy a chovat se jako někdo úplně jiný. Sváří se v ní totiž její skutečné já (žena toužící po svobodě a volnosti, která ráda pobývá ve světě fantazie a tvoří, činorodá, velmi inteligentní, bystrá) s tím, co z ní udělala výchova, očekávání rodiny, manžela a společnosti spolu s příkazy a zákazy – bytost, která v sobě své skutečné pocity musí ukrývat, vypadá přísně[79] a nedostupně, takže ji někteří nazývají madam, hofdáma[80], má dokonalé vychování a v jeho důsledku se skvěle kontroluje. Čas od času prorazí skrze vypěstovanou masku na povrch něco z jejího nitra a ona je schopna si některé věci vyvzdorovat a prosadit. Dokáže být

[74] KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 22.
[75] tamtéž, s. 37
[76] tamtéž, s. 75.
[77] tamtéž, s. 18.
[78] tamtéž, s. 58.
[79] tamtéž, s. 47.
[80] tamtéž, s. 20.

shovívavá[81], v jiných situacích pak také nesmlouvavá a neústupná, někdy trochu nešikovná. Když chce, je dobrá organizátorka. Hrdost jí přináší to, že si sama zvolila, že bude Češkou[82], a to přesto, že řeč téměř neovládá.

Její manžel vystupuje v románu jako jeden z těch, kvůli nimž musí potlačovat svoji přirozenost. Touží po tom, aby jeho žena tak často nechodila s hlavou v oblacích, úplně neschvaluje ani její literární ambice, ale respektuje to, jak moc jí psaní pomohlo vrátit se k normálnímu životu poté, co jim zemřelo dítě, protože se bojí, aby se její stav opět nezhoršil. Občas si říká, jestli jí až moc nepovoluje[83], ale vzhledem k jeho laskavé, uzavřené, nesmělé povaze se k žádným represím neodhodlá. Jeho práce ho baví (i když jeho paní ji vidí jako zbytečnou[84]), vlivem života ve velkoměstě trochu postonává, líbí se mu pořádek a dodržování rituálů. Jde o muže, který někdy sám uvažuje o tom, že člověk, s nímž sdílí společnou domácnost, se mu poněkud vzdaluje[85], přesto k němu stále chová city – po odhalení korespondence s básníkem ho ani na minutu nenapadne, že by vztah a manželství ukončil. Jeho životní partnerka na jejich svazek i na něj hledí naprosto odlišně. Sice si v přístupu k němu nepočíná nijak nestandardně a v přítomnosti jiných ho nehaní[86], ale zjevně s ním intimně nežije a jejich soužití vnímá jako dusící, omezující. V manželství setrvává spíše ze zvyku a kvůli dobové společenské situaci a poměrům. Nahlíží na něj jako na předvídatelného, cizince, s nímž má společný jedině hrob mrtvé dcery.[87] Rozhodně už ho nemiluje, naopak k němu cítí až nenávist a averzi, také smutek nad jejich situací: „*Snášela ho, dokud tiše seděl, ale když se pohnul směrem k ní, naplnil ji štítivý odpor. A zároveň lítost*.“ (J. KOLÁROVÁ, 1978, 168) Někdy přemítá o tom, že ho opustí, že jejich poměr ani jednoho nenaplňuje tak, jak by měl, že by si ještě mohl najít někoho, kdo by ho učinil šťastnějším[88], že i kvůli jejich rozdílnosti je nic nepoutá dohromady.

První Nerudovu milou, Annu Holinovou, *Démantová spona* líčí jako naivní, nepříliš vzdělanou, prostou nějakých příliš vznešených myšlenek, milou a upovídanou, myslící na společnou budoucnost se svým vyvoleným, na druhou stranu ale až zbytečně

[81] KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 37.
[82] tamtéž, s. 121.
[83] tamtéž, s. 40.
[84] tamtéž, s. 41.
[85] tamtéž, s. 167.
[86] tamtéž, s. 205.
[87] tamtéž, s. 169.
[88] tamtéž, s. 237.

žárlivou, rozčilující se kvůli naprostým maličkostem. Myslí si, že paní Nerudová, její potencionální tchýně, ji nezahrnuje právě přízní.[89] Jakožto svobodné děvče devatenáctého století bydlí se svými rodiči, kteří jí (spolu s ostatními lidmi) až příliš často připomínají, že koho si zvolila, toho má. Přestože ona svého nápadníka brání a čeká, až ji bude schopen uživit a uzavřít s ní sňatek, neustálé narážky na to, kdy už to konečně nastane, působí neblaze nejen na její každodenní život (v podstatě neustále je připravena na jeho příchod a upíná se k představě, jak si společný život spolu jednou zařídí), ale také psychický stav (každá maličkost ji rozpláče a téměř nemine setkání, na kterém by neronila slzy), a přenáší se i do vztahu s básníkem. Neustálé výčitky z její strany ohledně frekvence jeho návštěv (patrné i v dopisech), hledání důvodů, proč se sejít, a připomínání toho, že vzhledem k délce poměru ho k ní cosi zavazuje, se pak odráží i v jeho hodnocení svazku, v tom, jak se k sobě navzájem chovají (například mu stačí vidět jejich vyšitý monogram, to ho znechutí a tak mění své projevy na schůzce[90]). Jeho milá jednou protestuje proti fyzickému kontaktu, jindy ho snáší (její „před svatbou ne“ naznačuje autorka jako jeden z problémů tohoto dlouhodobého soužití). Ve většině chvil, které tráví spolu, mezi nimi dojde v knize k nějaké hádce, nedorozumění, Neruda si ale dokáže svou lásku velmi rychle usmířit.[91] Minimálně před tím, než ho pohltí city ke Karolíně Světlé, Annu přese všechno miluje, říká, že mu byla *„po mamince nejbližší*“ (J. KOLÁROVÁ, 1978, 148), uvědomuje si, že její postavení jí nedává moc důvodů k radosti a nechce ji trápit.[92] Je si také vědom toho, že po myšlenkové a intelektuální stránce ji převyšuje[93], někdy ji nazývá dítětem[94] a vadí mu, že nic neřeší přímo. Přesto si k ní chodí pro útěchu a oporu v těžkých dobách a čas od času se s ní cítí dobře a naplno prožívá lásku k ní, většinou ale tehdy, když je dělí mnoho kilometrů. Jak Jaromíra Kolárová (1978, 139) poznamenává: *„Líbila se mu, měl ji rád, potřeboval ji, ale nedokázal zastavit rozkladný proces své mysli (*…*)*.“ Postřehla také a velmi dobře ve svém díle vylíčila, že jejich partnerství jako by neustále muselo překonávat nějaké překážky. Oba třeba touží po pochopení a porozumění toho druhého, ale vzájemně si ho neumí poskytnout. Mají se rádi a oba tuší, že by s tím druhým mohli jednat lépe, ale

[89] KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 65.
[90] tamtéž, s. 124-125.
[91] tamtéž, s. 62-63.
[92] tamtéž, s. 225.
[93] tamtéž, s. 125.
[94] tamtéž, s. 250.

bohužel to nezvládají. Anna si někdy myslí, že její milenec si jí dostatečně neváží [95], a má pocit, že přestože sleduje už dlouhou dobu jeho myšlenkové pochody, mu stále nerozumí. Jejich vztah vidí i takto: „*Jejich láska není než dětská krutá hra a babu má pokaždé Anna, on jen kličkuje, užuž ho dohání, dosahuje na něho, ale nedosáhne, unikne jí v poslední chvíli. Uprostřed vtipů mu uklouzne krvavě vážné slovo, hned vzápětí je zneváží úšklebkem*." (J. KOLÁROVÁ, 1978, 60) Postupem času se odcizují, více a více na ně doléhají vnější i vnitřní rozpory jejich svazku, který pak pod vlivem zamilovanosti do Světlé Neruda hodnotí jako nesmyslný[96] a bezvýchodný, ale dlouho to nedokáže říci naplno, lituje Annu, protože je na něm závislá.

Milostný, přátelský, vychovatelský? Jakou polohu poměru dvou literátů autorka *Démantové spony* předvádí? Předně musíme poznamenat, že to, co je zde váže k sobě, vypadá jako velmi silné spojení, které oba intenzivně prožívají, každý ovšem trochu jinak. Básníkovi od té doby, kdy naplno pocítil, co ho k paní Mužákové poutá, nedělá problémy pojmenovat své city a nazývat je prostě láskou (mimochodem Kolárová se kloní k tomu, že se spolu stýkali už od roku 1858, kdy přišel spolu s přítelem Hálkem požádat manželku Petra Mužáka o příspěvek do almanachu Máj, v knize se jí pak poprvé vyznává z toho, co cítí, zhruba o rok později), u jeho ženského protějšku ale nastává trochu jiná situace – Johana se sice také naplno zamiluje, ale zdráhá se přiznat to nejen sobě, ale hlavně jemu (i když on to tuší z jejích reakcí), a skrývá stále obtížněji své skutečné pocity někdy za vychovatelskou pózu, jindy za přátelství (i když opravdu ho jako přítele nebere, jen ho tak párkrát označuje a on o ní tak na jednom místě také mluví[97]). To, že touží ho napravovat, si uvědomuje i on sám a schválně tak chce „*dojímat ji svým zoufalstvím, vyhrožovat hýřením až do sebezničení. (...) Někdy měl dojem, že by si ho přála mít mnohem hříšnějšího, než ve skutečnosti byl, působilo jí nepřiznanou rozkoš napravovat ho, mít záminku pro rozhovory.*" (J. KOLÁROVÁ, 1978, 221) V některých scénách (v době, kdy se ho snaží zachránit před vězením pro dlužníky) to až vzbuzuje dojem, že jeho spásou jako by doháněla to, co se jí nepovedlo v případě dcery – bojí se, že: *„Opět zklame, nechá si ho vyrvat stejně, jako postoupila smrti své vlastní dítě.*" (J. KOLÁROVÁ, 1978, 254) Vrcholu její milostný cit dosahuje v době odloučení za jejího pobytu ve Světlé a krátce předtím, kdy

[95] KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 125.
[96] tamtéž, s. 186-187.
[97] tamtéž, s. 249.

nejen že Neruda vyplňuje její myšlenky, ale dokonce ve dnech, kdy řeší jeho finanční situaci, uvažuje o tom, že s ním v souladu s tím, co sám nastínil, odjede ze země.

Kolárová tak sice zcela v souladu s dochovanými dopisy nechala vyznít všechny podoby poměru (včetně kolísání mezi láskou a nenávistí), upřednostnila ale tu milostnou a vše ostatní viděla jako zástěrku. Jejich styky mají v jejím pojetí na oba pozitivní vliv – Johaně pomohly vrátit jakousi jiskru, chuť pobývat na tomto světě[98], její mužský protějšek dospěl pod jejich vlivem ke zklidnění životního stylu a dostalo se mu povzbuzení v jeho tvůrčí práci[99]. Oba velmi baví určité měření sil, jakási intelektuální provokace toho druhého v hovoru, který vyplňuje jejich tajné schůzky při otevřených dveřích v domě Mužákových. Právě skrze jejich dialog také poznáváme, že si jsou povahově docela podobní, že je zajímají stejné věci, že oba touží po tomtéž – po propojení, sepětí s člověkem, který nevyniká pouze krásou svého zevnějšku (i když i tu Neruda u Světlé obdivuje[100]), ale především půvaby svého nitra, který ignoruje předsudky, vyniká důvtipem a inteligencí, po vztahu, který se zakládá na „*lásce, vzájemné úctě, na porozumění*“ (J. KOLÁROVÁ, 1978, 278). Neruda třeba říká: *„(...) vyměnil bych jeden dotyk za tisíc krásných slov, mohla bys mlčet, moje milá, mohla bys být hluchá a němá, věru nemám chuť s tebou rozprávět o literatuře. (...) Nemohla bys být hluchá a němá, nezřekl bych se jediného tvého slova, jinak by mi stačily všechny ty ženštiny, co se mi věší na krk, je mi nezbytná její duše, musím se jí dobrat splynutím, neexistuje jiná žena*.“ (J. KOLÁROVÁ, 1978, 251) Velmi se však liší mírou víry v toho druhého. Zatímco on jí přiznává plnou důvěru, ona, zřejmě i trochu pod vlivem mínění ostatních, mu plně nevěří. Oba si ale myslí, že toho druhého znají, že s ním nejenom setrvávají v představách, ale dokonce mu mohou i číst myšlenky. Přestože jeden jako druhý prahne i po fyzickém kontaktu a společném trávení veškerého volného času, vzhledem k tomu, že se o nich tak úplně nedá mluvit jako o lidech bez závazků, se dotykům, až na několik málo výjimek, vyhýbají. Muž, který by je pravděpodobněji inicioval, totiž sice bere Světlou jako rovnocennou[101], ve skutečnosti se ale spíše podrobuje její vůli, přestože někdy cítí, že s ním asi manipuluje[102],

[98]KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 76.
[99] tamtéž, s. 221.
[100] tamtéž, s. 43.
[101] tamtéž, s. 253.
[102] tamtéž, s. 229.

a doufá, že postupem času se situace změní a ona sama přizná své pravé city k němu. Stejně jako v listech žádný z nich nepočítá s tím, že by se po návratu paní Mužákové do Prahy už nesetkali, i když společného shledání se obávají, ona hlavně proto, aby se neprozradilo její tajemství, a také proto, že neví, co přinese budoucnost.

Když se zvěsti o jejich schůzkách dostanou až k Petrovi Mužákovi a ten najde jejich dopisy, objevuje se jedno nedorozumění za druhým. Jeho manželka, odhodlaná ho konečně opustit, si pod vlivem jeho řečí asi začne myslet, že Neruda si s ní jen hrál, a odchází za svým legitimním mužem. Toto místo vidím jako jedno z těch, kde se autorka musela spoléhat hlavně na svou fantazii, přičemž motivace lidí, kteří prožívali tak silný vztah, byli rozhodnuti spolu odjet do Paříže a cítili se spjati, kteří přesto v tomto okamžiku najednou uvěřili, že je ten druhý zradil, mi přijde trochu nedotažená – právě v této chvíli bych chtěla detailnější popis toho, co se jim honilo hlavou a proč tak najednou obrátili. Definitivně asi „milence" přesvědčilo to, jakým způsobem došlo k vrácení jejich listů a že ten, který spisovatelka napsala jako poslední, zůstal nedoručen, aniž by o tom alespoň jeden z nich věděl. Tato křivda v nich přežívá až do pozdního věku, kdy paní Mužáková v parku už starého básníka okázale ignoruje, přitom o něm ale přemýšlí.

V celé *Démantové sponě* tak je vidět, jak moc se Jaromíra Kolárová opírala o korespondenci. Založila na ní nejen vykreslení charakterů svých hrdinů (dobře se to dá poznat třeba na zobrazení postavy Petra Mužáka, jehož negativní hodnocení z pera Světlé v knize možná ještě trochu víc vyhrotila), ale přesně se jí držela i v případě popisu vztahu s Annou Holinovou. To, jakým způsobem představila poměr Nerudy s Johanou Mužákovou, ve veliké míře znalost dopisů také ovlivnila, všimla si porozumění, společných zájmů, určité dominance ženy a využila dokonce i detailů (např. to, že byla nevěřící, což prozrazuje při rozhovoru s farářem, její obavy o ztrátu jakési osobní integrity při sepětí s někým). Přesto je právě na vylíčení tohoto svazku patrný jednak její tvůrčí záměr (v úvodu zmiňuje, že nechtěla spojení těchto mimořádných lidí zobrazovat v jeho tělesné, ale duševní podobě[103]) – tedy představit ho jako oboustranné milostné vzplanutí, dále pak to, že i ona, která tak vychází z pramenů, může podlehnout mýtům, které se kolem něj vytvořily bez jakékoli opory v pramenech – jde o plánování cesty do Paříže.

[103]KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 9.

IVONA BŘEZINOVÁ – BLONĎATÁ KEROLAJN

Jedním z autorů, které inspirovala některá z Nerudových lásek, je Ivona Březinová. Absolventka Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v rodném Ústí nad Labem se věnuje psaní knih různých žánrů, hlavně však literatury pro děti a mládež. Vedle titulů pro úplně nejmenší (např. pohádky) najdeme mezi jejími pracemi i dívčí romány nebo encyklopedie. Její tvorba byla několikrát oceněna (Zlatá stuha, Suk, Cena nakladatelství Albatros). Do roku 2011 vedla Katedru tvůrčího psaní na Literární akademii Josefa Škvoreckého a působila zde i jako prorektorka pro uměleckou a ediční činnost.[104]

Blonďatá Kerolajn, druhá ze zatím šesti knížek, které napsala pro edici Romana nakladatelství Albatros a které propojují nejen hlavní hrdinky, ale i jejich cesty ve stopách tvůrců literatury, vyšla v roce 2006. Čtenáře zavádí spolu s Fany, Nikol a Simonou, jejich chlapci a kamarády do okolí Liberce a Ještědu a umožňuje mu sledovat, co prožívají o jarních prázdninách. Příběh, který se odehrává v současnosti, pak postupně prostupují informace o díle a životě „blonďaté Kerolajn", tedy Karolíny Světlé, i o jejím vztahu s Janem Nerudou. Přestože se nejedná o biografický román, i tak se hlavně o ženské představitelce tohoto poměru mnohé dozvíme. Fakta o její životní dráze nebo o obsahu jejích spisů jsou dodávána postupně tak, jak s nimi jedna z protagonistek, milovnice beletrie 19. století Fany, seznamuje ostatní nejprve při rozhovorech nad jejími publikacemi, později pak při výpravě na běžeckých lyžích po Cestě Karolíny Světlé vždy na místech, která se v Podještědí spojují buď s její osobou, nebo tvořením. Do popředí se v tomto dívčím románu postupně dostává hlavně postava Nikol, která během týdne stráveného na horách čím dál tím více propadá citům ke dvěma mužům zároveň a hledá cestu ven z tohoto milostného trojúhelníku. Ta pak spíše náhodou narazí na korespondenci literátky a zjišťuje, že jejich problémy se i navzdory časovému rozdílu celkem podobají. Dopisy jí pomáhají rozhodnout se, ujasnit si, co vlastně chce.

Z díla už po zběžném prolistování jasně vyplývá, že jeho autorka bezpochyby o existenci korespondence mezi Janem Nerudou a druhou z jeho lásek ví. Jak ji zde využívá? Části listů (ať už jde o ty, které psala Světlá Nerudovi, nebo o ty, které adresoval on jí a které pro sestru přepisovala) v doslovném znění čte jedna z postav. Nevyhýbá se při tom

[104] BŘEZINOVÁ, Ivona. *Životopis I. B.* [online]. 11/2011 [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: http://www.ivonabrezinova.cz/start.htm

tomu, aby si podle toho, co v nich stojí, udělala vlastní názor na všechny zúčastněné a jejich svazky.

V *Blonďaté Kerolajn* se ale setkáme i s jiným způsobem využití listů. Na první pohled není tak patrný, ale tomu, kdo je už zná, možná na některých místech knížky právě slova z korespondence vytanou na mysli. Hrdinka Nikol totiž tvoří určité „scénáře". Představy, které se jí honí hlavou a které se týkají některých momentů ze životů a partnerství nebo manželství tvůrců, svěřuje papíru a upravuje tak, jako by šlo o předlohu k natáčení filmu. I když se jedná o vymyšlené scény (např. odchod Světlé od manžela a společný život s „milencem"), případně o situace, které nastat mohly, ale o jejichž průběhu nic nevíme (pobyty Nerudy u Mužáků a jejich večeře), v některých dialozích v nich se z listů čerpá, jako je tomu v případě tohoto projevu spisovatele při setkání s dopisovou partnerkou, kdy říká: „*Vytýkáte mi, že jsem neuctivý, a to ještě nevíte, paní má milená, že jsem včera až do noci seděl v hospodě, karbanil a pil a pil a k tomu nadával (...)"*(I. BŘEZINOVÁ, 2006, 84), což připomíná některá místa z korespondence (slib, že už nebude jí „*navzdory hejřiti a se opíjeti")*. (S. WIMMER, 2007, 51) V jednom z nejintimnějších momentů dopisů, kdy se mu naopak ona svěřuje se svým stavem po smrti malé Boženky, dochází v románu téměř doslova k přebrání dopisové formulace *(*původní *„Pronikla jsem tehdáž duší zděšenou tajemství života a smrti a konečně jsem nahlídla, že není boha nad námi"* (S. WIMMER, 2007, 54) se zde variuje do této podoby: *„Pronikla jsem do své duše zděšené tajemstvím života a smrti a konečně jsem poznala, že není boha nad námi").* (I. BŘEZINOVÁ, 2006, 85). Nepříliš odlišné inspirace se autorce *Blonďaté Kerolajn* dostává také tehdy, když popisuje další literátovu návštěvu. Slova *„Nejsem tvoje. Ale ani Mužákova. Patřím sobě."* (I. BŘEZINOVÁ, 2006, 95) se nápadně přibližují tomuto znění z psaní: *„Co se týče mé osoby, ta zůstane má, jedině má*." (S. WIMMER, 2007, 49) Podobně vypadající věty pak můžeme najít v dalších dvou úsecích – tehdy, když Světlá mluví o svém choti[105], a v komentáři její situace po objevu, který učinil v psacím stole.[106]

Jak na vdanou paní a dva muže z devatenáctého století pohlíží dospívající mládež ze století jedenadvacátého? Samotná literátka je zde nejčastěji vypodobněna hlavně jako žena nešťastná, jejíž socha vyvolává pocity chladu, žalu a upjatosti. Má zde ale i jiné

[105]BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blonďatá Kerolajn*. Praha: Albatros, 2006. Romana. ISBN 80-000-1744-X, s. 121.
[106] tamtéž, s. 122.

podoby – například manipulátorka[107] nebo organizátorka, ta, která hledá výmluvy jen proto, aby nemusela řešit skutečné problémy[108], ale i pragmatička a realistka[109], která si dokázala prosadit svou[110]. Neustále se zdůrazňuje také její lpění na povinnosti, kterému samozřejmě mladí lidé ze současné doby nechtějí a možná ani nemohou rozumět. V *Blonďaté Kerolajn* je Světlá vylíčena nejnegativněji ze všech sledovaných děl, i když zde nejde o autorčin přímý náhled na tuto kanonickou autorku, nýbrž názor podávaný jako pohled dospívající mládeže.

Na základě několika úryvků z psaní uvažuje Nikol i o soužití manželů Mužákových a o tom, jaký asi mohl být Petr Mužák. V náhledu na tento vztah se román drží hlavně toho, jak se o něm sama Světlá zmiňovala v dopisech. Vyzdvihuje se odlišnost obou těchto lidí, pravděpodobná neexistence intimního života, otázka, jestli Mužák nebyl nešťastný, ale i to, proč po smrti dítěte už další neměli. Třetího protagonistu, básníka, pak v knize vidíme představeného především jako velmi zamilovaného, v podstatě ještě nepříliš zkušeného mladíka, který nechává ženu v některých záležitostech dominovat, i když si je vědom toho, že o správnosti cesty, na kterou ho uvedla, by se někdy dalo pochybovat.[111]

Jak se Březinová dívá na vztah tvůrců? V podstatě vychází také z listů, úryvků z nich, zveřejňuje a otiskuje ale právě takové, které odpovídají jejímu pojetí – jejím záměrem zřejmě bylo vykreslit je oba jako velmi zamilované, prožívající velkou lásku, což by (pouze) v případě Nerudy s jeho dopisy celkem souhlasilo. Právě velká láska je ale to, čeho se podle ní Světlá bojí, hlavně z toho důvodu, že jak by postupem času nabývala na intenzitě, zvyšovalo by se nebezpečí, že už se neovládne a podlehne jí. Psaní tak sice evidentně studovala, do korespondence minimálně nahlížela, možná ale buď přecenila některá vyjádření a využila svou fantazii (což samozřejmě v případě psaní knihy tohoto žánru nevadí), nebo si dalších poloh partnerství Neruda - Světlá všimla, ale v díle je záměrně nepoužila. Podle mého názoru postřehla minimálně nechuť ženy někomu se podřídit (v jednom z výplodů Nikoliny fantazie to pak zúročuje v podobě postavy spisovatelky, která o tom mluví). Příběh lásky z předminulého století totiž slouží nejen k určité osvětě, ale hlavně jako něco, vůči čemu se může hrdinka Nikol vymezovat a v čem

[107] BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blonďatá Kerolajn*. Praha: Albatros, 2006. Romana. ISBN 80-000-1744-X, s. 59.
[108] tamtéž, s. 73.
[109] tamtéž, s. 114.
[110] tamtéž, s. 122.
[111] tamtéž, s. 73.

může nacházet podobnosti se svojí situací. Ta se podobá hlavně v tom, že jde o city osoby ženského pohlaví ke dvěma mužům, nicméně odehrává se v naprosto jiné době, za jiných společenských okolností (např. emancipace žen, pohled lidí na rozvody). Obě ženy se také liší věkem a neshoduje se ani charakter jejich vztahů. Zatímco puberťačka Nikol se rozhoduje, s kterým z obou nápadníků bude chodit, literátka v době přátelství s básníkem byla starší, vdaná, pravděpodobně o zrušení manželství moc neuvažovala a pokud šlo v jejím případě o milostný trojúhelník, pak spíše ze strany Nerudy. Nikol se se svými city také příliš nesvěřuje, nicméně její rozhodování, kterému milenci dá přednost, trvá jen týden. Mezi ní a oběma chlapci rozhodně nepanuje přátelství a tím spíš nikdo z nich nestojí o literární a jiné rady. Určitá podobnost by se dala vysledovat v případě toho, jak skončil vztah Světlé s Nerudou a literární postavy Nikol s Rosťou, u obou dvojic se totiž vyskytuje dopis, který se nikdy nepovedlo doručit (jenže v románu to znamenalo důvod rozchodu a psal ho muž, v realitě 19. století se k jeho napsání odhodlala žena a to až po definitivním konci). Dívka je pak, stejně jako autorka, v současném vztahu spíše z povinnosti a vděčnosti, ale na rozdíl od ní se utvrzuje v rozhodnutí ho ukončit. V podání Březinové právě to, že Světlá upřednostnila muže nemilovaného a dostála povinnosti, ji učinilo tak nešťastnou. Dospívající tento krok nemohou pochopit, nesouhlasí s ním, staví se proti němu se slovy, že: *„(...) já nechci být jako ona. Nechci udělat stejnou chybu. Chci prožít velkou lásku a ne celý život litovat, že jsem něco prošvihla*.“ (I. BŘEZINOVÁ, 2006, 95) To, jaké řešení zvolila starší z nich, pak ta mladší promýšlí, spekuluje o tom, jak by se volba odlišovala, kdyby prožila a cítila silné city, jestli nebyla částečně způsobena i jejím nedostatkem chuti ke změně a touhou po zajištěném živobytí.

Přátelská a tím spíše vychovatelská podoba vztahu tak, jak ji představují celé listy, v knize téměř nedostala místo. I když několikrát objevíme zmínky o tom, že Světla Nerudovi nabízela přátelství, postavy to odmítají a vidí jako ospravedlnění špatného rozhodnutí, výmluvu: *„Stejně je to od ní jen póza. Neměla, koho chtěla, a koho měla, toho nemilovala. A pak se vymlouvá na povinnost.“* (I. BŘEZINOVÁ, 2006, 105) Jedno z mála vyjádření zde, které by naznačovalo, že manželka Petra Mužáka mohla usilovat o něco jiného než o lásku, je toto: *„Dělá, jako by jí snad šlo jen o Nerudův talent, a namlouvá si, že jen ona mu může pomoct. Vymlouvá se, docela obyčejně se vymlouvá.“* (I. BŘEZINOVÁ, 2006, 73) Guvernantská role je tak naprosto zavržena poukazem na to, že se jednalo o jakousi pózu, která měla zakrýt skutečnost (totiž to, že Světlá Nerudu

milovala). Rozhodujícím argumentem, že skutečně o vztah s ním stála, ale za vychovatelství své úmysly skrývala, pak představuje tento výrok: *„Musela ho milovat, jinak by kolem toho přece nenadělala tolik cirátů.“* (I. BŘEZINOVÁ, 2006, 73)

To, že se v *Blonďaté Kerolajn* tolik zdůrazňuje odmítnutí lásky jako špatné rozhodnutí, možná v případě této knihy způsobuje také žánr dívčího románu, který nenabízí uplatnění pro příliš složité vztahové vzorce, který prožití osudového citu považuje za jednu z důležitých hodnot života. Protože adresátkami této publikace jsou mladé dospívající dívky, úplný a komplikovaný charakter vztahu Světlé a Nerudy by nemusely pochopit. Navíc současný člověk, který už například na rozvod pohlíží jako na běžnou součást života, asi příliš neocení, o co se kdysi spisovatelka snažila, bude mu záhadou, co ji k tomu vedlo. Když Březinová psala, pravděpodobně se ohlížela i na toto – a to je také důvod toho, proč představuje svazek hlavně v jeho milostné podobě.

IVO PELANT- LÁSKY JANA NERUDY

Ivo Pelant, jediný muž, který se rovněž rozhodl po svém zpracovat život Jana Nerudy, dostal po dostudování FAMU práci dramaturga v československé televizi. Kromě ní se ovšem věnoval také vlastní tvorbě, mimo jiné je známý jako tvůrce scénářů k seriálům (*Třetí patro, Ranč U Zelené sedmy, To jsem z toho jelen*) a filmům (*Otec neznámý, Psí kus*).[112]

Jeho *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine* se zakládají na seriálu podobného názvu (*Laskavý divák promine*), který se objevil v televizi a jehož byl scénáristou. Volba titulu tohoto biografického románu napovídá (a do velké míry to platí), že by mohl rozebírat převážně milostné vztahy básníka, jeho autor však zřejmě chtěl vedle rozplétání historie citových vzplanutí svého hrdiny přiblížit rovněž nejdůležitější mezníky jeho existence, události, které pro něj byly zásadní, způsob, jakým přemýšlel (vystupuje zde totiž nejen jako hlavní postava, ale zároveň i jako vypravěč, který se na sklonku svého bytí vrací ve vzpomínkách a komentuje své zážitky), jeho díla, přátele a kolegy. Vedle toho se poměrně dost zabývá také politikou a skandály, které otřásly veřejným míněním v tehdejší době. Svou knihu z roku 2006 rozděluje do šesti pojmenovaných kapitol, v nichž najdeme dobové fotografie, písně, úryvky z Nerudových básní, prací a také dokumentů, které se nějak vztahují k jeho osobě, a opatřuje seznamem použité literatury.

Korespondenci objektu svého zájmu evidentně zahrnul do zdrojů, které ho při tvůrčí činnosti ovlivňovaly. Bere z ní kousíčky, které umisťuje na příhodných místech (zvýrazněné kurzívou), setkáme se tak alespoň s částí Nerudových dopisů téměř všem jeho láskám (kromě té poslední) a také s úryvkem jednoho dopisu příteli Šemberovi. Téměř nikdy neotiskuje celé listy – někdy je zkracuje a trochu upravuje tak, aby se to, co z nich předkládá čtenáři, pokud možno stručně a výstižně týkalo třeba jejich hlavní myšlenky. Nejlépe je to vidět na straně 34, kde nepatrně pozměnil a hodně zredukoval text psaní pro Annu Holinovou z 23. 1. 1858[113] tak, aby z něj zůstaly hlavně ty úseky, které vystihují Nerudův pohled na tento vztah a ve kterých s provokativní nadsázkou popisuje vlastní zkaženost.

[112] ČESKÁ TELEVIZE. *Ivo Pelant* [online]. [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/lide/ivo-pelant/

[113] NERUDA, Jan. *Dopisy. 1*. Praha: SNKLU, 1963. Knihovna klasiků, s. 18-20.

Vážená slečno, byl jsem mladý, nezkušený člověk, když jsem Vás seznal, ovšem pln bujné síly, pln naděje a nejlepší vůle sobě velikou budoucnost získat. Částí té budoucnosti bylo mně dosažení Vaší lásky, ostatní částí dosažení jména velikého, postavení vysokého a možnost působení pro národ poskytujícího. Lásku Vaši jsem dobyl, rozmilou to hříčku, já hrál a hrál, až u konce hry jsem seznal, že sázku svou, celý to život… jsem prohrál. Však hrůznější je pomyšlení, že jsem neutrácel jen sebe, ale i Vás, Vaše štěstí, Vaše jaro, Váš lesk. Mou záhubou poznamenán je i život Váš a nemám, nemám náhradu pro Vás. Řekla jste kdysi, co jsem to za člověka. Ano. Můj otec umíral, poslední vzdechy se mu z prsou pracně dobývaly, já myslel, že mé srdce při tom pukne – a přece jsem při tom počítal a studoval, jak člověk umírá. A stejně tak s námi: já studuju, jak se láska, první a poslední, pochovává. S takovým ďáblem byste se nikdy šťastnou nestala. Rád bych už s tím zbledlým děckem do jámy!

Vážená slečno!(…) Byl jsem mladý, nezkušený člověk, když jsem Vás seznal, ovšem pln bujné síly, pln naděje a nejlepší vůle velikou budoucnost sobě získat. Částí té budoucnosti bylo mně dosažení Vaší lásky, ostatní částí (jak už to bývá) dosažení jména velikého, postavení vysokého a možnost působení pro národ poskytujícího. Lásku Vaši jsem si dobyl, rozmilou to hříčku, která mne až k té době doprovázela, kde člověk každou hříčku v praktický nástroj přeměniti chce. Mezitím jsem málo k jiným stranám hleděl, málo o cos jiného dbal, já hrál a hrál, až u konce hry jsem seznal, že sázku svou, celý to život, jenž (tím si nelichotím) zdárněji rozkvétat mohl, jsem prohrál. (…) K chybě své jsem se přiznal, já Vám ukradl léta Vašeho života, nejkrásnější léta dívčího mládí, dobu Vašeho rozkvětu, Vaše jaro, Váš lesk, a ničeho nemohu navrátit, a nedal jsem Vám za to snad ani jediné radostné chvíle!(…)Otec můj umíral a já ležel vedle něho na loži a co syn jsem přitom snad až příliš dlouho spal. Já se probudil, otec dokonával. Byl jsem přes něj nahnut, poslední vzdechy se mu z prsou pracně dobývaly, já myslel, že se mé srdce rozpukne a hrdlo vyschlé a stažené že ani více dýchat nebude, a přece jsem při tom počítal a studoval, jak člověk umírá. S takovým ďáblem byste nikdy nebyla šťastnou se stala. (…) a přece jsem studoval, jak se láska pochovává – poslední láska - a první. „Rád bych už s tím zbledlým děckem do jámy!"(…)

Zajímavé je, že Pelant dává prostor také dalším dvěma psaním, která, i kdyby třeba někdy existovala, se v každém případě nedochovala – jde o první vzkaz Johany Mužákové a pak o Nerudův dopis Světlé, který spisovatel vymýšlí dlouhou dobu po ukončení poměru a u kterého autor knihy sám uvádí, že nikdy nebyl napsán.

Kromě těchto explicitních a v textu zřetelně vyznačených citací je korespondence v Pelantově románu přítomna i skrytě, v replikách postav (tak se seznámíme s Nerudovým náhledem na vzdělání dívek[114], komentářem jeho situace – „*Však prsa už mne bolela z toho věčného zpívání proti větru*." (I. PELANT, 2006, 54), který připomíná tato jeho slova: „*Lidé už tak dlouho dusí můj zpěv, že není divu, když mne nyní už psa bolívají*." (J. NERUDA, 1963, 21), s jeho pohledem na postavy mužů v tvorbě Karolíny Světlé[115], s

[114]PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 72.
[115] tamtéž, s. 65.

nastíněním programu dne slečnám Tichým[116] nebo s jeho chováním k umírajícímu otci[117]). Vedle toho se o skutečnosti z ní opírá při líčení některých situací (třeba z jednoho Nerudova listu přejímá jeho popis toho, jak s ním jednal švec, kterému dlužil peníze[118], stejně kreslí také scénu, kdy Anna Holinová říká, že ví o stycích svého partnera s vdanou spisovatelkou[119]).

Samostatnou kapitolou pak je Pelantovo vylíčení vztahu se Světlou, které se podle mého názoru hodně snaží připodobnit tomu, jak působí podle zbytků toho, co se zachránilo z jejich dopisování. Z dopisů velmi čerpá i tehdy, když popisuje, jak mohly vypadat jejich schůzky (např. třikrát se loučící básník[120], ples, na kterém popíchne paní Mužákovou tím, že se jí svěří se svou „láskou" k Lidunce S.[121], návštěva literárního salonu u Podlipských, kde využívá jeho vzpomínku na výrok kohosi o tom, že nemá srdce, a na reakci Světlé[122]) a hlavně jejich dialogy. Zde pracuje jak s jejich doslovnými vyjádřeními (např. „*Není Boha nad námi*." (I. PELANT, 2006, 74), tak s jejich upraveným zněním, a to v opravdu velké míře. Pro bližší představu, v asi nejdelším rozhovoru obou tvůrců, který zabral strany 89-91, jsem odhalila celkem 11 míst, která se zakládají na dopisech. *Lásky Jana Nerudy* tak zřejmě můžeme pokládat za biografický román, který se ten, kdo ho vytvořil, snaží co nejvíce přiblížit, samozřejmě v souladu se svým záměrem, skutečnosti.

Neruda se nám představuje nejprve jako starý a nemocný muž, který postupně provádí čtenáře svými životními osudy počínaje mládím. Je zachycen jako milenec, syn, přítel, novinář, básník, který se o své okolí aktivně zajímá a nechybí na žádné významnější akci. Zakládá si na své upřímnosti, takže se i sám na sebe dívá značně sebekriticky. Oceňuje výjimečné ženy, a když je chce oslnit, chová se zdvořile, předvádí svůj důvtip, pozorovací talent a schopnosti. Na druhou stranu umí i provokovat[123] a lhát. Velmi si cení svých přátel a některých kolegů, bere je tak nekriticky, že ho někdy až překvapí, jak moc se v nich plete.[124] Jako žurnalista má poměrně zasvěcený, realistický a vyhraněný náhled

[116] PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 175.
[117] tamtéž, s. 27.
[118] tamtéž, s. 68.
[119] tamtéž, s. 92-93.
[120] tamtéž, s. 90.
[121] tamtéž, s. 80.
[122] tamtéž, s. 73.
[123] tamtéž, s. 10.
[124] tamtéž, s. 159.

na politiku, ale i tak ho často znechutí, kam jsou v ní někteří schopni zajít. Nedělá mu problémy plynule přecházet mezi žertem a vážnou věcí. Váže se k němu pověst neúprosného a odvážného kritika, kterého nic nevyvede z míry, nicméně ve vztazích se někdy projevuje až nečekaně zbaběle. V mládí rád okupuje taneční sály a debatuje s význačnými lidmi, ve stáří mu pak udělá radost i samota. Až životní důležitost přisuzuje své tvorbě – zraňuje ho, když jeho sbírky nedosáhnou úspěchu a zůstávají nepochopené, vždy znejistí, když je někdo kritizuje, protože pak pochybuje o tom, zda byl skutečně obdařen talentem.

Postava Anny Holinové stejně jako on ráda tancuje – tanec je nejen seznámil, ale také spojoval, prezentoval jako pár. V *Láskách Jana Nerudy* tato krásná dívka, která se ráda směje a která se zájmem čte verše, svého nápadníka miluje, a přestože on svým chováním zrovna neusnadňuje to, aby ho její otec akceptoval, nechce si vzít nikoho jiného (i přes zjevnou snahu jejích rodičů). Pelant ji nevidí výrazně negativně. Jeho hrdinka sice ne vždy Nerudu a jeho básně chápe, ale zná ho a ví, jak reaguje. Někdy mu dokáže poměrně trefně odpovědět a nepůsobí omezeně. Aby se partnerovi zavděčila, pokouší se o vlastní básnické výtvory (i když mu je raději neukazuje) a účastní se schůzek při přípravě Máje. Přijde mi, že na svazku jí skutečně záleží – čas od času překoná svou hrdost, důstojnost i obavy o svou pověst, poměrně snadno literátovi odpouští, utěšuje ho po neúspěších a stojí za ním. Ani ona není bez chyb. Sbírá nepotvrzené informace, hodně se zabývá tím, jak působí na ostatní, žárlí na osoby ženského pohlaví, o kterých její dlouholetý přítel mluví (hlavně na Němcovou). On ji sice někdy trochu snižuje jako příliš upovídanou[125] a nenápaditou[126], protože si nad ní rád udržuje jakousi převahu, také mu však není lhostejná, nesnese vidět ji s jiným a poměrně dlouho ji zahrnuje do plánů na společnou budoucnost. Baví ho ji provokovat a uvádět do rozpaků, tropit si z ní žerty. Touží po fyzickém kontaktu a v rámci pokusů o něj osnuje plány, které mu příliš nevychází, takže své potřeby časem naplňuje jinak.[127] Autor ve svém románu (asi na základě jejich korespondence) také zachycuje střídající se tykání a vykání mezi nimi, rozmíšky, ukončení poměru po nezdaru Hřbitovního kvítí, po obnovení pak: „*Nové schůzky doma u Anny, kde za dveřmi zněl Holinův klarinet a za zdí stonala stará Holinová,*

[125]PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 45.
[126] tamtéž, s. 30.
[127] tamtéž, s. 31.

nové formální řeči, nové výčitky a nová udobřování.“ (I. PELANT, 2006, 47) Tehdy sílí nechuť tvůrce chodit za tou, které slíbil sňatek, a naopak se stupňuje její touha po jeho přítomnosti a skutcích, které dosvědčí jeho city.

V *Láskách Jana Nerudy* je tomuto vztahu, ve kterém si oba jeho aktéři uvědomují jeho bezvýchodnost, ponecháno poměrně dost prostoru. Zdá se mi, že Pelant možná chtěl ukázat, že se postupem doby „přechodil“, že za jeho rozpad vedle problémů, které měl, mohl spíše spisovatel, kterého Anna pak už neuchvacovala[128], pro kterého se stala spíše nevítaným břemenem. On sám jakožto vypravěč to komentuje takto: *„Laskavý čtenář odpustí, přiznávám, že Anna dala mi všechno. A byl jsem to nakonec já, kdo její ruce odsunul…*“ (I. PELANT, 2006, 60) Přesto ho zasáhlo, když sebrala odvahu a nefungující soužití ukončila. To ovšem nastalo až v době, kdy už jeho myšlenkách figuroval někdo jiný.

Tím byla paní Mužáková. Její postava se skrývá, ukazuje pouze takovou svou podobu, kterou chce, aby ostatní viděli (a básník to tuší). Neupírá se jí krása, duchaplnost a okouzlující vystupování, určitá pokrokovost, velký rozhled. V knize vystupuje jako manželka (z náznaků poznáme, že její manželství štěstím nepřekypuje), matka, která ztratila své dítě, milující teta, usmiřovatelka, prozíravá gardedáma, která si celkem ví rady a ovládá umění vést druhé, která cítí jako povinnost některým lidem pomáhat.[129] Nerudu na ní upoutá především inteligence a vystupování v rozhovoru s ním, trefnost jejích poznámek: „*Táhlo mě to prostě k ní, vždyť to stalo se mi poprvé, že žena mi ve slovní potyčce čelit dokázala!“* (I. PELANT, 2006, 65) Snaží se okouzlit ji lichotkou, to na ni ale neplatí.

V datování toho, kdy se tito dva lidé poprvé setkali, se od ostatních autorů románů Pelant nijak neliší (rok 1858 a shánění příspěvků do almanachu), na rozdíl od nich však počátek jejich vztahu klade jinam a do jiné doby. To, co mezi nimi vzniká, se vyvíjí, v knize to tedy není tak, že by hned při prvním setkání najednou oba věděli, že toho druhého nikdy nikdo nenahradí. Téměř každé jejich střetnutí poznamená nějaký konflikt, protože literát moc dobře ví, čím ženu ranit, na druhou stranu je to k sobě i tak prostě přitahuje. Neruda své pocity odtajní na šesté schůzce, kde přímo mluví o tom, že svůj

[128]PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 60.
[129] tamtéž, s. 79.

protějšek miluje[130], že sympatie k Lidunce pro něj představovaly jen prostředek, jak se dostat ke Světlé. Z jeho strany jde převážně o lásku, obdiv, uchvácení, nicméně také si uvědomuje, že ho protějšek chce zachraňovat.[131] Spisovatelka ho zpočátku bere spíše jako přítele, jehož díky vlastnímu prožitku umí pochopit, jemuž radí, o němž přemýšlí, a hlavně přítelem pro ni i zůstává, přestože přizná, že k němu také cítí něco hlubšího. Nechce to ale vyslyšet, zavrhuje lásku, vzdává se jí i proto, že ví, že její postavení nepřináší příliš perspektivy, nereaguje na jeho pokusy o polibky ani na jeho návrh na společný odjezd do města na Seinou. Protože ji však těší jeho přítomnost a touží si ji uchovat, uvádí svazek do sice stále tajné, ale přátelské, po odjezdu do hor ještě spíše guvernantské podoby.

Třetí Nerudův poměr, dá – li se tak nazvat podle toho, jak je v *Láskách Jana Nerudy* podán, znamená začátek básníkova výběru výrazně mladších dívek. Terezii Marii Macháčkovou, sedmnáctiletou krasavici, poprvé zaujme jeho zjev a vystupování na Žofíně na Národní besedě. Tuto dívku bychom mohli na základě Pelantova textu popsat jako zvídavou, veselou, zajímající se o výtvory toho, na koho skrytě myslí, s prostým jemným půvabem[132], rozpustilou, trochu stydlivou v počátcích kontaktů s tvůrcem, ale při jediném osobním shledání s ním pak vtipnou a pohotovou, s příjemným vystupováním. Má na mysli omezení, která přináší její choroba, její vážnost, a je si vědoma toho, že kvůli ohledům na ni s ní někteří jednají trochu jinak.[133] Veliký problém jejich vzájemných emocí prezentuje téměř nulová šance na stýkání se, posílená ještě navíc tím, že mužský aktér se panu Macháčkovi nepředstavil v nejlepším světle a jeho jméno se tak u něj doma téměř nesmělo vyslovit. Zprvu navíc v tom, co pociťuje ke slečně Macháčkové, nemá Neruda právě jistotu, bojí se, že když připustí něco víc než náklonnost k ní, bude všem jen pro smích. Nakonec, po prolomení svého mlčení, se dozví, že děvče se za něj postavilo v jakémsi rozhovoru s rodiči a že se k němu doneslo, že možná existuje spisovatel, jehož nenechává chladným. Tak začínají jejich styky, které však mají převážně charakter dopisový.

Jak se Pelant dívá na tento svazek? Zdůrazňuje právě odloučení obou „milenců“, jejichž jedinou možností ke sdílení myšlenek a lásky prezentují právě psaní, promarněné

[130] PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372, s. 84.
[131] tamtéž, s. 83.
[132] tamtéž, s. 107.
[133] tamtéž, s. 118.

příležitosti k setkání, ono jediné s lokací na Vyšehradě. Jan Neruda se na něm rozhodně nechová jako člověk, kterému je dovoleno překonat platonický charakter vztahu, sám se cítí jako představitel určité role, kterou se snaží ze všech sil dobře zahrát, ale která mu příliš nesedí: *„Dokázal jsem to. Ještě dvě hodiny jsem mlel a žvástal jako flašinet, než mohl jsem vrátit Terezii Sklenářovým (...).“* (I. PELANT, 2006, 119) Navíc mu po této schůzce dojde odvaha dál něco do Králova Dvora psát, hlodá ho myšlenka, zda by nebylo lepší nechat vše v tom stavu, v jakém to setrvává. Potřebuje ujistit, že se nespletl, že onen záblesk, který pocítil, mu někdo opětuje, a když se tak stane, spolu s Terezií hýčká představu společné cesty do Itálie. Vše ale přerve její smrt. Svého hrdinu Pelant zanechává na pochybách ohledně jeho citů: *„Už vlastně nevím, jestli jsem Terezii skutečně miloval. Je-li možno skutečně milovat člověka, se kterým jsem se setkal všeho všudy na pár hodin.*“ (I. PELANT, 2006, 129)

Ze zcela jiného prostředí než Terezie pochází Anna Tichá. Její postava působí dojmem už celkem vyspělé, dvacetileté ženy, která je schopna nadhledu, bere vše v klidu a dělá čest svému příjmení. Pobyt v hlavním městě, který absolvuje se svými dvěma sestrami, pro ni asi znamená vytrhnutí z toho, co zná, příchod do světa, kterému se zdráhá díky jeho odlišnosti uvěřit, do kterého se ale nakonec bez problémů a s jistou elegancí a nenuceností začlení. Na spisovatele zprvu hledí pouze jako na příbuzného, se kterým ji spojuje určité porozumění a starost o mladší sourozence. Poznáváme ji jako obdivovatelku básní svého strýčka, které zpaměti recituje, a milovnici tance. Hodně vysoko klade povinnost a rodinu.

Myslím si, že záměrem v tomto případě bylo představit vztah básníka a jeho neteře jako jeden z nejvážnějších, vztah, který měl být ukončen svatbou, který se zakládal na vzájemném pochopení a přijetí obou jeho představitelů. Už v Praze sice oba tuší, že jejich sympatie zřejmě přerostly v něco vážnějšího, ale nahlas to ani jeden nevysloví, přestože literát přemýšlí o tom, zda by si ji byl schopen vzít, protože zjišťuje, že ji miluje.[134] K vyslovení jeho záměru a jeho schválení rodiči dívky dojde za jeho prvního pobytu ve Vlachově Březí po vzájemném poznávání se s Annou. Těší je vzájemná blízkost a nezaleknou se ani venkovské společnosti, když ukazují, že k sobě patří. V místě, kterému tvůrcova vyvolená říká domov, se tato hrdinka projevuje ještě jinak. Utěšuje a rozveseluje

[134]PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 188.

svého partnera, stará se o něj, chce sama rozhodovat o své budoucnosti, takže se dokáže i vzepřít. Podle Nerudy je inteligentní a umí objektivně posoudit věci[135], nevěří všemu, co jí kdo napovídá nebo naznačí. I proto se s ní zasnoubí. Po návratu domů ale zviklá jeho rozhodnutí útok nemoci a on přestává svou milou přesvědčovat o tom, že to, co se stalo, se jim jen nezdálo. Dokonce v něm bolesti opět obnoví určitou neochotu až bázeň nějak svazek posunout a vykonat další návštěvu u Tichých. Ona v tomto okamžiku dá najevo víc odvahy a dorazí za ním do Prahy. Naráží opět pouze na člověka z příbuzenstva, který se snaží zamluvit svou proměnu, nicméně poté, co ho ujistí o svých citech a o tom, že má na paměti, co ji s ním může v budoucnosti čekat, se opět sblíží. Poměr, který v knize vypadal, že by mohl mít nejpevnější základy, že by mohl být s největší pravděpodobností završen sňatkem, nakonec ztroskotá na zdravotním stavu tvůrce a jeho vědomí vlastního stáří, možná také přesvědčení, že nechce, aby někdo, na kom mu tak záleží, ho po celý zbytek jeho života ošetřoval (i když i to by jeho neteř možná těšilo). Zruší zasnoubení a odjede. *„Tak se vlastně čtenář už nikdy nedozví, jestli slzička zaleskla se v jejím oku, anebo ta milá víčka jen zavřela se s úlevou.“* (I. PELANT, 2006, 209)

Lásky Jana Nerudy nás v ještě v krátkosti zasvětí do úplně posledního básníkova pokusu o sblížení se s ženou, tentokrát s o mnoho let mladší Boženou Vlachovou. Tomu vymezil autor románu několik řádek na posledních stránkách. Nesnaží se ho nijak znevažovat, naopak ho nazývá vážnou známostí[136], která také měla perspektivu společného života a která měla rovněž skončit a do další úrovně postoupit veselkou. Bohužel, plány a představy, které si zde už velmi nemocný Neruda maluje, jsou odkázány do jeho dalšího života, zůstávají nevyplněné.

[135] PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 193.
[136] tamtéž, s. 210.

5. KOMPARACE ROMÁNŮ

Po rozboru jednotlivých románů, které se vedle osoby Jana Nerudy zabývají alespoň jednou z jeho lásek, nastává okamžik, kdy je třeba provést jejich porovnání a položit si několik otázek. V první řadě – proměňuje se nějak pohled autorů na básníkovy vztahy? A co protagonisté svazků? Představují se v neměnných rolích, zdůrazňují se pořád stejné jejich charakteristiky i v dílech, která od sebe dělí 70 let? Jak to vypadá s inspiračními zdroji spisovatelů a jejich opíráním se o ně? Můžeme v tom mezi nimi vysledovat nějaké rozdíly? A pokud ano, co by je asi mohlo způsobovat? Na následujících řádcích se pokusím tyto problémy objasnit, poskytnout odpovědi na uvedené dotazy.

Nejprve bych ráda zaměřila pozornost na to, jak se v analyzovaných knihách nakládá s dopisy, zejména těmi Nerudovými. Obecně se dá říci, že všichni tvůrci jeho psaní četli, a přestože se určité povědomí o nich odráží ve všech čtyřech publikacích, liší se míra jejich využití i způsob jejich zpracování.

Zdálo se mi, že nejvíce vycházela z korespondence Jaromíra Kolárová, nijak za ní ovšem nezaostává ani Ivo Pelant. V jejich textech odhalíme nejen zjevnou snahu seznamovat čtenáře s výňatky z listů (ať už v originálním znění nebo prostřednictvím pozměněných vět užitých třeba v promluvách postav), ale i úsilí vybírat z ní údaje a informace, které pak zúročují při líčení některých scén. Oni dva také nejvíce čerpají nejen pouze z toho, co literát svým milým napsal, ale i ze vzpomínek pamětníků, různých studií a prací, které se zaobírají tím, kdo stojí ve středu jejich zájmu, politickou a společenskou situací. V *Láskách Jana Nerudy* a v *Démantové sponě* se to odráží v pokusech o přiblížení života a tvorby jedinečných lidí, zachycení existence i těch nejprostších, v popisu celkového ovzduší a atmosféry, v níž hlavní hrdina žil, v rozebírání sporů, do nichž se zapojoval. Jejich romány (díky tomu, že se snaží akceptovat především už prověřená fakta a přiblížit se i využitím listů realitě) by snad bylo možné označit jako romány – dokumenty.

Zcela jinak působí stylem práce s prameny *Černý Honzík*. I Sonja Špálová, přestože ho vytvořila podstatně dříve než všichni ostatní, zjevně nějaké dopisy měla k dispozici, hlavně ty prvním dvěma zásadním Nerudovým ženám, z nichž cituje a které uvádí v seznamu literatury. V jejím případě to svádí uvažovat o tom, zda skutečně využila všeho,

čeho mohla (protože třeba když popisuje spojení s Annou Tichou, už by se při něm mohla opírat o *Listy Jana Nerudy Aničce Tiché*, které v roce 1926 vydal Miroslav Novotný[137], což nedělá), nebo zda naopak opomenutí některých věcí a větší spoléhání se na fantazii neprezentovalo její záměr. Vedle toho se objevuje myšlenka, jestli tak pouze nevyhověla přání čtenářů, jestli právě zde nehrála určitou roli také proměna životopisných románů, do kterých právě ve třicátých letech začínají pronikat ne tak seriózní informace a které se beletrizují.[138] Rozhodně korespondenci stejně jako další zdroje sice zužitkovala, ale podstatně méně než Kolárová a Pelant.

Zdaleka nejméně pak na pramenech staví Ivona Březinová v *Blonďaté Kerolajn*. Její text také prozrazuje znalost listů, z jejího líčení vztahu Světlé a Nerudy je ale vidět, že mnoho další inspirace odjinud nečerpala. Zrovna u ní, na tom, jak a kam klade úryvky z psaní, můžeme asi nejlépe sledovat, že sahá po takových větách, které by dosvědčily a ilustrovaly její verzi svazku.

Druhá oblast, kterou jsem se zabývala, se týkala aktérů všech Nerudových lásek. Proměňuje se v knihách jejich podoba, nebo zůstávají stále stejní?

U hlavního hrdiny většiny děl, Jana Nerudy, lze konstatovat, že částečně se představa autorů o tom, jaký asi byl, shoduje, částečně se setkáme s tím, že ho vypodobňují jinak. Odlišné je jeho pojetí u Ivony Březinové. V její *Blonďaté Kerolanj* totiž nedostává tolik prostoru jako jeho druhá láska a vystupuje zde hlavně jako spíše submisivní mladý muž, kterého pohltil milostný cit k té, kterou se nechává bez větších námitek vést. Ostatní publikace ho rozhodně charakterizují lépe a podstatně více. Pěkný vztah k mamince, hlavnímu městu, zájem o národ, literaturu, snaha o upřímnost, hledání pravdy a pochybování o věcech, jejich znevažování, vlastnosti jako tvrdohlavost a neústupnost, atraktivita pro druhé pohlaví, zdvořilost, ale i vystupování sebejistě, bez bázně, využívání ironie – takový společný obraz nabízejí ostatní tři spisovatelé. V čem se liší? Sonja Špálová na něj hledí se sympatiemi, vidí ho jako spíše kladnou postavu, která nicméně má určité chyby, například někdy jedná v rozporu se svými možnostmi (vybírá si, přes chudé poměry rád ostatním učiní radost dárkem, příliš nespoří), lpí na některých věcech a často je

[137]PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 233.
[138]MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-718-5669-X, s. 64.

v jeho vystupování zřetelná pýcha. Své horší stránky nicméně dokáže vyvážit svou aktivitou. Více nevyrovnaně působí v *Démantové sponě*. Tady proměny jeho chování během velmi krátké doby ostatní vyvádí z míry, ti ho také hodnotí s většími výhradami jako člověka, který překračuje hranice mravnosti. Asi nejvíce se zde zajímá o sociální problematiku a bojuje s ustrnulou společností. Kolárová trochu mění i jeho postoj k vlasti, na které mu u ní sice stále velmi záleží, avšak (možná právě proto) nejraději by z ní zmizel. Stejně jako u Špálové její tvůrce nenachází u mnoha lidí pochopení. Citlivá i komplikovaná duše, skrývající se za masku, kterou běžně nastavuje lidem, a veliké lpění na vlastní tvorbě pak spojují hrdinu *Démantové spony* a *Lásek Jana Nerudy*. Ivo Pelant při tom zdůrazňuje, že právě jeho díla pro něj znamenala mnoho a jejich odmítání ho vedlo až k pochybování o sobě, představovalo pramen nejistoty, která se možná trochu odrážela i v tom, jak se projevoval ve vztazích. Když už svazek se ženou postoupil do fáze, ve které měl udělat nějaký významnější krok, obvykle se zalekl. Muž, který si příliš nebral servítky a který vypadal, že se nezastaví před ničím a před nikým, zde váhal, ztrácel odvahu. Kritičnost, kterou vztahoval i na vlastní osobu, tohoto protagonistu opouští v pohledu na přátele, není jí v tomto případě schopen.

Na tom, jak autoři románů představují Annu Holinovou, lze pozorovat, že čím více se datum vydání jejich knih posunuje do současnosti, tím více porozumění pro ni mají. Její první zpodobnění v *Černém Honzíkovi* se dá označit za veskrze negativní, v podstatě u ní nenajdeme jedinou dobrou vlastnost, až si člověk říká, co kromě krásy na ní Jana Nerudu vlastně přitahovalo. Její průměrnost co do inteligence a rozhledu a podprůměrnost jejího vzdělání a jejích znalostí jazyka, který tak obhajoval? To, jak se ohlížela na dojem, který u ostatních zanechává, její nestálá povaha a neschopnost se pro něco jednoznačně vyslovit? Spisovatelka k jejím nedostatkům přidává také řešení problémů pouze okrajových, přílišné obhajování vlastní počestnosti, popírání logiky a v některých chvílích až mrzutost. Skoro jako kdyby to z páru byla právě ona, která nesla rozhodující díl viny na tom, že budoucnost, kterou si po boku básníka představovala, se neuskutečnila.

V *Démantové sponě* už vidíme její postavu v poněkud lepším světle. Z velké části se to, jak se chová, může přičítat tlaku, který na ni kvůli sepětí s partnerem vyvíjejí známí a příbuzní. Je pojata trochu jako oběť prostředí, ve kterém žije. S některými charakteristikami, které se ve spojení s ní objevily už ve starší publikaci, se zde opět setkáme – jde o dětskost a prostomyslnost, nevelkou učenost, menší míru důvtipu,

upovídanost a zaobírání se tím, co ji s literátem asi čeká, ale i o odmítání fyzické blízkosti a rychlé překonávání nedorozumění. Vedle toho, že žárlí a často víceméně kvůli ničemu vybuchuje, že raději místo přímé cesty volí klikatou, se ovšem uplatňuje i jako podporovatelka a utěšitelka, v kontaktu vyvolává sympatie. Jedině v tomto románu si myslí, že k ní paní Nerudová nepociťuje právě náklonnost.

S největším pochopením líčí tuto ženu Ivo Pelant. Ten spolu s Kolárovou sdílí přesvědčení, že svého milého nechápala, shodně se Špálovou akcentuje její zbytečně košaté vyjadřování a s oběma autorkami ho spojuje také řešení jejího odmítání sexuálních návrhů a těžké prosazování partnera u rodičů. Zcela nově jeho Anna vyznívá jako chytřejší, dokáže být pohotová a někdy jít k pravdivému jádru záležitosti, chce se smát a pročítat básně. Svého vyvoleného má v některých oblastech přečteného, ví, po čem u ní touží, a asi nejvíce, i když někdy se sebezapřením, se mu to snaží splnit.

Fikční Karolína Světlá – přes několik charakteristik, které se v dílech opakují – vystupuje v každém z nich v nové podobě. Její postava se nejenom objevuje úplně ve všech, avšak je také zřejmé, že právě ona zaměstnávala představivost spisovatelů asi nejvíce. Základ v jejím případě tvoří inteligence, kterou jí přiznávají úplně všichni. Trochu se podobají její zpodobnění v *Démantové sponě* a v *Láskách Jana Nerudy*, protože se zde ukazuje jako někdo, kdo hodně skrýval své nitro a možná se až přetvařoval, běžně prezentoval ne to, kým je, ale to, co z něj vytvořili ostatní, to, co chtěli vidět. Sonja Špálová ji popisuje především z hlediska jejího vzhledu a půvabu, vyzdvihuje moudrost, uvažování, schopnost pronikavého pohledu, který odhalí i zakrývanou pravdu. U Jaromíry Kolárové se její povaha komplikuje. Ta pravá paní Mužáková by ráda dělala to, co miluje – psala, nechávala se svobodně unášet fantazií – bohužel se jí nedostává příležitostí, aby se tak mohla opravdu projevit, což poznává už jako děvče. U této hrdinky kontrola chování nabývá opravdu velké důležitosti, naneštěstí potlačování pravého já vede k situacím, kdy se cítí prázdná a obklopená jen nicotou. Pro ostatní zůstává někdy neuchopitelná, zvláštní. Jediné, co ji pojí s protagonistkou stejného jména v knize Ivony Březinové, představuje umění prosadit se a zorganizovat věci. Její obraz v *Blonďaté Kerolajn* se celkově dost liší, protože ji spisovatelka obdařila vlastnostmi, které jinde nemá. Nikde není tak moc zbavena štěstí, tak škrobená, tak zahrávající si s jinými a stavící povinnost nade vše. V *Láskách Jana Nerudy* tato dáma také běžně předvádí jen zlomek ze sebe, nicméně nepřipisuje se tomu taková důležitost jako u Kolárové. Postava Světlé se zde dobře orientuje v mnoha

oblastech a také to dává najevo. Pelant ji hodnotí jako někoho, kdo předhonil svou dobu. Mezi její přednosti patří to, že dokáže doporučit jak sobě, tak ostatním to nejlepší.

Pouze v *Černém Honzíkovi* a *Láskách Jana Nerudy* se seznámíme s dalšími třemi dívkami, které propojily nějakým způsobem své životy s básníkovým. O první z nich, Terezii Marii Macháčkové, se toho vzhledem k tomu, jak Špálová pojala její poměr s Nerudou, příliš mnoho nedozvíme. V podstatě se o ní dá říci jen to, že je mladá a zvídavá a že ji opatrují rodiče. Tyto její nepočetné charakteristiky přebírá i Pelant, který ji ale proto, že páru poskytl příležitost k jednomu osobnímu setkání, mohl popsat lépe. Představuje se jako usmívající se, jako smrtelně nemocná a přesto plánující, rychle reagující obhájkyně toho, kdo naplňuje její myšlenky, ale od koho ji dělí velká vzdálenost.

Nerudovu neteř Annu Tichou také obě díla vylíčila podobně. V mladší z nich tato hrdinka dostala podstatně více místa k tomu, aby se projevila. Působí jako introvertka, nehlučný, vyrovnaný a chytrý člověk, který si rád a v poklidu ujasní, jak na problém vlastně pohlíží. Nechybí jí kuráž a obdiv vůči pražskému příbuznému. Sonja Špálová ji vidí trochu emancipovanější. Láká ji osvobodit se od zvyklostí a umí vzít věci do svých rukou. Anna v *Láskách Jana Nerudy* se zase lépe přizpůsobuje a vysokou hodnotu přisuzuje rodině. Při pohledu na skutečnost si nenasazuje růžové brýle a rozhodně není úzkoprsá a naivní. Jedná odvážněji, více jí na svazku záleží.

Co se týká poslední ženy, ke které Neruda něco cítil, tou se shodně obě publikace zabývají velmi málo. O Boženě Vlachové nám toho neprozradí o mnoho více než to, že nápadník ji věkem několikanásobně předhonil. U Špálové se zdůrazňuje hlavně její zevnějšek.

Další, čeho jsem si při čtení čtyř knih o Janu Nerudovi všímala, bylo to, v jaké podobě se v nich čtenář setká s jeho vztahy. Zajímal mě náhled těch, kteří je napsali, na jeho jednotlivá soužití, a zkoušela jsem určit, co k nim přidávají z jeho životopisu, z dopisů, z vlastní fantazie.

Nejprve je třeba konstatovat, že rozhodně neplatí, že by se každý z nich věnoval všem jeho láskám a že by všem vymezoval stejný prostor. V popředí zájmu totiž jednoznačně stojí ta ke Karolíně Světlé. Nejvíce ji rozebírá především Ivona Březinová a Sonja Špálová, která ji považuje za nejvýznamnější ze všech. I Jaromíru Kolárovou hodně upoutala, pro ni ale bylo důležité i to, co Jan Neruda prožíval s Annou Holinovou, což

přibližuje jen o trochu méně. Mám za to, že toto upřednostňování jediného vztahu způsobuje fakt, že se v něm potkali dva významní a výjimeční lidé, které i dnes díky jejich dílům známe. Soustředění se právě na ně by mohlo být součástí intence autorů románů, protože se dá počítat s tím, že spojení klasiků české literatury, se kterým se navíc pojí přídech určité pikantnosti (vdaná žena a zadaný mladší muž), zaujme adresáta nejvíce. Vzhledem k tomu, že jejich porozumění a především postoj Světlé není úplně jednoduché nějak interpretovat a pojmout, také asi nejvíce jitří představivost. Prvnímu dlouhodobému svazku básníka se sice nedostává takové pozornosti, ale v porovnání s posledními třemi poměry, kterým se věnují pouze dvě publikace, se jím spisovatelé zabývají docela dost (i když určitou roli zde zřejmě hraje jeho délka a to, že existoval paralelně s druhým). Slovy se v těchto knihách nejvíce šetří v případě lásky k Boženě Vlachové. Jediné *Lásky Jana Nerudy* žádné soužití neupřednostňují.

Protože analyzované biografické romány vycházely v průběhu poměrně dlouhého časového období (nejstarší a nejmladší dělí 65 let), určitě bude zajímavé porovnat, jestli se spolu s dobou změnilo i to, jaký charakter jednotlivé vztahy mají, jestli a nakolik se jejich pojetí shoduje s příběhy, které o nich tradují. Zde samozřejmě narážíme na to, že i pohled životopisců Jana Nerudy na jeho svazky podléhá proměnám. Spolu s měnící se společností a tím, co normuje, se většinou liší i to, co na nich zdůrazňují, jak je chápou. Dobře je to vidět na posunech vyobrazování literátova nejdelšího vztahu s Annou Holinovou. Ten už v devadesátých letech 19. století popsal B. Čermák, přičemž se zaměřil hlavně na jeho počátek (očarování tvůrce zjevem dívky v tanečních hodinách v čase, kdy navštěvoval gymnázium, galantnost, která mu nedovolila nechat ji poté jít samotnou domů, skryté důvody jeho nedělního docházení do kostela, seznámení se společností u Holinů)[139], průběh bez kolizí, plánované uzavření sňatku, ze kterého sešlo kvůli nedostatku prostředků k uživení rodiny.[140] Na základě dopisů se tento obraz později transformoval a začalo se mluvit o tom, že aktéři tohoto soužití se na jeho konci podíleli hlavně sami, že ho prostupovala jejich vzájemná žárlivost, protikladné city, problematické chování[141], že

[139] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 156.
[140] tamtéž, s. 162.
[141] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 45.

nenabízelo naději do budoucna. Přičiněním Anny Holinové se sem zakomponovala také vina Karolíny Světlé na jeho rozpadu.[142]

Sonja Špálová se právě této verze přidržuje v *Černém Honzíkovi*. Líčí bouřlivý průběh schůzek Jana Nerudy a Anny Holinové, přidává určitou nedostatečnost ženy, která podle ní výhradně mohla za vnitřní problémy vztahu i za odcizení. Básníkovo okouzlení paní Mužákovou zde nepodává jako bezprostřední důvod ukončení jeho prvního poměrně povrchního svazku, spíše jako poslední kapku do toho, co nefungovalo, co se rozkládalo už od roku 1858 a co drželo pohromadě jen vlivem jeho touhy, obdivu ke kráse partnerky, zvyku.

Doprostřed prvního pokusu Jana Nerudy o spojení s osobou ženského pohlaví nás uvádí *Démantová spona*. Její autorka ho zachycuje až od roku 1858, nemusí se tedy věnovat jeho navazování a naopak se může soustředit na jeho nesnáze, čehož využívá. Ani ona se tradičnímu pohledu na něj příliš nevzdaluje. Klade důraz jak na jeho vnitřní, tak vnější komplikace, hlavně na neustálé komentáře příbuzných, které se ho týkaly. Pod tím vším ovšem vidí hlubší základy než Špálová – skutečnou, oboustrannou lásku, zájem, vytrvalost při bránění jeho existence, určitou blízkost jeho protagonistů a alespoň částečné porozumění situaci protějšku, velké zklamání z toho, že se stále odkládá společný život v manželství.

Fakta o tom jak se setkali a jak spolu (ne)vycházeli, o problémech s nedostatkem peněz k zajištění chodu společné domácnosti, o hádkách, výčitkách a problematických povahách (zde hlavně ze strany tvůrce), o nulovém fyzickém kontaktu, o mužově postupně sílící nechuti k návštěvám jeho vyvolené rovněž opakuje Ivo Pelant. Oba aktéři si zde uvědomují, že společně nemají moc východisek, přesto i tak poměrně dlouho vydrží být spolu. Pouze v *Láskách Jana Nerudy* je hrdina postaven před reálnou možnost si po 8 letech styků Annu vzít, avšak odmítá ji, vymlouvá se, ve skutečnosti nechce, protože ho žena už omrzela.

Druhý jeho poměr nejen že najdeme zpodobněn ve všech publikacích, ale také je na něm asi nejvíce patrné, že o něm sice má každý spisovatel svou specifickou představu, nicméně že i tak některé body jejich podání spojují. V nejstarší z knih se jeho začátek datuje rokem 1858. Špálová pohlíží na to, co mezi literárně činnými lidmi vzniklo, jako na

[142]OPELÍK, Jiří. (ed.): *Lexikon české literatury*: *osobnosti, díla, instituce. 3, M - Ř. Svazek I, M - O.* Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3, s. 493.

nejprve veskrze milostný cit, který je hodně a v pozitivním smyslu ovlivňuje, který u Johany způsobí třeba to, že se zbaví předsudků. Hrdinové si spolu velice rozumí, důvěřují si, nebojí se otevřít si svá nitra a váží si jeden druhého. V této nejintenzivnější etapě vztahu se ho nesnaží nijak zvlášť zatajovat. Postupně překročí jeho čistě intelektuální povahu a jejich stýkání začne zahrnovat i fyzický kontakt. Přes veškerou zamilovanost zůstává žena v něm částečně realistická, uvědomuje si, že oba jsou spojeni s někým dalším. Bojuje sama se sebou, sváří se v ní touha po blízkosti básníka a výčitky svědomí. Ví, že časem jí to, co si mezi sebou nastavili, přestane vyhovovat. Když se tak stane, své emoce skrývá za snahu působit v dobrém na svého partnera, za přátelství. Za setrvávání Světlé u příbuzných jejího muže se Nerudovi odcizuje a odhalení listů tak přichází ve chvíli, kdy už hlavně ona působí zcela chladně. V *Černém Honzíkovi* se setkáme se zpracováním legendy o tom, jak spolu hodlali odjet do Paříže. Špálová ji zde nepředkládá jako fakt, naopak ji označuje za něco, co vymyslela zhrzená Anna Holinová. Zdůrazňuje velikost a hloubku jejich lásky asi i proto, aby dostatečně vyniklo to, že se jí paní Mužáková zřekla. Rozhodnutí, kterou tuto protagonistku nechala učinit (vzdát se osobního štěstí a citů k člověku, kterého skutečně milovala, ve prospěch českého národa) mohlo být totiž mimořádně aktuální vzhledem k politické situaci kolem roku 1939, kdy kniha vyšla.

V pohledu Jaromíry Kolárové na druhý svazek Jana Nerudy se objevuje několik shodných prvků. Stejně jako Špálová hodnotí oba tvůrce jako velké a neobyčejné osobnosti, jejichž vzájemné porozumění a vhled do druhého, respektování se, intelektuální souboje a hovory mají punc jedinečnosti. Lásku, kterou oba pociťují a jejíž zrození klade také do období krátce po publikování almanachu Máj, si její aktérka odmítá připustit, postupně ale pro ni znamená velký problém neprojevovat ji navenek. Protože však zaujímá dominantnější postavení, prosazuje si třeba to, že protějšku zapovídá dotyky (přestože po nich oba touží) a řeči o lásce. Jejich schůzky označuje autorka jako tajné, přičemž se neodehrávají venku, naopak v domě Mužáků. Působení Světlé z pozice guvernantky a přítelkyně chápe jednoznačně jako zastření pravého stavu její duše. Její láska vrcholí v době odloučení za jejího pobytu v Podještědí (tedy naprosto odlišně než u Špálové), kdy se její postava vážně zabývá tím, že by se svým mladším partnerem opustila zemi (inspirace legendou o Paříži), obává se ale odchodu od manžela a také toho, že by splynutím s milovaným člověkem přišla o část bytosti, která doteď patřila jen jí. Nucený

„rozchod“ ji zastihne ve stavu, kdy by své city asi vyslyšela a muže zanechala samotného. Zde se ale projeví vážný problém, totiž to, že básníkovi nevěří.

Březinová při popisu svazku nejde příliš do podrobností. Stejně jako Kolárová si všimla rezervovaného postoje ženy ve věci ztráty části sebe v soužití. Její poměrně manipulativní hrdinka probouzí emoce v literátovi také v roce 1858, a když si uvědomí své vlastní, když pochopí, že se také dostala pod vliv silné lásky, pokouší se ji ukrýt. Proto se stylizuje do role vůdkyně a přítelkyně, nutí protějšek do pomluv na svou adresu a do dvoření se Lidunce. Hodně se zdůrazňuje, že upřednostnila Mužáka a tím i povinnost, že se vzdala toho, do koho se zamilovala (jako důvod se uvádí to, že asi nechtěla pocítit nejistotu). S něčím podobným jsme se mohli setkat už u Špálové, je zde ale vidět posun – jak doba pokročila a mnoho věcí se za více než šedesát let změnilo, už její volbu nemotivovala snaha prospět národu, ale její morálka a povaha.

Jediný, kdo alespoň trochu vybočuje v pohledu na charakter tohoto poměru, je podle mého názoru Pelant. Jeho Neruda se nechává oslnit intelektem i zjevem spisovatelky ne už v roce 1858, ale výrazně později, miluje ji a obdivuje. Ona ho bere jako někoho, do koho se umí vcítit, jako někoho, ke komu sice také pociťuje něco hlubšího, nicméně nezastírá to, prostě to, stejně jako fyzickou stránku vztahu a odjezd do Paříže, odmítne. Ví, že pokud by udělala krok k tomu, aby se tvůrce stal jejím milencem, neslučovalo by se to s jejím přesvědčením, přinášelo jí to bolest, nemělo naději na budoucnost. Chápe přátelství jako něco, čím může druhému pomoci. Hlavně tehdy, když pobývá mimo hlavní město, přechází až ke guvernantství. Jejich schůzky, které prostupují konflikty, se částečně odehrávají na veřejnosti (plesy), ty intimnější pak v domě Mužáků. V *Láskách Jana Nerudy* jsou popsány velmi detailně a na základě údajů z korespondence.

Vidíme, že při pokusech o zachycení tohoto vztahu se mnohé stále opakuje. Vždy totiž právě u něj bylo složité ho vyložit, hlavně si nějak poradit s interpretací toho, co cítila a jak se chovala Světlá. Bez ohledu na dobu se pojímal jako oboustranný silný milostný cit, který ona skrývala za rady a nepravé přátelství. S tendencemi nějak doložit, že i ji zcela pohltila láska, souvisí vznik legend, například té o odjezdu do Paříže, která hodně autorů inspirovala. Další reflektuje, jak skončil jejich vztah a jak na to oba reagovali – podle ní se ve stáří potkávali na Karlově náměstí, a přestože Neruda svou někdejší milou vždy

pozdravil, nikdy se už neodhodlal k tomu, aby jí řekl i něco navíc.[143] V tradičním příběhu o jejich stycích se vyzdvihoval motiv démantové spony, řešilo se, že pokud by se povedlo doručit poslední dopis, který Světlá napsala, jejich poměr by možná pokračoval. Tvůrce románů tedy kromě chápání jakékoliv jiné jeho podoby než milostné jako nepravé (což neplatí jen pro Pelanta) spojuje jeho pojímání jako hlubokého porozumění, které se zakládalo na pochopení druhého člověka, jejich stejných povahách a intelektu, který je na sobě přitahoval, na rovnocennosti partnerů, jejich vzájemném respektu při určité převaze ženy. Naopak se proměňuje to, kam kladou vrchol jejích citů, jak se dívají na schůzky a jejich utajování, do kterého roku dávají počátek jejich vztahu.

Na konci devatenáctého století se ustanovil příliš se neměnící obraz svazku Jana Nerudy a Terezie Marie Macháčkové.[144] Co tu bylo nejdůležitější? Zdůrazňovalo se, odkud pocházela[145] a co způsobilo její nedosažitelnost, dále výhradně nefyzický charakter jejich dopisového kontaktu, příležitosti, při kterých se mohli alespoň vidět[146], neuskutečněný plán na setkání na plese v únoru 1865. Zpravidla se jim dopřával alespoň jeden rozhovor za pobývání Terezie v Praze. Kolem její předčasné smrti kolovaly dvě legendy. První má zřejmě původ v básni *Zelená hvězdo v zenitu*, kterou složil literát, a týká se jediného jejich dotyku, ke kterému ale došlo až po jejím skonu. Druhá se vztahuje k tomu, jak jako mrtvá vypadala – prý ji oblékli jako nevěstu[147].

Špálová základ tohoto tradičního pojetí ve své knize sice využívá, zároveň ho ale upravuje. Upozorňuje na velký věkový rozdíl „milenců" a touhu svého hlavního hrdiny po tom, aby se Terezie stala jeho manželkou. V *Černém Honzíkovi* je jejich láska výhradně platonická, podobná spíše dočasnému okouzlení. Nedochází zde k tomu, že by se spolu osobně setkali. Stejně jako Pelant z obou tradovaných legend vybírá jen tu, která popisuje, jaký pohled se naskytl tomu, kdo viděl Terezii uloženou v rakvi.

Spisovatel v *Láskách Jana Nerudy* nedostatek možností páru k rozpravám jen ve dvou ještě vyhrocuje, když sděluje, že u Macháčků vyhlásili na jméno Neruda zákaz. Oproti Špálové dává svým postavám příležitost pohovořit si na Vyšehradě, to ale hlavně

[143] MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 169.
[144] tamtéž, s. 157.
[145] OPELÍK, Jiří. (ed.): *Lexikon české literatury*: *osobnosti, díla, instituce. 3, M - Ř. Svazek I, M - O.* Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3, s. 493.
[146] PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. spisovatel, 1950, s. 130-131.
[147] tamtéž, s. 135.

proto, aby jednak mohl rozvinout trochu více dívčin charakter, a také proto, aby ukázal, že poměr byl vlastně nepřirozený, že jeho hlavnímu hrdinovi setkání nepřineslo příliš příjemných pocitů. Více nechává básníka o vztahu pochybovat, udržuje ho v nejistotě ohledně toho, co vlastně cítí.

Na zpodobení lásky Jana Nerudy k Anně Tiché jsou u těchto dvou autorů, kteří se jí rovněž zabývali, viditelné určité posuny. Sonja Špálová se v něčem drží toho, jak tento svazek pojímali životopisci (například vychází ze známých faktů o tom, jak se vlastně poprvé setkali a co literát se svými neteřemi v Praze podnikal), ale zároveň se od nich odchyluje v poměrně podstatné záležitosti jejich sňatku. Kloní se k názoru, že se do sebe zamilovali, že si rozuměli, že dospěli do bodu, kdy se začalo mluvit o manželství. V jejím podání ale odloučení, které mělo prověřit sílu jejich citů, rozhodně nepomohlo – během něj poznal tvůrce jinou ženu, se kterou porušil slib daný Anně, takže k návštěvě u Tichých, kde hodlal jejich úmysl zveřejnit, vůbec nedošlo. Na toto soužití se dívá jako na krátkodobé, omezené v podstatě jen na chvíle, kdy se spolu stýkali v Praze, jako na něco, co se rychle vytratilo, přestože směřovalo ke zpečetění svatbou. U nevěrného muže se v její knize po nějaké době opět probudí emoce k dívce, rozhodne se ji s nimi už ale nezatěžovat a kvůli svému zdravotnímu stavu se jí zříká. To, že ani jeho partnerka zřejmě pražskou zamilovanost nebrala až tak vážně, pak dokládá její ochota se už po půl roce vdát se za někoho jiného. Snaha učinit z Boženy Vlachové příčinu konce (neprávem, protože se s básníkem potkala až o mnoho let později) by možná mohla být způsobena tím, že Špálová znala některé listy Jana Nerudy, že zjistila, že v nich po jeho vážných úmyslech a vášnivosti není ani stopa. Specificky se tak vyrovnala jednak s nedostatkem projevů lásky v korespondenci, ale i s tradicí – sice jim přiznala naději na zasnoubení, ale to už jim dopřát nechtěla. Dobu trvání vztahu s Annou tedy podstatně zkrátila.

Ivo Pelant posunuje to, co spolu zažívali, do vážnější polohy a více směrem k tradovanému příběhu (v podání Pražáka). Na rozdíl od předchozího románu v tom jeho aktéři nevysloví nahlas to, co cítí a plánují, už v hlavním městě (poznáme to ze strany Anny pouze z náznaků a ze strany jejího protějšku podle jeho myšlenek) a k rozhodnému kroku se odhodlají až za Nerudova setrvávání u příbuzných. Ti z jejich případného sňatku zprvu nejsou příliš nadšeni, nakonec jim ale dávají své svolení a dochází k zásnubám. Pelant tedy tento poměr pojal více jako ten s reálnou a nepříliš vzdálenou perspektivou společné budoucnosti, jako vzájemné pochopení, obdiv, radost z blízkosti, jako něco, co

první odloučení přežilo a co ho možná i posílilo. Pak sem vstupuje ne jiná žena, ale básníkova povaha, jeho potřeba být ujišťován tím druhým o lásce, a hlavně zdravotní obtíže. Po opětovném sblížení s Annou ruší za dalšího pobytu ve Vlachově Březí své závazky. Rozchod tak nastává kvůli jeho vědomému rozhodnutí a stejně jako v *Černém Honzíkovi* zde hraje důležitou roli hlavně vědomí vlastní chorobnosti, potencionální nemohoucnosti, stáří. Protože autor v tomto okamžiku postavu Anny opouští, nevíme, jestli šlo o definitivní konec ani jestli a jak ji ovlivnil. Setkáme se pouze s konstatováním literáta, že netuší, jestli ji rozchod mrzel nebo ne.

To, že poslednímu citu Jana Nerudy k výrazně mladší Boženě Vlachové se nikdy příliš pozornosti nevěnovalo, že se bral trochu s rezervou, že nikdy nebyl považován za plnohodnotný, se odráží i v románech. Špálová i Pelant v nich zdůrazňují špatný zdravotní stav tvůrce a mládí jeho milé, velmi se však v pohledu na tento vztah liší. *V Černém Honzíkovi* převažuje spíše negativní obraz – slečna Vlachová je považována za tu, která muže vlastně svedla, mezi nimi se jednalo o v první řadě vášeň, velmi intenzivní a velmi krátkou, i když jejímu otci, který Nerudu obdivoval, by nevadilo za něj svou dceru provdat. V podání *Lásek Jana Nerudy*, které také detaily příliš nepřekypuje, můžeme sledovat docela výraznou proměnu – tento poslední svazek se chápe jako závažný, plný plánů a vážných úmyslů, které se ale nenaplnily, protože do spisovatelova života zasáhla nejprve nehoda, pak smrt.

Pročítáme – li čtyři romány o Janu Nerudovi a jeho láskách, všimneme si, že kromě jmen postav se v nich opakovaně setkáme se scénami se stejným základem. Část z nich objevíme v různých obdobách ve všech knihách (zpravidla se týkají svazku s Karolínou Světlou), část pouze ve třech nebo dvou z nich. Jsou založené buď na vzpomínkách (např. Johany Mužákové, Adolfa Heyduka), nebo na motivech z Nerudova životopisu (odjezd do Paříže, setkávání se s vdanou spisovatelkou už v pozdním věku v parku, pohled na rakev s mrtvou Terezií Marií Macháčkovou). Najdeme ale také výjevy, při jejichž líčení se tvůrci opírají o skutečnosti uvedené v korespondenci (např. když Anna Holinová říká partnerovi, že ví o jeho citech k další ženě, jeho třikrát opakovaný odchod z návštěvy v domě u Mužáků, jeho vztah s otcem), nebo takové, u kterých se při psaní kvůli mlčení pramenů musí spoléhat jen na svou představivost (Anna Tichá u strýce). Vybrala jsem si

k porovnání čtyři takové scény, které se liší právě v tom, kde se autoři při jejich vytváření inspirovali.

Objevení dopisů Jana Nerudy a Karolíny Světlé jejím manželem patří do té kategorie výjevů, jejichž vznik podnítilo vyprávění pamětníků. Tím, kdo informoval o tom, jak k nálezu psaní došlo, byla Marie Němečková. Právě ona pomáhala oběma literárně činným lidem zprostředkovat jejich styk a její slova o závěru jejich poměru zapsala neteř paní Mužákové, Anežka Čermáková-Sluková. Podle ní Petra Mužáka k myšlence podívat se do psacího stolu své ženy navedl někdo, kdo Světlou asi neměl příliš v lásce. Počkal, až manželka odejde, a po učinění objevu (Čermáková přitom nijak dopodrobna nerozebírá jeho emoce ani počínání při tom) se rozhodl jako obvykle navštívit kavárnu u Štěpána. Protože Světlá si po návratu velmi rychle uvědomila, co se za její nepřítomnosti odehrálo, zamířila za ním a navrhla mu rozchod. Na ten ale její choť nepřistoupil. Poté, co požádal Josefínu Mourkovou, zda by se pokusila získat zpět od Nerudy listy jeho paní, a co po jejich obdržení zjistil, co v nich stojí, udělal mu jakýsi výstup. Přestože Johana musela korespondenci zničit a zavázat se k tomu, že již nikdy nebude svého někdejšího „přítele" kontaktovat, když se dozvěděla, jak se k němu její muž choval, napsala mu poslední věty. Ty však literát nikdy neměl možnost číst.

V *Černém Honzíkovi* Sonji Špálové je Mužákovo hledání také vyvoláno upozorněním, jehož text prozrazuje intimní mimomanželský vztah Světlé a nabízí i jeho důkaz. Ve fikčním světě románu tato informace prosakuje pražskou společností a vzbudí nevoli. Tím, kdo zde přemýšlí o nutnosti rozvodu a jeho prospěšnosti, není samotná Johana Mužáková, ale její sestra. Pozornost se soustřeďuje hlavně na postavu Petra Mužáka. Velmi dramaticky a detailně se autorka věnuje tomu, jak se vlivem pomluvy zhroutil, co dělal a jak uvažoval poté, co se doslechl o manželčině „nevěře". Pokládal ji za trest za to, že si jí tolik považoval, a nepochyboval o tom, že se jí skutečně dopustila. Teprve když se ponořil do čtení dopisů, poznal, jak moc se mýlil, a utvrdil se v rozhodnutí, že se svého manželství nevzdá. Záměrně ponechal listy na viditelném místě mimo úkryt a na potvrzení znovunalezení své důstojnosti si nasadil na hlavu paruku. Zde popis události končí – už nevíme, co se stalo, když se Světlá vrátila domů, ani co bylo dál. Pouze se konstatuje, že tak skončil druhý milostný vztah Jana Nerudy.

Celého potenciálu, který scéna nalezení dopis§ poskytuje, využívá Jaromíra Kolárová, která jí vyhrazuje nejvíce místa ze všech spisovatelů. Vychází z toho, co

zachytila Čermáková, a v podstatě v celém svém vyobrazení období kolem příjezdu Mužákových do Prahy v roce 1862 se tohoto zdroje drží a rozšiřuje ho. Její postava Petra Mužáka, která dostala dopis s odhalením od nějaké „dobré duše“, se právě na jeho základě odhodlává jít hledat skryté listy. Autorka ho zprvu nechá věřit, že nemohou obsahovat něco pobuřujícího, protože po klíči od zásuvky stolu, kde se nacházejí, nemusí pátrat, ale má ho přímo v zámku volně k dispozici. Jak se seznamuje s textem psaní (Kolárová zde prezentuje úryvky z nich, ty, které nejvíce podtrhují milostný cit z básníkovy strany), spíše než na svou ženu se začíná zlobit na jejího „svůdce“. Považuje manželku za oběť, která byla napálena řečmi o neexistující lásce a nereálném, vysněném partnerství. Dále je popsán jeho odchod do kavárny a cesta Světlé, která ho tam následuje. Během ní přemýšlí o své situaci a dospívá k rozhodnutí, že od chotě odejde, že překoná i hanbu, aby mohla být s tím, koho miluje. Dialog s Mužákem, který následuje, značně připomíná ten u Čermákové-Slukové. Hodně se vyzdvihuje dojem, který ve Světlé zanechal pohled na zdrceného manžela. Protože on se nesnižuje k žádné agresi vůči ní a ještě na sebe bere odpovědnost za její jednání, povede se mu ji přemluvit, aby se vzdala myšlenky na rozchod s ním. Ona svolí i přes nevoli k tomuto řešení a naději, kterou vkládá do posledního dopisu pro Nerudu. Slíbí, že už nikdy se s ním nedá do řeči a spálí to, co si posílali. Stranou v *Démantové sponě* nezůstává ani vracení korespondence prostřednictvím Josefíny Mourkové, pro literáta navýsost nepříjemná situace, které by se rád vyhnul. To mu ale není dopřáno.

V *Blonďaté Kerolajn* se přímo se scénou nalezení listů nesetkáme. Ivona Březinová pouze na několika řádcích nechává svou dospívající hrdinku Nikol uvažovat o tom, jak by to asi vypadalo, kdyby se Mužákovi skutečně odloučili.

I Ivo Pelant pouze konstatuje, že se objevení korespondence odehrálo (přičemž rovněž přebírá tvrzení Čermákové, že k tomu došlo přičiněním někoho), avšak nijak to nerozebírá. Podle něj o tom dostal Neruda od Světlé zprávu. Více prostoru ponechává pro střet básníka s Josefínou a Mužákem, kde ještě dodatečně zužitkuje informaci o slibu, který Světlá muži dala, a o tom, co mu po jeho objevu řekla a co musela udělat. V rozhovoru dokonce využívá i pozměněnou formulaci z psaní: *„chtěl nás na veřejnosti zesměšnit a na pranýř postavit“*. (I. PELANT, 2006, 96) I jeho protagonistka ještě jednou svému milému píše.

Je vidět, že nejvíce se úplného podání Čermákové-Slukové přidržuje Kolárová, která její relativně stručné vyprávění naplňuje detaily, vnitřními monology a popisem chování hrdinů. Jako jediná rozvinula celou scénu od začátku v podobě upozornění až po napsání posledního dopisu Nerudovi. Pelant už se soustřeďuje spíše na situaci básníka, Špálová pak na postavu Mužáka hlavně v okamžicích kolem otevření manželčina stolu.

Druhý z výjevů opět souvisí s osobou Karolíny Světlé. Také se zakládá na vzpomínce, dokonce na její vlastní, má však jedno ale – totiž to, že když se snaží rozpomenout, jak vypadala návštěva ohledně jejího příspěvku do almanachu Máj v roce 1858, vůbec se nezmiňuje o tom, že by se jí účastnil i Jan Neruda. Toto její mlčení by možná mohlo souviset se slibem, který učinila po prozrazení vztahu s ním, možná za něj může její nechuť být s jeho jménem spojována. Tak či onak, scéna jejího navštívení Vítězslavem Hálkem se ve všech čtyřech románech odehrává vždy za přítomnosti Jana Nerudy. V jejích pamětech se dočteme, že k této události došlo na počátku měsíce března a že jí předcházelo Hálkovo informování se u její sestry, která mu poradila, ať se obrátí právě na ni. Popisuje, jak proti tomu zkoušela protestovat a jak s ním přesto druhého dne brzy ráno mluvila. Obsah jejich dialogu se týkal její práce do sborníku, kterou se po jeho přímluvách rozhodla stvořit.

Sonja Špálová se ve své knize hodně zabývá tím, jak vypadaly pokoje u Mužáků, do nichž byli oba muži uvedeni. Sice píše, že Světlá se s Hálkem bavila, nedozvíme se však o čem, protože prioritu tu dostává vypodobnění jejího vzhledu a dojmu, který udělala na Nerudu jednak svou krásou, ale také svým komentářem jeho sbírky. Její dvě věty a jeho kratičká odpověď tak jsou to jediné z celého rozhovoru, co považovala za důležité.

Autorka *Démantové spony* tuto scénu rozkládá na části a zprostředkovává skrze vzpomínky fikční Karolíny Světlé a prostřednictvím její rozmluvy s manželem, musíme si ji tedy postupně složit. Jsme zasvěceni do toho, že na základě intervence Žofie Podlipské se návštěva již uskutečnila a že o tom, že se spisovatelé dostaví, od ní Johana předem věděla. V průběhu setkání políbil Neruda paní Mužákové ruku, což v ní spolu s jeho názorem na její tvorbu zanechalo poněkud rozpačitý dojem. Řešilo se zřejmě výhradně její možné přispění do Máje. Paní následně sledovala smích svých návštěvníků za oknem a netušila, že ho vyvolalo Nerudovo znevážení jeho předchozí poznámky o jejím zevnějšku.

V *Blonďaté Kerolajn* opět nenarazíme ani tak na scénu samu, jako spíš na komentář této situace, tentokrát od fikční Světlé. Podle ní právě Jan Neruda položil základy toho, že se stala spisovatelkou, když přesvědčil Hálka, aby se ve věci příspěvku do Máje zastavili i u ní.

Stejně jako u Špálové i v *Láskách Jana Nerudy* Hálka s přítelem do salonu odvádí služka, na rozdíl od autorky ale Pelant nechává Mužáka, aby se jednání zúčastnil, a více se věnuje samotnému dialogu. Do toho se u něj zapojuje hlavně Neruda, který ženě lichotí a snaží se ji přemluvit k publikování, i když se v průběhu toho dopustí neomalenosti. Její osobnost zapůsobí i na něj a rovněž ona, stejně jako Světlá u Kolárové, nespustí oči z jeho cesty od ní a jeho smíchu. Hlavní hrdina rozvíjí úvahy o tom, zda i on na ni právě při této příležitosti neudělal tak veliký dojem, že by se jeho osobou inspirovala ve své novele Láska k básníkovi.

Dá se říci, že všichni autoři románů vychází z předpokladu (i když nezaloženého na vzpomínce jedné z protagonistek), že návštěvu vykonal jak V. Hálek, tak J. Neruda. Protože Johana Mužáková nepopsala slovo od slova to, o čem se spolu bavili, v této oblasti mají poměrně volnou ruku. Pro Špálovou vlastně účel schůzky nehraje příliš roli, důležitější pro ni je to, že se na ní setkali Neruda se Světlou a že ona v něm zanechala nesmazatelnou stopu. Jaromíra Kolárová tím, že scénu nepodala jako celek, rozhovor nerekonstruovala a vlastně tak jen shrnula, čeho se týkal a jak se na něm a po něm básník choval. Vycházela přitom z toho, o čem se zmiňuje sama Světlá, trochu to však doplnila asi i proto, aby ukázala, že vyvolaný dojem byl oboustranný. Ivona Březinová vlastně sdělila jen to, že Neruda sám inicioval schůzku. Ivo Pelant se také přidržuje vyprávění paní Mužákové (např. ohledně sestry), ale i podání Špálové (prostředí měšťanského salonu) a Kolárové (smích a jeho sledování ženou za záclonou). Napsal nejrozsáhlejší dialog, zakomponoval účast Mužáka a nechal svého titulního hrdinu více mluvit.

Návštěva Anny Tiché u strýce vyžaduje zapojení fantazie tvůrců knih – v dopisech o ní nenajdeme detaily, nikdo na ni veřejně nevzpomínal a ani ji nezachycují jiné prameny. Objevuje se pouze v těch publikacích, které nahlíží na všechny vztahy Jana Nerudy, tedy v *Černém Honzíkovi* a v *Láskách Jana Nerudy*, a její pojetí v nich se odlišuje. Sonja Špálová jí ponechává daleko více místa a také ji pro celý svazek s Annou Tichou činí významnější. Podnět k návštěvě v její knize vychází výhradně od ženské postavy. Ta ji

jednou navrhne a poměrně dlouho na ni nechává Nerudu čekat. Oba aktéři zde vystupují tak trochu jako herci, snaží se na toho druhého zapůsobit tak, jak nejlépe to dovedou. Rozhovor, v průběhu kterého si vyjasňují charakter svého vztahu a který jejich schůzku vyplňuje, začíná Anna, když odmítá oslovovat básníka jako příbuzného. Postupně se dostává k tomu, že vše, co dělal od doby, kdy v Praze vystoupila z vlaku, chybně považovala za jeho zájem. Když jí protějšek její omyl nevyvrátí, spustí se jí slzy. Zatímco ona pláče, on realisticky hodnotí její situaci a snahy. Neteř se mu svěří s tím, s jakou nevolí se podrobuje tradičnímu osudu žen, a lichotí mu tak, že ho označí jako svůdníka. Jejich dialog se posléze skrze objevení květu z vlasů jeho a Anny Holinové stočí na jeho první lásku. Zde už hlavní „roli" přejímá muž – o své první dívce lže, čímž chce v Anně vyvolat city. Povede se mu to a on pozná, že ho miluje. Nakonec připustí, že by si ji možná vzal, a ona mu naplno řekne, co k němu od první chvíle pociťuje. Do jejich vyznávání zasáhne jeho zdravotní stav a on pod vlivem bolesti velmi rychle ztrácí chuť nadále v něm pokračovat. Doprovodí ji domů a svůj výrok odvolá. Netuší, jak se k ní má nadále chovat, proto se jí vyhýbá. Sonja Špálová tak na poměrně velkém prostoru pojala tuto scénu jako hru, kdy každou její část ovládá jeden z hrdinů, jako představení, které spěje k něčemu vážnému, co je ale posléze odřeknuto.

Ivo Pelant zcela odlišně činí iniciativnějším literáta. Ten zve Annu do svého zanedbaného bytu hlavně proto, že mu touží něco říci, ale také z toho důvodu, aby jí nebylo líto, že nemohou jít na noční procházku Prahou. Zprvu se u něj spolu necítí příliš dobře. Když se mu neteř svěří, že ji trápí, že pobyt v hlavním městě nepotrvá věčně, recitují spolu jeho verše a on dělá nechápavého ve chvíli, kdy se mu téměř vyzná z citů k němu. Stejně jako v *Černém Honzíkovi* se pokouší odhadnout, co Anna prožívá. Poté, co ho pozve do Vlachova Březí, se oba uvolní. Sice na základě jeho výroku oba přemýšlejí o tom, jestli by spolu mohli tvořit manželský pár, nahlas se o tom ale ani jeden z nich nezmíní.

Vidíme, že oba autoři si tuto návštěvu představují trochu jinak, přesto se v něčem shodují. Jejich protagonisty spojuje určitá ostýchavost před druhým, obě zpodobněné schůzky prostupuje atmosféra možného odhalení něčeho dosud utajovaného. Špálová to nechává postavy vyslovit nahlas, Pelant to sice naznačí, ale odkazuje pouze do jejich myšlenek. Liší se u nich hlavně obsah rozhovoru a charakter setkání, jemuž větší vážnost a dramatičnost dodává Špálová.

Čtvrtá scéna, kterou hodlám představit, se zakládá na legendě z Nerudova životopisu. Ve stručnosti ji zachycuje Anežka Čermáková-Sluková. Podle ní si dva lidé (Neruda a Světlá), kteří si kdysi byli blízcí, po rozpadu svého vztahu už nikdy nic neřekli, přestože se v pozdním věku potkávali na Karlově náměstí. Zatímco paní Mužáková pozorovala okolí z lavičky, básník kolem ní procházel s posluhou. Vždy se odhodlal pouze k tomu ji pozdravit, k ničemu jinému už ale odvahu nesebral.

Tento motiv zpracovala ve své knize Sonja Špálová a zřejmě právě pro ni byl nejzajímavější. Uvádí důvod toho, proč se k sobě nikdy moc nepřiblížili – podle ní je podoba konce jejich poměru tak moc zasáhla, že přítomnost druhého ve své blízkosti by nesnesli. Neruda v jejím *Černém Honzíkovi* navíc nechce, aby ho žena viděla jako nemohoucího a závislého na někom, navzdory bolestem se tedy v okamžiku, kdy ji míjí, snaží tak nevypadat. Zdraví ji smeknutím a ona jeho pokynutím hlavy. Autorka následně legendu po svém poměrně rozšiřuje. Když její hrdina už těsně před smrtí zjistí, že se jeho někdejší milá na jeho stav ptala veřejného posluhy a ten jí řekl, že to s ním nevypadá nejlépe, vzchopí se a odejde do parku, kde ji může vidět. Poprvé po dlouhé době k sobě přistoupí blíže a ona mu odhalí svou tvář skrývanou pod závojem. Dovolí mu políbit jí ruku a beze slova se vzdálí. Myslím si, že tento doplněk zařadila Špálová proto, aby znovu ukázala, jak významná Světlá pro jejího protagonistu byla – teprve po rozloučení s ní umírá.

Démantová spona se nesnaží si legendu přizpůsobit, naopak se jí drží při zobrazení styku dávných „milenců“. Jediné, co malinko upravuje, je forma jejich pozdravu.

Pro Ivo Pelanta už zřejmě tato legenda není téměř vůbec inspirativní. Vlastně scénu setkávání jako takovou nezařazuje a vzdává se i jejího jádra – postava Nerudy v jeho románu totiž dává do souvislosti problémy Světlé s očima a to, že na jeho zdravení nereaguje. Neví, jestli se to stává proto, že ho špatně vidí, nebo proto, že ho vidět nechce.

Nejvíce tedy v této scéně z legendy vychází Kolárová. Špálová ji v souladu se svým tvůrčím záměrem modifikuje a obohacuje a Pelant zcela mění s tím, že specificky vysvětluje chování ženské hrdinky.

ZÁVĚR

S jakou podobou vztahů Jana Nerudy se setkáme ve fikčním světě čtyř románů? Drží se při jejich zobrazování autoři tradičního pohledu na ně, nebo se od něj odchylují? Vycházejí z korespondence a pramenů? Jak si představují fikční aktéry Nerudových lásek? Tyto otázky jsem si kladla a snažila se zodpovědět ve své práci. Využívala jsem při tom toho, že kvůli popsání jeho reálných svazků v její první části jsem studovala jeho životopisy a zkoušela obohatit jejich pojetí o svou interpretaci jeho dopisů a básní, které o svých osudových ženách psal.

Zjistila jsem, že všichni spisovatelé jeho psaní četli a že se tato znalost odráží velmi zřetelně i v jejich dílech. Nakládají s listy třemi způsoby – úryvky z nich včleňují do svých textů, vedle toho z nich přebírají věty do rozhovorů a také z nich čerpají při popisu některých scén. Nejvíce to platí pro Ivo Pelanta a Jaromíru Kolárovou, kteří rovněž v největší míře zužitkovali informace i ze vzpomínek pamětníků a studií.

Odhalila jsem, že u literárních postav existuje jakýsi soubor charakteristik, které se u nich opakovaně objevují. Hrdinové se v jednotlivých knihách liší spíše v detailech podle toho, co na nich chce autor zdůraznit, jaké vlastnosti touží vyzdvihnout. Zajímavou a výraznou proměnou prošlo pohlížení na fikční Annu Holinovou, která vzbuzuje v novějších dílech více sympatií a má i pozitivnější povahové rysy. Zdaleka nejméně je charakterizována postava Boženy Vlachové.

Když jsem rozebírala vztahy Jana Nerudy, které zachycují romány, všimla jsem si, že nejvíce se jejich tvůrci opírají o jejich tradované příběhy v případě citů básníka k Anně Holinové a Terezii Marii Macháčkové. Potvrdilo se jak mé očekávání, že zde najdeme legendy (o odjezdu do Paříže, o oblečení mrtvé Terezie Macháčkové), tak můj předpoklad, že se bude upřednostňovat spojení s Karolínou Světlou, které tři knihy prezentují jako oboustrannou lásku, kterou žena zastírala tak, že ji vydávala za přátelství a vychovatelství. V Láskách Jana Nerudy se sice rozvíjí nejvíce guvernantská a přátelská verze tohoto poměru, ale i Ivo Pelant nechává svého hrdinu vyvolat v paní Mužákové něco hlubšího.

Když jsem psala svou práci, postupně jsem se ujišťovala v tom, že to, co jsem dosud považovala za sumu nezpochybnitelných fakt, totiž životopis, hodně podléhá mnoha vlivům, a že to, co se v něm dočteme, se ne vždy zakládá na pravdě. Odhalila jsem, jak

zajímavý osobní život vedl muž, kterého jsem znala spíše skrze jeho díla. Pochopila jsem také, co všechno se stává inspirací při tvorbě knihy, jak moc se z hlediska opírání se o prameny odlišují jednotlivé biografické romány. Uvědomila jsem si, že při vytváření fikčního světa mají spisovatelé poměrně velkou svobodu a že na jeho výslednou podobu hodně působí to, s jakým záměrem a pro koho ho vytvářejí.

Myslím si, že by bylo zajímavé pokračovat v tématu i nadále a rozšířit ho o i o jiná než románová zpracování, například televizní nebo filmová. Připojit by se dal malý výzkum čtenářství zaměřený na to, zda si děti na základní a studenti na střední škole připouští, že životopisný román nelze zaměňovat s odbornou literaturou, a zda vědí, že nabízí pouze fikční osoby a fikční vztahy.

Práce by se mohla stát východiskem při aktivitách v hodinách literatury ve škole. Právě na životopisu Jana Nerudy totiž můžeme žákům ukázat, jak úzce jeho sestavování souvisí s kulturou a dobou, s tím, co normuje. Lze jim zprostředkovat jiné pojetí životopisu, který je mnohdy považován za neotřesitelný, i když údaje v něm ne vždy sedí. Studenti si mohou vyzkoušet interpretovat svazek Jana Nerudy a Anny Tiché podle toho, co jí posílal, a poté konfrontovat své stanovisko s oficiální verzí z jeho životopisu, hledat v psaní něco, co by jí nasvědčovalo. Podobně by bylo možné postupovat s básněmi a dopisy pro Boženu Vlachovou, případně by se dal porovnat pohled některého z autorů románů, k dosažení kontrastu ideálně Sonji Špálové, s Boženinými listy a básněmi, které o ní Jan Neruda napsal. Kapitolu o reálném podloží Nerudových lásek může učitel využít, pokud chce žáky seznámit s jeho intimním životem, některý z oddílů o románech pak při charakteristice postav.

BIBLIOGRAFIE:

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blonďatá Kerolajn*. Praha: Albatros, 2006. Romana. ISBN 80-000-1744-X.

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Životopis I. B. [online*]. 11/2011 [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: http://www.ivonabrezinova.cz/start.htm

ČESKÁ TELEVIZE. *Ivo Pelant* [online]. [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/lide/ivo-pelant/

ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. Praha: Otto, 1912.

DOLEŽEL, Lubomír. *Fikce a historie v období postmoderny*. Praha: Academia, 2008. Možné světy; sv. 1. ISBN 80-200-1581-7.

JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 1. A-L*. Praha: BRÁNA, 1995. ISBN 80-859-4616-5.

JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 2. M-Ž.* Praha: BRÁNA, 1998. ISBN 80-717-6940-1.

KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada.

MOCNÁ, Dagmar. Příběhy Nerudových lásek. Životopis jako kulturní konstrukt. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2011, roč. 59, č. 2, s. 149-174.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-718-5669-X.

NERUDA, Jan. *Básně: [Díl] 1, Hřbitovní kvítí. Knihy veršů. Dodatky*. Praha: Československý spisovatel, 1951.

NERUDA, Jan. *Dopisy. 2*. Praha: SNKLHU, 1954.

NERUDA, Jan. *Dopisy. 1*. Praha: SNKLU, 1963. Knihovna klasiků.

NOVÁK, Arne. *Jan Neruda.* Praha: Mánes, 1910.

NOVOTNÝ, Miroslav. *Život Jana Nerudy: dopisy - dokumenty. Díl 2., Mladistvé zápasy (1857-1859).* Praha: Československý spisovatel, 1953.

OPELÍK, Jiří. (ed.): *Lexikon české literatury*: osobnosti, *díla, instituce. 3, M - Ř. Svazek I, M - O.* Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3

PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1.

POLÁK, Karel. *O životopisném románě*. Praha, 1941.

PRAŽÁK, Albert. *Neruda v dopisech*. 2. vyd. Praha: Čsl. Spisovatel, 1950.

PROCHÁZKA, Vladimír (ed.). *Národní divadlo a jeho předchůdci: slovník umělců divadel Vlasteneckého, Stavovského, Prozatímního a Národního*. Praha: Academia, 1988.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. ISBN 80-246-0927-4.

SKLENÁŘOVÁ-MALÁ, Otýlie. *Z mých vzpomínek*. Praha: Šimáček, 1912.

ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945.

ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985.

WIMMER, Stanislav (ed.). *Bouřky: příběh Karoliny Světlé a Jana Nerudy: korespondence Karoliny Světlé z roku 1862.* Příbram: Pistorius & Olšanská; Praha: Paseka, 2007. Scholares; sv. 13. ISBN 978-80-87053-04-1.

RESUMÉ

Diplomová práce s názvem Románová zpracování Nerudových lásek se zabývá tzv. druhým životem Jana Nerudy a jeho podobou v biografických románech. V první části se pokouší popsat, jak podle jeho dopisů a básní pravděpodobně vypadal jeho citový život, jaký charakter měly jeho vztahy k Anně Holinové, Karolíně Světlé, Terezii Marii Macháčkové, Anně Tiché a Boženě Vlachové. V druhé části zkoumá, s jakým jejich pojetím se setkáme ve fikčním světě čtyř románů (Černý Honzík, Démantová spona, Blonďatá Kerolajn, Lásky Jana Nerudy). Na základě jejich četby a konfrontace jejich textu s korespondencí a životopisem Jana Nerudy zjišťuje, kde a jak jejich autoři čerpají inspiraci. Věnuje se také tomu, jak si představují své hlavní hrdiny a svazky mezi nimi.

Rozborem jednotlivých románů a jejich vzájemnou komparací došla autorka ke zjištění, že všichni spisovatelé byli v různé míře seznámeni s Nerudovými listy a že je využívají i ve svých dílech jako zdroj informací, že z nich kromě toho vybírají slova do dialogů a části z jejich textu otiskují. Nejvíce se o dopisy opírá Démantová spona a Lásky Jana Nerudy, přičemž Ivo Pelant a Jaromíra Kolárová vycházejí hodně i z dalších pramenů. Pohled na postavu Anny Holinové se nejvíce změnil - nejméně sympatií vzbuzovala v Černém Honzíkovi a nejlépe působila v Láskách Jana Nerudy. V oblasti vztahů věnují romány nejvíce pozornosti tomu s Karolínou Světlou, u kterého jsou všechny (až na Lásky Jana Nerudy) výrazně pod vlivem tradiční verze z básníkova životopisu.

SUMMARY

The thesis titled Neruda´s love in novels is dealing with the so-called second life of Jan Neruda and his appearance in the biographical novels. The first part try to describe how (according his letters and poems) probably looked his emotional life and what character had his relations to Anna Holinová, Karolína Světlá, Terezie Marie Macháčková, Anna Tichá a Božena Vlachová. The second part examines how is their concept in the fictional world of four novels (Černý Honzík, Démantová spona, Blonďatá Kerolajn, Lásky Jana Nerudy). They were read and confronted with correspondence and biography of Jan Neruda and it was investigated, where and how authors draw their inspiration. The next question is how they represent main hero and the bond between them.

Each novel has been analyzed and mutually they were compared. The author found that all writers in varying degrees familiar with Neruda leaves and leaves are also used in their books as a source of information and words in the dialogues. Parts of them they also publish. Démantová spona and Lásky Jana Nerudy are most based on the letters. Ivo Pelant and Jaromíra Kolárová also come from many other sources. View at the figure of Anna Holinová the most changed – she was unsympathetic in the Černý Honzík and worked best in the Lásky Jana Nerudy. Novels devote most attention relation with Karolína Světlá. All of them (except Lásky Jana Nerudy) are significantly influenced by traditional version of his biography.

KLÍČOVÁ SLOVA

Biografický román

Životopis Jana Nerudy

Korespondence Jana Nerudy

Příběhy Nerudových lásek

Fikční narativ

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA A: Scéna nalezení korespondence Jana Nerudy a Karolíny Světlé
A1: ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. Praha: Otto, 1912, s. 90-91, s. 5.
A2: ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 220-223.
A3: KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 276-285.
A4: BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blonďatá Kerolajn*. Praha: Albatros, 2006. Romana. ISBN 80-000-1744-X, s. 102.
A5: PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 96-97.

PŘÍLOHA B: Scéna návštěvy Jana Nerudy a Vítězslava Hádka u Karolíny Světlé
B1: NOVOTNÝ, Miroslav. *Život Jana Nerudy: dopisy - dokumenty. Díl 2., Mladistvé zápasy (1857-1859)*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 51-53.
B2: ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 128-129.
B3: KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 36-43.
B4: BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blonďatá Kerolajn*. Praha: Albatros, 2006. Romana. ISBN 80-000-1744-X, s. 94.
B5: PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 42-45.

PŘÍLOHA C: Scéna návštěvy Anny Tiché u Jana Nerudy
C1: ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 308-321.
C2: PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 182-185.

PŘÍLOHA D: Scéna pozdravu Jana Nerudy a Karolíny Světlé na Karlově náměstí
D1: ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. Praha: Otto, 1912, s. 103-104.
D2: ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Černý Honzík*. 3. vyd. Praha: Kuncíř, 1945, s. 352, s. 371-373.
D3: KOLÁROVÁ, Jaromíra. *Démantová spona*. Praha: Československý spisovatel, 1978. Klub přátel poezie. Výběrová řada, s. 291.
D4: PELANT, Ivo. *Lásky Jana Nerudy aneb Laskavý čtenář promine*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-372-1, s. 63.

A1: Scéna nalezení korespondence Jana Nerudy a Karolíny Světlé

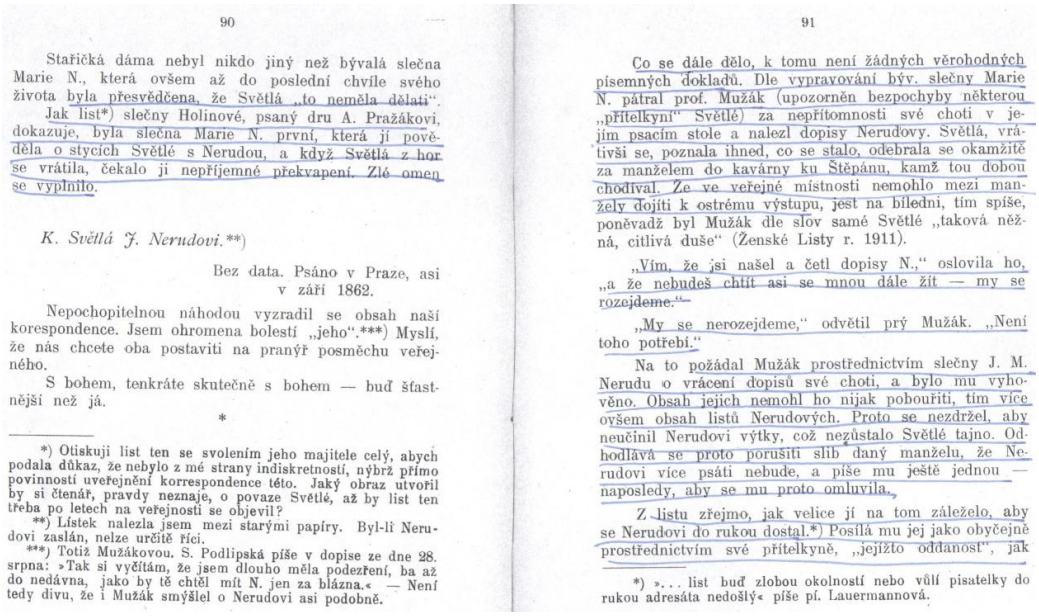

90

Stařička dáma nebyl nikdo jiný než bývalá slečna Marie N., která ovšem až do poslední chvíle svého života byla přesvědčena, že Světlá „to neměla dělati".

Jak list*) slečny Holinové, psaný dru A. Pražákovi, dokazuje, byla slečna Marie N. první, která jí pověděla o stycích Světlé s Nerudou, a když Světlá z hor se vrátila, čekalo ji nepříjemné překvapení. Zlé omen se vyplnilo.

*K. Světlá J. Nerudovi.***)*

Bez data. Psáno v Praze, asi v září 1862.

Nepochopitelnou náhodou vyzradil se obsah naší korespondence. Jsem ohromena bolestí „jeho".***) Myslí, že nás chcete oba postaviti na pranýř posměchu veřejného.

S bohem, tenkráte skutečně s bohem — buď šťastnější než já.

*

*) Otiskuji list ten se svolením jeho majitele celý, abych podala důkaz, že nebylo z mé strany indiskretností, nýbrž přímo povinností uveřejnění korrespondence této. Jaký obraz utvořil by si čtenář, pravdy neznaje, o povaze Světlé, až by list ten třeba po letech na veřejnosti se objevil?

**) Lístek nalezla jsem mezi starými papíry. Byl-li Nerudovi zaslán, nelze určitě říci.

***) Totiž Mužákovou. S. Podlipská píše v dopise ze dne 28. srpna: »Tak si vyčítám, že jsem dlouho měla podezření, ba až do nedávna, jako by tě chtěl mít N. jen za blázna.« — Není tedy divu, že i Mužák smýšlel o Nerudovi asi podobně.

91

Co se dále dělo, k tomu není žádných věrohodných písemných dokladů. Dle vypravování býv. slečny Marie N. pátral prof. Mužák (upozorněn bezpochyby některou „přítelkyní" Světlé) za nepřítomnosti své choti v jejím psacím stole a nalezl dopisy Nerudovy. Světlá, vrátivši se, poznala ihned, co se stalo, odebrala se okamžitě za manželem do kavárny ku Štěpánu, kamž tou dobou chodíval. Že ve veřejné místnosti nemohlo mezi manžely dojíti k ostrému výstupu, jest na bíledni, tím spíše, poněvadž byl Mužák dle slov samé Světlé „taková něžná, citlivá duše" (Ženské Listy r. 1911).

„Vím, že jsi našel a četl dopisy N.," oslovila ho, „a že nebudeš chtíti asi se mnou dále žíti — my se rozejdeme."

„My se nerozejdeme," odvětil prý Mužák. „Není toho potřebí."

Na to požádal Mužák prostřednictvím slečny J. M. Nerudu o vrácení dopisů své choti, a bylo mu vyhověno. Obsah jejich nemohl ho nijak pobouřiti, tím více ovšem obsah listů Nerudových. Proto se nezdržel, aby neučinil Nerudovi výtky, což nezůstalo Světlé tajno. Odhodlává se proto porušiti slib daný manželu, že Nerudovi více psáti nebude, a píše mu ještě jednou — naposledy, aby se mu proto omluvila.

Z listu zřejmo, jak velice jí na tom záleželo, aby se Nerudovi do rukou dostal.*) Posílá mu jej jako obyčejně prostřednictvím své přítelkyně, „jejížto oddanost", jak

*) »... list buď zlobou okolností nebo vůlí pisatelky do rukou adresáta nedošlý« píše pí. Lauermannová.

slední dopis si ponechavši, a byla první, která zpravila o tajemství tom sl. Holinovou, jak z listu této zřejmo.

Toto roztříštění korespondence, k němuž jsem měla tedy dosti vážné důvody, bylo však velikou chybou, již jsem poznala hned, jakmile se objevily první úvahy a polemiky o listech Světlé. Vznikaly zase jiného druhu domněnky, omyly a pochybné závěry, jež tuto vyvraceti nebudu, ale pro uvarování dalších nemilých zmatků podávám veřejnosti korespondenci z r. 1862 úplnou*) — ovšem, jak dalece tato se zachovala. Jest to jen nepatrná z ní část, ostatní listy, z nichž zvláště Nerudových bylo asi mnoho, jest nenahraditelně ztracena. Zachovaly se z nich jen tři, které Světlá pro svou sestru opsala, připojivši k nim i čtyři svoje listy básníkovi zaslané — Neruda byl nucen listy Světlou mu psané vrátit, a Světlá listy jeho i svoje spálila — uchovavši na památku pouze krabičku popela.

Jiných, ku věci té se vztahujících dokladů již nemám**) — v žádném předcházejícím, ani pozdějším dopise Světlé a Podlipské není o ní zmínky.

Nemůže však ani nikdo jiný míti nějakých listů neb konceptů Světlé Nerudovi psaných (vyjímaje list poslední, zde též otisknutý, jenž neprávem zůstal v rukou nepovolaných), neboť Světlá je svěřovala pouze sestře své, která tajemství jejího neporušila. Literární pozůstalost pí. Podlipské byla pak celá svěřena k uspořá-

*) Z části otisknuta byla již v »Samostatnosti«.

**) Kromě dopisu, jejž psala Světlá pomlouvačkám a který nepokládám za tak důležitý, aby byl otisknut.

A2: Scéna nalezení korespondence Jana Nerudy a Karolíny Světlé

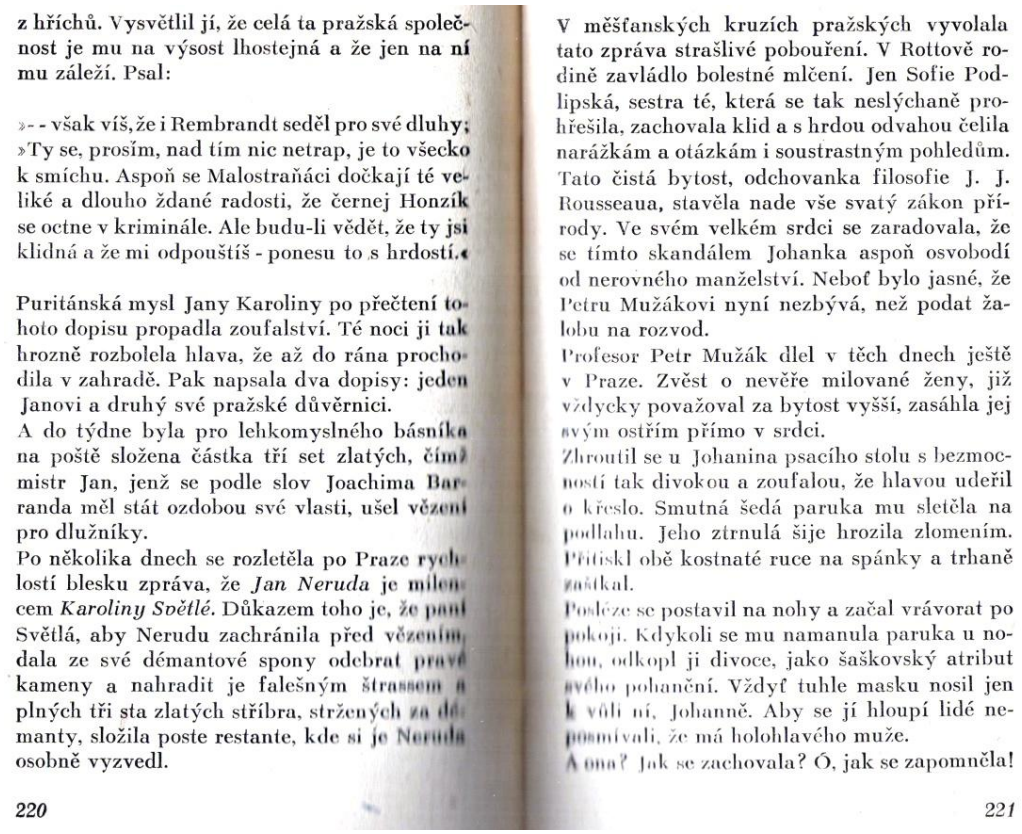

z hříchů. Vysvětlil jí, že celá ta pražská společnost je mu na výsost lhostejná a že jen na ní mu záleží. Psal:

»- - však víš, že i Rembrandt seděl pro své dluhy; »Ty se, prosím, nad tím nic netrap, je to všecko k smíchu. Aspoň se Malostraňáci dočkají té veliké a dlouho žádané radosti, že černej Honzík se octne v kriminále. Ale budu-li vědět, že ty jsi klidná a že mi odpouštíš - ponesu to s hrdostí.«

Puritánská mysl Jany Karoliny po přečtení tohoto dopisu propadla zoufalství. Té noci ji tak hrozně rozbolela hlava, že až do rána prochodila v zahradě. Pak napsala dva dopisy: jeden Janovi a druhý své pražské důvěrnici.
A do týdne byla pro lehkomyslného básníka na poště složena částka tří set zlatých, čímž mistr Jan, jenž se podle slov Joachima Barranda měl stát ozdobou své vlasti, ušel vězení pro dlužníky.
Po několika dnech se rozletěla po Praze rychlostí blesku zpráva, že *Jan Neruda* je milencem *Karoliny Světlé*. Důkazem toho je, že paní Světlá, aby Nerudu zachránila před vězením, dala ze své démantové spony odebrat pravé kameny a nahradit je falešným štrassem a plných tři sta zlatých stříbra, stržených za démanty, složila poste restante, kde si je Neruda osobně vyzvedl.

220

V měšťanských kruzích pražských vyvolala tato zpráva strašlivé pobouření. V Rottově rodině zavládlo bolestné mlčení. Jen Sofie Podlipská, sestra té, která se tak neslýchaně prohřešila, zachovala klid a s hrdou odvahou čelila narážkám a otázkám i soustrastným pohledům. Tato čistá bytost, odchovanka filosofie J. J. Rousseaua, stavěla nade vše svatý zákon přírody. Ve svém velkém srdci se zaradovala, že se tímto skandálem Johanka aspoň osvobodí od nerovného manželství. Neboť bylo jasné, že Petru Mužákovi nyní nezbývá, než podat žalobu na rozvod.
Profesor Petr Mužák dlel v těch dnech ještě v Praze. Zvěst o nevěře milované ženy, již vždycky považoval za bytost vyšší, zasáhla jej svým ostřím přímo v srdci.
Zhroutil se u Johanina psacího stolu s bezmocností tak divokou a zoufalou, že hlavou udeřil o křeslo. Smutná šedá paruka mu sletěla na podlahu. Jeho ztrnulá šije hrozila zlomením. Přitiskl obě kostnaté ruce na spánky a trhaně zaštkal.
Posléze se postavil na nohy a začal vrávorat po pokoji. Kdykoli se mu namanula paruka u nohou, odkopl ji divoce, jako šaškovský atribut svého pohanění. Vždyť tuhle masku nosil jen k vůli ní, Johanně. Aby se jí hloupí lidé neposmívali, že má holohlavého muže.
A ona? Jak se zachovala? Ó, jak se zapomněla!

221

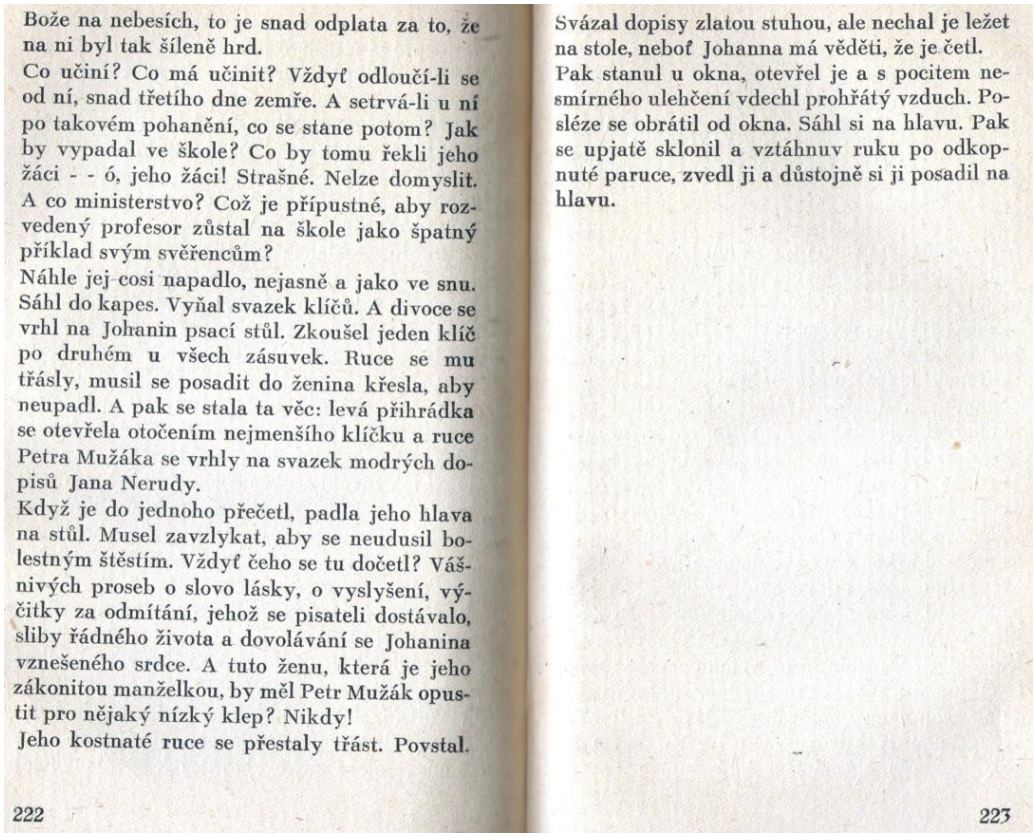

Bože na nebesích, to je snad odplata za to, že na ni byl tak šíleně hrd.
Co učiní? Co má učinit? Vždyť odloučí-li se od ní, snad třetího dne zemře. A setrvá-li u ní po takovém pohanění, co se stane potom? Jak by vypadal ve škole? Co by tomu řekli jeho žáci - - ó, jeho žáci! Strašné. Nelze domyslit. A co ministerstvo? Což je přípustné, aby rozvedený profesor zůstal na škole jako špatný příklad svým svěřencům?
Náhle jej cosi napadlo, nejasně a jako ve snu. Sáhl do kapes. Vyňal svazek klíčů. A divoce se vrhl na Johanin psací stůl. Zkoušel jeden klíč po druhém u všech zásuvek. Ruce se mu třásly, musil se posadit do ženina křesla, aby neupadl. A pak se stala ta věc: levá přihrádka se otevřela otočením nejmenšího klíčku a ruce Petra Mužáka se vrhly na svazek modrých dopisů Jana Nerudy.
Když je do jednoho přečetl, padla jeho hlava na stůl. Musel zavzlykat, aby se neudusil bolestným štěstím. Vždyť čeho se tu dočetl? Vášnivých proseb o slovo lásky, o vyslyšení, výčitky za odmítání, jehož se pisateli dostávalo, sliby řádného života a dovolávání se Johanina vznešeného srdce. A tuto ženu, která je jeho zákonitou manželkou, by měl Petr Mužák opustit pro nějaký nízký klep? Nikdy!
Jeho kostnaté ruce se přestaly třást. Povstal.

222

Svázal dopisy zlatou stuhou, ale nechal je ležet na stole, neboť Johanna má věděti, že je četl.
Pak stanul u okna, otevřel je a s pocitem nesmírného ulehčení vdechl prohřátý vzduch. Posléze se obrátil od okna. Sáhl si na hlavu. Pak se upjatě sklonil a vztáhnuv ruku po odkopnuté paruce, zvedl ji a důstojně si ji posadil na hlavu.

223

A3: Scéna nalezení korespondence Jana Nerudy a Karolíny Světlé

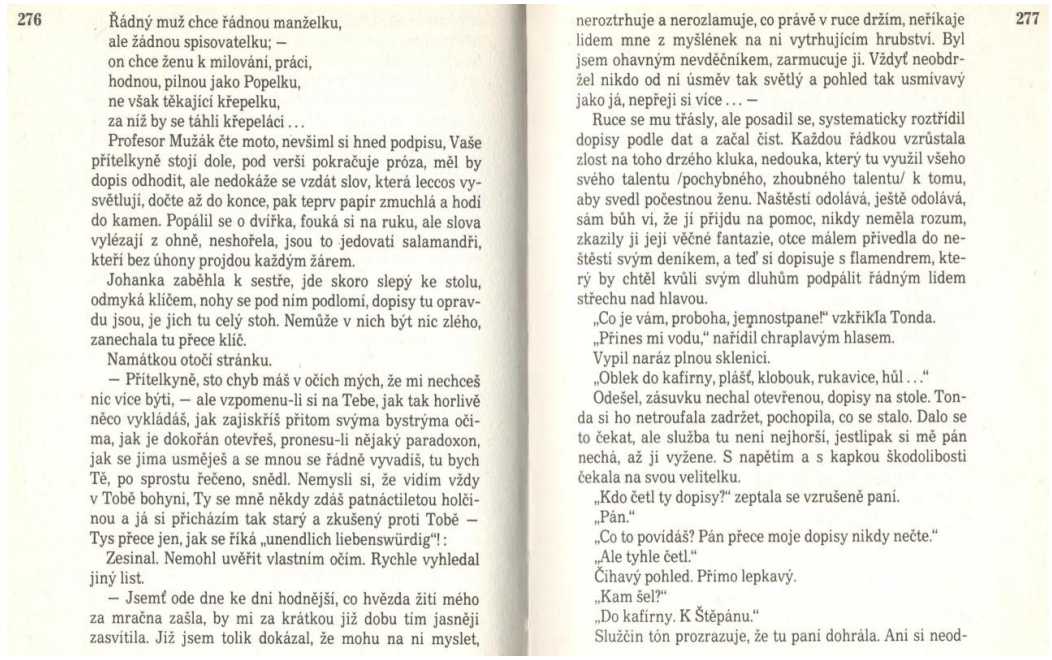

276

Řádný muž chce řádnou manželku,
ale žádnou spisovatelku; –
on chce ženu k milování, práci,
hodnou, pilnou jako Popelku,
ne však těkající křepelku,
za níž by se táhli křepeláci …

Profesor Mužák čte moto, nevšiml si hned podpisu, Vaše přítelkyně stojí dole, pod verši pokračuje próza, měl by dopis odhodit, ale nedokáže se vzdát slov, která leccos vysvětlují, dočte až do konce, pak teprv papír zmuchlá a hodí do kamen. Popálil se o dvířka, fouká si na ruku, ale slova vylézají z ohně, neshořela, jsou to jedovatí salamandři, kteří bez úhony projdou každým žárem.

Johanka zaběhla k sestře, jde skoro slepý ke stolu, odmyká klíčem, nohy se pod ním podlomí, dopisy tu opravdu jsou, je jich tu celý stoh. Nemůže v nich být nic zlého, zanechala tu přece klíč.

Namátkou otočí stránku.

– Přítelkyně, sto chyb máš v očích mých, že mi nechceš nic více býti, – ale vzpomenu-li si na Tebe, jak tak horlivě něco vykládáš, jak zajiskříš přitom svýma bystrýma očima, jak je dokořán otevřeš, pronesu-li nějaký paradoxon, jak se jima usměješ a se mnou se řádně vyvadíš, tu bych Tě, po sprostu řečeno, snědl. Nemysli si, že vidím vždy v Tobě bohyni, Ty se mně někdy zdáš patnáctiletou holčinou a já si přicházím tak starý a zkušený proti Tobě – Tys přece jen, jak se říká „unendlich liebenswürdig"! :

Zesinal. Nemohl uvěřit vlastním očím. Rychle vyhledal jiný list.

– Jsemť ode dne ke dni hodnější, co hvězda žití mého za mračna zašla, by mi za krátkou již dobu tím jasněji zasvítila. Již jsem tolik dokázal, že mohu na ni myslet, neroztrhuje a nerozlamuje, co právě v ruce držím, neříkaje lidem mne z myšlének na ni vytrhujícím hrubství. Byl jsem ohavným nevděčníkem, zarmucuje ji. Vždyť neobdržel nikdo od ní úsměv tak světlý a pohled tak usmívavý jako já, nepřeji si více … –

277

Ruce se mu třásly, ale posadil se, systematicky roztřídil dopisy podle dat a začal číst. Každou řádkou vzrůstala zlost na toho drzého kluka, nedouka, který tu využil všeho svého talentu /pochybného, zhoubného talentu/ k tomu, aby svedl počestnou ženu. Naštěstí odolává, ještě odolává, sám bůh ví, že ji přijdu na pomoc, nikdy neměla rozum, zkazily ji její věčné fantazie, otce málem přivedla do neštěstí svým deníkem, a teď si dopisuje s flamendrem, který by chtěl kvůli svým dluhům podpálit řádným lidem střechu nad hlavou.

„Co je vám, proboha, jemnostpane!" vzkřikla Tonda.

„Přines mi vodu," nařídil chraplavým hlasem.

Vypil naráz plnou sklenici.

„Oblek do kafírny, plášť, klobouk, rukavice, hůl …"

Odešel, zásuvku nechal otevřenou, dopisy na stole. Tonda si ho netroufala zadržet, pochopila, co se stalo. Dalo se to čekat, ale služba tu není nejhorší, jestlipak si mě pán nechá, až ji vyžene. S napětím a s kapkou škodolibosti čekala na svou velitelku.

„Kdo četl ty dopisy?" zeptala se vzrušeně paní.

„Pán."

„Co to povídáš? Pán přece moje dopisy nikdy nečte."

„Ale tyhle četl."

Čihavý pohled. Přímo lepkavý.

„Kam šel?"

„Do kafírny. K Štěpánu."

Služčin tón prozrazuje, že tu paní dohrála. Ani si neod-

278

ložila, neřekla už nic, vyběhne na ulici.

První úlek vystřídalo štěstí. Konečně skončí prokleté pletky a přetvářka. Je šťastná, je volná, její křídla konečně oschla, může už vzlétnout. Nezáleží na penězích, na démantové sponě, rosa je nejkrásnější drahokam, nezáleží na záclonách ani na klavíru, záleží jen na lásce, na vzájemné úctě, na porozumění, stačí jim jen knihy, pár květin a složka papíru, pero, inkoust a křídla, křídla, křídla.

Po návratu ho dosud neviděla, všechno ji táhne k němu, ale dlouholetá výchova ji nutí vyjasnit napřed vztah k manželovi, nemůže přece odejít z domu jako uličnice. Ať ji dají vysoce ctěné dámy na pranýř, půjde jim navzdory se vztyčenou hlavou, jejich sliny k ní nedoletí, necítí strach, ať už ji potká cokoli, vše směřuje jen k svobodě.

Tu ho spatřila, bledého, uštknutého bolestí. Svého muže.

„Přišla jsem za tebou," řekla pokorně, „vím, žes četl mé dopisy, vím, že se musíme rozejít."

„Proč?"

V očích měl nesmírný smutek, právě takhle se díval na malou Boženku, na ubohé tělíčko, zmodralé křečí, drobná tvářička se měnila, bledla, ubožátko se ještě párkrát pohnulo a pak nadobro zklidnělo. Seděl tehdy na její posteli, držel ji za ruku, dívali se spolu na svou mrtvou naději, i tehdy měl ten klidný, bezbranný výraz. Rád hrával, ale od té chvíle nesáhl na klavír, bál se, že probudí mrtvé dítě, jež s nimi neustále dlelo.

„Nemáme se proč rozcházet, Johanko," řekl tiše, „to já jsem tě zavedl do špatné společnosti, já tě seznámil s paní Boženou, a před ním jsem tě měl varovat, má tě za blázna a mě též. Neexistuje taková láska, je to jeho výmysl, ale já tě ochráním, ochráním tě, má drahá."

Jdou spolu domů, paní cítí, jak z ní uniká život, její touhy jsou jen ptáci zasažení v letu mrazem, padají k zemi v rytmu kroků.

279

– Nepochopitelnou náhodou vyzradil se obsah naší korespondence, jsem ohromena bolestí „jeho", myslí, že nás chcete oba postaviti na pranýř posměchu veřejného. S bohem, tenkráte skutečně s bohem – buď šťastnější než já. –

Ale neodvažuje se lístek poslat, schová jej k nešťastné, oloupené broži, už nikdy si ji nepřipne.

Muž jí domlouvá jako svým žáčkům, jeho slova jsou sníh, který jí zvolna zasypává a strašlivě studí, bolest a palčivost otupuje, myšlenky tuhnou mrazem, paní už necítí nic, jen touhu navěky usnout.

Slíbí, že už nikdy Neruďovi nenapíše, odpřísáhne to při věčném klidu svého mrtvého dítěte.

„Tady je máš, podívej se, jestli jsou všechny. Nerad bych, aby tvoje fantazie dával někde při víně k dobru."

Zhrozí se, muž jí podává složku dopisů, jsou studené, mrtvé, všechna slova v nich umřela.

Strpí mužův dotyk, je konec, je konec, Neruda vydal její dopisy, dovolil, aby si je přečetl cizí člověk, její zákonitý muž, vydal mu i ji samu, Mužák najde klíč k její duši, aby ji mohl zotročit.

Kdyby křičel, kdyby ji vyhazoval z bytu, kdyby ji vláčel za vlasy, dovedla by se vzepřít a odejít, zaštítit se svou hrdostí, ale muž ji spoutává svou slabostí, svým utrpením, svou dobrotou.

Paní vezme oba svazky dopisů a náměsíčně jde do kuchyně ke kamnům, přihlíží, jak oheň stravuje cit, stránky černají a mění se v popel. Uschová si trochu do krabičky, až do smrti bude jako její evangeličtí předkové opatrovat ostatky umučené víry a lásky.

280

Ale o samotě rychle napíše Nerudovi dopis, zapomene na svou přísahu, loučí se s ním, ale v duchu doufá, že v něm musí probudit svým slovem dobro a čest, volá ho k sobě, musí přijít a vyvést ji z otroctví.

— . . . Ač jsem dala slovo, že Vám, pane ctěný, nikdy více psáti nebudu, neváhám přec je zrušiti, abych, dozvídajíc se, že trpíte, Vás v každém ohledu upokojila. Nechť mne raději stíhá v očích Vašich i mých výčitka nedůslednosti než nešetrnosti a bezcitnosti. —

Nehodlám těmito řádky nikterak pohnouti oním mrvištěm klevet, křivých obžalob a hnusných důminek, po němž moje nohy doposud kráčejí. Nevím, jakého druhu jsou výčitky Vám činěny. Praví-li se Vám ale, že jste, ač nevinně, zrušil můj mír domácí, nepřičítejte tomu žádného významu.

Kde je ticho, tam ještě není klid, a klid není ještě mírem. I vnitřního svého pokoje jsem Vámi nikterak nepozbyla. Mne netíží výčitka žádná.

Proti čemu jsem se prohřešila, přistoupivši k Vám? Byla jsem po mnoho již let prostá všech opravdivých povinností a závazků, jen konvenience vázána. A ani proti této tyranci jsem se neprovinila, nikdy jsem neumluvila s Vámi jakousi tajnou schůzku, navštívil-li jste mne, chodila služka sem a tam, každý měl přístupu. Bylo to jen náhodou, nikdy napřed osnováno, zůstali-li jsme několik minut sami, jak sám nejlépe víte.

Musím se srdečně smáti, slyším-li o svých smrtelných hříchách, nevyměnila bych je, přísámbůh, za ctnosti mých obžalobníkův. Hanlivé jich o mně úsudky mne bolejí méně, než kdybych se pýchla o špendlík. I toho si více nevšímám, že si jistá kotérie, již heslem je pokrytectví, dává všemožnou práci, aby na čelo moje vtiskla pečeť hanby.

Přeji jí provozování ušlechtilého tohoto řemesla, k jinému nemá beztoho schopnosti. Svoje tedy k svému. 281

Revoluce stojí sice mnoho krve, ale vcelku mívá vždy následky výhodné. To neplatí jen o státech, ale i o jednotlivcích. Má vzpoura proti legitimnosti v prospěch práv přirozených měla i pro mne velké výhody. Někdo teď za mne vaří, šije, uklízí, jsem úplně paní svého času i své osoby. Tento výboj mne odměňuje za mnoho.

Smím teď neustále žíti ve společnosti nejlepších svých přátel, zajisté jste uhodl, že to jsou knihy moje. Teď teprv jsem poznala úplně posvátnost básnictví, význam vznešených snah literárních. Líbala bych někdy se slzami nohy těch, kteří mně, neznámé, liji balzám do duše, přede mnou rozhrnují velkolepé činy a obrazy a bojujíce proti špíně lenivých předsudků, na nichž je postavena viklavá budova naší morálky, prstem nadšeným mi ukazují k světům jiným, věčným, myšlenkovým!!!

Mohu Vám sice za to ručit, pane velectěný, že se osobně nikdy více nesetkáme na této slavné zemi, ale není v mé moci, abych totéž slíbila o jméně mém. Nechť ale na Vás neučiní dojem nemilý. Přeji si naopak, abyste si pokaždé vzpomněl, že k Vám chová vlastnice jeho vděčnost hlubokou. —

Paní se zarazila. Ještě nikdy se Nerudovi nepřiznala ke své lásce, ale musila to udělat, zastyděla se za své zdráhání. Trochu se bála, že se jí vysměje, ale mnohem víc věřila, že svým vyznáním kácí poslední překážku.

— Vámi, pane, poznala jsem cit velký, ušlechtilý, mocný, tak mocný, že jsem jej nezapřela, stojíc na pranýři a cítíc, že se země pod nohama mýma povoluje. Byl on ve dnech velmi temných, kde sršela na mne ze všech stran hana a opovržení, pýchou a útěchou mou jedinou!

282

Zdali byl poznán, oceněn, nebo potupen, zprofanován a zrazen, netáži se po tom, a nikdy jsem se po tom netázala.

Jen sprostý kov se musí chránit před zlobou povětří, zlata se rez nechytá, pane můj. Zlato se nedá ohlodat ani mrazem, ni hlohotem, nejparnější záže slunce je nezatemní. Jen vrhne-li je ruka lhostejná neb opovržlivá do ohně, tu se -rozpustí- nezměněné je zničí živel nejčistší.

Podletí uletělo, poslední sen uvadl s posledními růžemi, kdo jich bude želet, uzrává-li místo nich na polích zlatá žeň? Zraji s ní, dumání moje, poslední to ohlas prchající mladosti, ustoupila činnosti. Nechci být jen listem, nýbrž květem na spanilém stromě mého národa. Nevím, nevím, nepodlehnu-li nepříznivým poměrům, odolám-li nepřízni, závisti a nenávisti ze všech stran na mne dolehající . . . jsemť ale tak pevně přesvědčena, že aspoň Vy, pane vážený, mi přejete, aby mi tato poslední touha neselhala, jako jste přesvědčen Vy, že se vždy srdečně potěším, dovím-li se jakousi vlídnou náhodou, že jste tak šťasten, jak jsem si vždy přála a nikdy přáti nepřestanu . . . —

Koho pověřit doručením dopisu, na němž záleží celá budoucnost? Je tu věrná, tolikrát osvědčená Marie. Ale dívka se už jednou rozhodla svou přítelkyni spasit, přivést ji zpátky k rodinnému krbu, nedá si v tom nikým zabránit. Není to zlý člověk /jen jeden z těch malých, docela maličkých/, prokáže v životě ještě mnoho dobrodiní, je přesvědčena, že paní Mužákové pomáhá, když láme pečeti jednu po druhé a pak čte osudný dopis. Neukáže jej nikomu, nedoručí jej, ani jej nevrátí, pohřbí jej na dlouhá a dlouhá léta do obálky k recepisu peněžní zásilky a ke stvrzence za démantovou sponu.

Přibližně v té době jde Neruda z redakce domů, je pod-

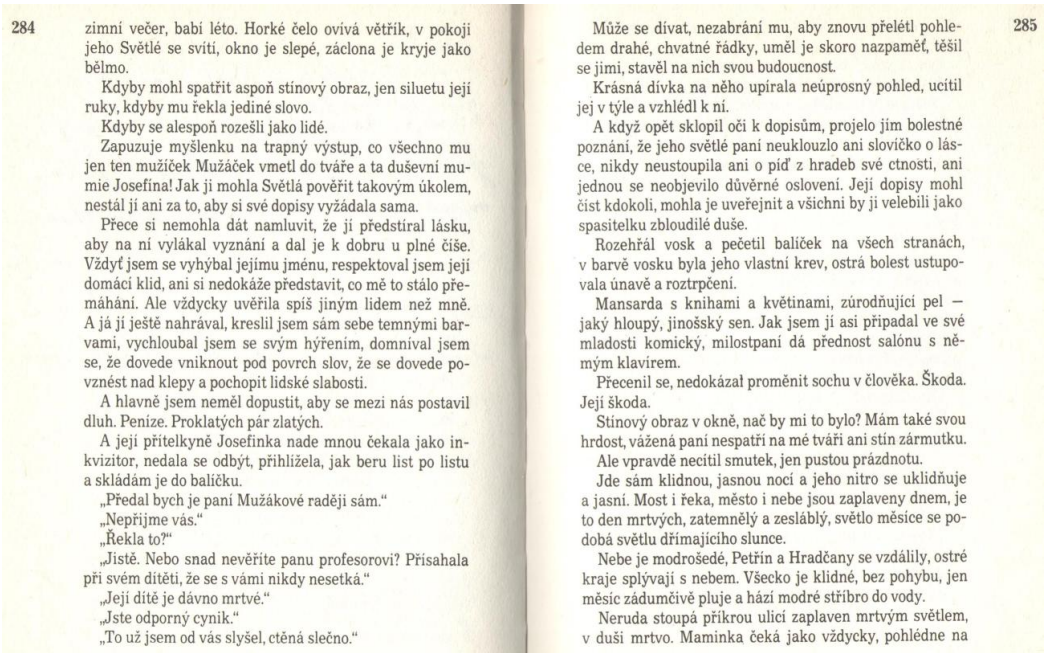

284

zimní večer, babí léto. Horké čelo ovívá větřík, v pokoji jeho Světlé se svítí, okno je slepé, záclona je kryje jako bělmo.

Kdyby mohl spatřit aspoň stínový obraz, jen siluetu její ruky, kdyby mu řekla jediné slovo.

Kdyby se alespoň rozešli jako lidé.

Zapuzuje myšlenku na trapný výstup, co všechno mu jen ten mužíček Mužáček vmetl do tváře a ta duševní mumie Josefína! Jak ji mohla Světlá pověřit takovým úkolem, nestál jí ani za to, aby si své dopisy vyžádala sama.

Přece si nemohla dát namluvit, že jí předstíral lásku, aby na ní vylákal vyznání a dal je k dobru u plné číše. Vždyť jsem se vyhýbal jejímu jménu, respektoval jsem její domácí klid, ani si nedokáže představit, co mě to stálo přemáhání. Ale vždycky uvěřila spíš jiným lidem než mně. A já jí ještě nahrával, kreslil jsem sám sebe temnými barvami, vychloubal jsem se svým hýřením, domníval jsem se, že dovede vniknout pod povrch slov, že se dovede povznést nad klepy a pochopit lidské slabosti.

A hlavně jsem neměl dopustit, aby se mezi nás postavil dluh. Peníze. Proklatých pár zlatých.

A její přítelkyně Josefinka nade mnou čekala jako inkvizitor, nedala se odbýt, přihlížela, jak beru list po listu a skládám je do balíčku.

„Předal bych je paní Mužákové raději sám."

„Nepřijme vás."

„Řekla to?"

„Jistě. Nebo snad nevěříte panu profesorovi? Přísahala při svém dítěti, že se s vámi nikdy nesetká."

„Její dítě je dávno mrtvé."

„Jste odporný cynik."

„To už jsem od vás slyšel, ctěná slečno."

285

Může se dívat, nezabrání mu, aby znovu přelétl pohledem drahé, chvatné řádky, uměl je skoro nazpaměť, těšil se jimi, stavěl na nich svou budoucnost.

Krásná dívka na něho upírala neúprosný pohled, ucítil jej v týle a vzhlédl k ní.

A když opět sklopil oči k dopisům, projelo jím bolestné poznání, že jeho světlé paní neuklouzlo ani slovíčko o lásce, nikdy neustoupila ani o píď z hradeb své ctnosti, ani jednou se neobjevilo důvěrné oslovení. Její dopisy mohl číst kdokoli, mohla je uveřejnit a všichni by ji velebili jako spasitelku zbloudilé duše.

Rozehřál vosk a pečetil balíček na všech stranách, v barvě vosku byla jeho vlastní krev, ostrá bolest ustupovala únavě a roztrpčení.

Mansarda s knihami a květinami, zúrodňující pel – jaký hloupý, jinošský sen. Jak jsem jí asi připadal ve své mladosti komický, milostpaní dá přednost salónu s německým klavírem.

Přecenil se, nedokázal proměnit sochu v člověka. Škoda. Její škoda.

Stínový obraz v okně, nač by mi to bylo? Mám také svou hrdost, vážená paní nespatří na mé tváři ani stín zármutku.

Ale vpravdě necítil smutek, jen pustou prázdnotu.

Jde sám klidnou, jasnou nocí a jeho nitro se uklidňuje a jasní. Most i řeka, město i nebe jsou zaplaveny dnem, je to den mrtvých, zatemnělý a zesláblý, světlo měsíce se podobá světlu dřímajícího slunce.

Nebe je modrošedé, Petřín a Hradčany se vzdálily, ostré kraje splývají s nebem. Všecko je klidné, bez pohybu, jen měsíc zádumčivě pluje a hází modré stříbro do vody.

Neruda stoupá příkrou ulicí zaplaven mrtvým světlem, v duši mrtvo. Maminka čeká jako vždycky, pohlédne na

A4: Scéna nalezení korespondence Jana Nerudy a Karolíny Světlé

rozhlédl se po ostatních s rozpačitým úsměvem, až se zastavil u Nikol.

„Tak… pojďte se všichni honem najíst," vyhrkla a utíkala napřed, aby hrnec s bramborovým gulášem trochu přihřála.

„Teda, ty jsi případ, chlape," plácnul Manuel Rosťu po zádech. „Hlavně že ty už zase tady."

„Proč jsi mi neřekla, že jsi v létě chodila s Rosťou?" zeptal se najednou Robert, který Nikol v kuchyňce pomáhal utírat nádobí.

Talíř jí úlekem spadl do napuštěného dřezu, ale voda pád ztlumila, a tak se nerozbil.

„Já nevím… jen jsem o tom nemluvila," zamumlala tiše. „Vlastně jsem myslela, že o tom víš."

„No, tak teď už vím."

„A od koho?" odvážila se zeptat.

„Simona to poněkud hlasitěji špitala Manuelovi," pronesl Robert a dodal: „Manuel na to řekl, že to přece není fér, aby přítel přebral přítelí holku, čímž myslel, že já tě přebral Rosťovi. Ale buď klidná, zaslechl jsem i to, že mu to Simča náležitě vysvětlila."

„Tobě vadí, že jsem chodila s Rosťou?" zeptala se Nikol s nepochopitelným pocitem naděje, že Robert přisvědčí, že mu to vadí tak moc, že se spolu radši rozejdou.

Karolina možná taky doufala, že se s ní Mužák rozejde, když jí ve stole vyšťoural ty dopisy. Dokonce mu to tenkrát sama nabídla. Bývalo by se to všechno vyřešilo. Byla by Nerudová. Karolina Světlá, vlastním jménem Johanna Nerudová-Mužáková, rozená Rottová. No, to by byl pěknej maglajs v učebnicích. Karolina, Karolina… jenže co mi je do Karoliny? Nikol se znovu vrátila do situace tady a teď. Co když jí Robert doopravdy nabídne rozchod, napadlo ji. Jenže, proč by to, proboha, dělal? Copak ho s Rosťou podvedla? Od doby, co se v létě rozešli, jí jen jednou hladil ruce. Víc nebylo. A ani nebude. Protože Nikol bude Robertovi navždycky vděčná, že ji tenkrát vlastně zachránil. A hlavně mámu. Pak se do něj postupně za-

A5: Scéna nalezení korespondence Jana Nerudy a Karolíny Světlé

nespavost. A co více, při vzpomínce na to, co přišlo pak, mohl by mne trefit šlak!

Koncem září vrátili se Mužákovi do Prahy a Mužák nalezl moje dopisy. Světlá poslala mi horečný lístek, že stalo se tak náhodou, myslím však, že nějaká dobrá duše té náhodě pomohla.

Vzápětí dostavila se ke mně osobně Josefínka Mourková. Musel to být nejkrásnější okamžik jejího života.

„Pane Nerudo, pan Mužák vás žádá, abyste okamžitě vrátil všechny listy, které vám kdy poslala paní Světlá. Je to i její přání. Slíbila panu Mužákovi, že se s vámi již nikdy nesetká, nikdy nepromluví ani nikdy nenapíše. I to vám mám vyřídit!"

Ochromeně jsem jí podal svazek dopisů.

„Vyřiďte panu Mužákovi, že ty listy, ty krásné listy dávám jen proto, aby pochopil, jaký je to slon, který dupe v křehkém porcelánu."

Inu, musel si počíst v našich dopisech, až se mu cvikr opotil, milý pan profesor. Zdalipak ostrou tužkou nám také chyby opravoval? Ale koneckonců, Světlá obstála, jistě z mravů chvalitebnou zasloužila.

To hůře bylo se mnou. Když Mužák druhý den vstoupil do redakce, myslel jsem, že k souboji na pistole mě přišel vyzvat. Jenže hlas měl přiškrcený, a já pochopil, že jeho duše pláče stejně jako moje.

„Moje paní velmi lituje celé té aféry, pane Nerudo. Sama navrhla mi rozvod ze své vlastní viny," řekl mi a v mých očích bleskla naděje. „Já ale řekl jí, že toho není třeba, že stačí, když všechny ty dopisy prostě spálí. Ihned tak učinila. To vám oznamuji, abyste věděl, že není již důkazů, kdybyste snad náhodou chtěl nás na veřejnosti zesměšnit a na pranýř postavit!"

Ujistil jsem ho, že to není mým zájmem, a jemu se ulevilo.

To ovšem neznamená, že to nebylo zájmem jiných. Dokonce prý jakýsi výbor trestců národních byl ustanoven pod náčelnictvím Josefínky Mourkové, jenž měl se nám ve jménu vlasti dostati na kobylku. Ale provolaly si ty statečné děvy jen třikrát „sláva!", načež rozpadly se jako tolik jiných spolků českých.

Laskavý čtenář promine, že oko mi přece jen vlhne? To jistě jenom zánět spojivek z jarního větru...

Karikatura Jana Nerudy na procházce od Fr. A. Kolára

Prý ještě jednou napsala mi Světlá. Prý ještě jednou porušila svůj slib a poslala mi dopis po Marii Němečkové, ta mi jej však nikdy nedodala. Ne, nikdy jsem ten dopis nečetl, však jistě vím, že byl to dopis nejkrásnější. Ten dopis rodil se v srdci jejím, zatímco v krbu plameny trávily zbytky naší lásky.

Vámi, pane, poznala jsem cit velký, ušlechtily, mocný, tak mocný, že jsem jej nezapřela, stojíc na pranýři a cítíc, že se země pod nohama mýma povoluje. Jen sprostý kov se musí chránit před zlobou povětří, zlata se rez nechytá, pane můj. Zlato se nedá ohlodat ni mrazem, ni hlohotem, nejparnejší zažeh slunce je nezatemní. Jen vrhne-li jej ruka lhostejna neb opovržlivá do ohně tu se – rozpustí – nezmeněné je zničí živel nejčistčí.

A naše láska! Mrtvých spalování!
Jen ranní sen je všechno milování,
den jsou dvě lidská srdce šťastna spolu,
v den druhý štěstí prchá poskokem

B1: Scéna návštěvy Jana Nerudy a Vítězslava Hálka u Karolíny Světlé

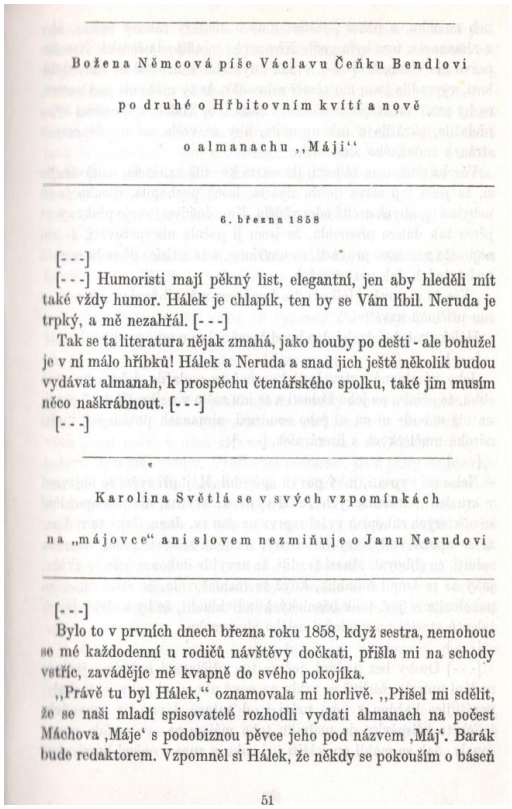

Božena Němcová píše Václavu Čeňku Bendlovi

po druhé o Hřbitovním kvítí a nově

o almanachu ,,Máji''

6. března 1858

[- - -]

[- - -] Humoristi mají pěkný list, elegantní, jen aby hleděli mít také vždy humor. Hálek je chlapík, ten by se Vám líbil. Neruda je trpký, a mě nezahřál. [- - -]

Tak se ta literatura nějak zmahá, jako houby po dešti - ale bohužel je v ní málo hříbků! Hálek a Neruda a snad jich ještě několik budou vydávat almanah, k prospěchu čtenářského spolku, také jim musím něco naškrábnout. [- - -]

[- - -]

Karolina Světlá se v svých vzpomínkách

na „májovce" ani slovem nezmiňuje o Janu Nerudovi

[- - -]

Bylo to v prvních dnech března roku 1858, když sestra, nemohouc se mé každodenní u rodičů návštěvy dočkati, přišla mi na schody vstříc, zavádějíc mě kvapně do svého pokojíka.

,,Právě tu byl Hálek," oznamovala mi horlivě. ,,Přišel mi sdělit, že se naši mladí spisovatelé rozhodli vydati almanach na počest Máchova ‚Máje' s podobiznou pěvce jeho pod názvem ‚Máj'. Barák bude redaktorem. Vzpomněl si Hálek, že někdy se pokouším o báseň

51

neb novelku, a přišel požádat mne o některý takový pokus, aby v almanachu tom byla vedle Němcové i mladší síla ženská. Nemám právě nic vhodného [- - -]. Avšak když Hálek neustal na mne doléhati, vyzradila jsem mu téměř mimoděk, že ty máš cosi pod perem, co by snad do ‚Máje' se hodilo. I žádá tebe Hálek, abys práci svou přeložila, zkrátila a tak upravila, aby se vešla asi na dvacetpět stránek zmíněného almanachu."

Všecka omámena žádostí, již sestra ke mně vznášela, nedůvěřujíc si, že jsem její slova dobře slyšela, jasně pochopila, dlouho jsem nebyla s to, abych určitě odpověděla. Konečně jsem svoje překvapení přece tak dalece přemohla, že jsem ji počala ubezpečovati, že mi naprosto nemožno provésti, co navrhuje, a to z tisíce důvodů rovněž podstatných, jak nezvratných.

,,Vše to si pověz Hálkovi," s úsměvem mě odbývala; ,,zítra tě za tou příčinou navštíví."

Hálek skutečně druhý den hned časně zrána u mne se objevil [- - -]

[- - -]

Jeho výmluvné vytrvalosti konečně se podařilo dobýti na mně slibu, že učiním po jeho žádosti a že mu zašlu v nejkratší době práci, na niž nebude ni on ni jeho soudruzi, almanach pořádající, činiti nároků uměleckých a literárních, [- - -]

[- - -]

Nelze mi vypsati, jaký povyk způsobil ‚Máj' při svém se objevení v kruzích ,,vlasteneckých". Měl vyjíti 1. května, ale pro opoždění se některých rukopisů vyšel teprve na den sv. Jana. Jaká to radost, že se opožďoval! Nevycházel prý, nemoha sehnati prací, nemoha splniti, co sliboval. Mnozí tvrdili, že nevyjde dokonce a že se ukáže, jaký se to tropil humbuk, když se rozhlašovalo, že mezi mladším pokolením se jeví tolik básnických individualit, že by ukázky jejich talentů stačily na vyplnění celého almanachu.

[- - -]

[- - -] Osoby bez nadání, jež za tou příčinou i každému jinému nadání upíraly, žárlivě se vrhly na nový almanach, aby jej strhaly, ponižujíce každou v něm práci i od autorů dávno již uznaných, jejichžto příspěvky do podniku toho málem za svatozrádu považovaly. Jak se mohli opovážiti jíti ruku v ruce s oněmi literárními

52

,,proletáři" beze jména, bez minulosti a budoucnosti! - Ještě jiní, tonouce v zakletí vzdělání jen školního, obmezeného a obmezujícího, lpějíce na pouhých formách, zhrozili se, že jeví „Máj" chuť tak rozhodnou získati v literatuře české konečně myšlence jejího svatého práva a prohlásiti ji za jádro každého uměleckého díla, formu jen za její roucho, jazyk za její nástroj, za služebníka jejího, jemuž jest se podrobiti všem proměnám, které ona za vhodné uzná, a nikoli jí, z níž se zrodil a na níž závisí, aby snášela jeho pouta, brání-li a tíží-li ji v jejím vzletu.

Zato uvítalo širší obecenstvo ,,Máj" jako skutečný máj, [- - -]

[- - -]

Mnoho hvězd na obzoru národním ukázalo se býti pouhými jen bludičkami - ,,Máj" do jich počtu nenáležel.

[- - -]

Hrdě a šťastně jako vítěz po vyhrané bitvě objevil se u mne Hálek s exemplářem právě vyšlého ,,Máje", jako s trofejí v ruce, ale přece s jakýmsi přídechem zádumčivosti ve tváři.

[- - -]

,,Pokud vím," žaloval, podávaje mi osudný almanach na památku, ,,jen Erben a Wenzig sympaticky na počínání naše pohlížejí. Odevšad jinud zavál k nám vítr mrazivý, a na naše hlavy sypaly se ledové, hranaté kroupy. Vynikající osobnost, již z piety nejmenuji, nazvala náš kruh dokonce - falangou blbců. Ale umínili jsme si, že se nedáme odstrašiti ni chladnými tvářemi, ni ostrými slovy, ni urážlivými poznámkami. Tak, jak to dosud u nás šlo, dále to jíti nesmí a nemůže. Národ náš z nedostatku náležité potravy vůči-hledě zakrňuje a hyne. Není ni vlastenectví, ni literární činnost výsadou těch kterých jednotlivců, obzvláště ne takových, kteří již drahný čas ani vlastenectví ani činnosti neosvědčují. Příštím rokem vyjde opět ‚Máj'."

A Hálek si počal zcela doopravdy u mne zamlouvati práci do druhého ročníku ‚Máje'.

[- - -]

Otisk: Karolina Světlá, Z literárního soukromí, kapitola II. a III. (Původně Ženské listy 1880.)

53

B2: Scéna návštěvy Jana Nerudy a Vítězslava Hálka u Karolíny Světlé

almužnu zchudlému velmoži. Avšak ona, ukázavši rukou kolem sebe (a v tom pohybu byl zahrnut i sešlý nábytek, rozbitý koberec i roztrhaný ubrus, kartounová suknice i odřený kašmír na jejích královských ramenou), pravila: »Cožpak bych já mohla psát bez honoráře?«

Zcela jinak vypadala návštěva u Karoliny Světlé, která bydlela na Karlově náměstí v domě *U kamenného stolu*. Na zazvonění přišla jim otevřít usměvavá a ruměnná dívčina v bílém čepečku. Byli uvedeni do salonu, zařízeného ve slohu biedermeyeru. Posadili se na květovanou pohovku, neboť musili čekat.

Když se paní Světlá objevila ve dveřích, vyskočili a uklonili se. Hálek, který již mladou spisovatelku znal, začal mluvit, ale Jan oněměl.

Stálať před ním *Amazonka* s hlavou Apollona Belvedérského, vysoká, v živůtku ze zeleného sametu a v taftové krinolině vínově červené. Měla nezvykle temnou zlatavě zářící pleť a hrdost jejího zjevu byla podtržena černým velitelským pohledem.

Pak si usedla naproti a promluvila. A tento hlas byl právě tak temný a zářící jako její pleť a její ruce, spočívající na hedvábné pokrývce stolu, nic nevěděly o práci všedního dne. Účes à la císařovna Evženie ukazoval krásu černých kadeří a v uších měla starobylé

granátové náušnice tvaru osmicípých hvězd, jež na Jana vrhaly své řeřavé jiskry, jako by tušily, že český granát je jeho vyvoleným drahokamem.

Zde se Hálek o honoráři nezmínil. Neboť tato žena měla poměry na to, aby si mohla dovolit být uražena.

Jan mlčel nápadně.

Tu k němu obrátila své oči plné slunce a pravila: »Čtla jsem vaše Hřbitovní kvítí, pane Nerudo.«

Začervenal se tak strašlivě, že měl pocit, jako by se ocitl na hořící hranici. Jeho divoký pohled zaplanul, v hrdle mu zaklokotala krev. Vyrazil ze sebe: »A?«

»Něco, co tu ještě nebylo!« řekla s překvapující jistotou a vstala. Pak už jen cítil, jak mu stiskla ruku a jsa úplně zmámen, vyšel na ulici.

Hálek mu řekl rozhořčeně: »Počínal sis jako budižkničemu!«

Avšak Jan se usmíval úsměvem, jenž nebyl z tohoto světa: Všechny ústrky a křivdy jsou zapomenuty, všechno bolestné zklamání je ozářeno světlem nesmrtelných slov: *Něco, co tu ještě nebylo!*

Přípravy k vydání almanachu probíhaly Janovi souběžně s přednáškami profesora Tomka: »Dějiny válek husitských« a Erazima Wocela

B3: Scéna návštěvy Jana Nerudy a Vítězslava Hálka u Karolíny Světlé

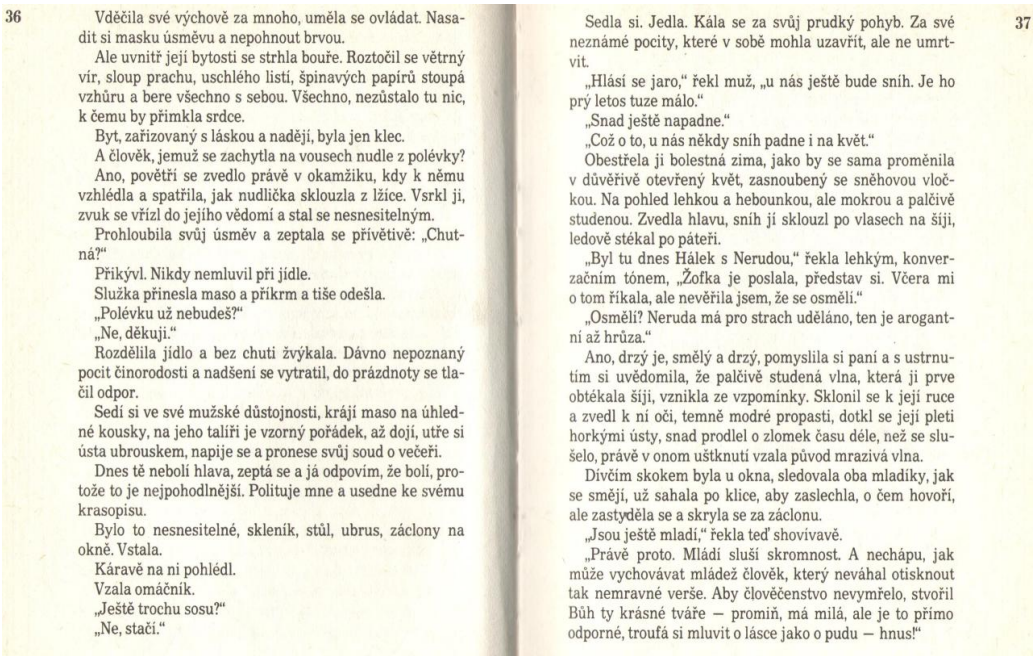

36

Vděčila své výchově za mnoho, uměla se ovládat. Nasadit si masku úsměvu a nepohnout brvou.

Ale uvnitř její bytosti se strhla bouře. Roztočil se větrný vír, sloup prachu, uschlého listí, špinavých papírů stoupá vzhůru a bere všechno s sebou. Všechno, nezůstalo tu nic, k čemu by přimkla srdce.

Byt, zařizovaný s láskou a nadějí, byla jen klec.

A člověk, jemuž se zachytla na vousech nudle z polévky?

Ano, povětří se zvedlo právě v okamžiku, kdy k němu vzhlédla a spatřila, jak nudlička sklouzla z lžíce. Vsrkl ji, zvuk se vřízl do jejího vědomí a stal se nesnesitelným.

Prohloubila svůj úsměv a zeptala se přívětivě: „Chutná?"

Přikývl. Nikdy nemluvil při jídle.

Služka přinesla maso a příkrm a tiše odešla.

„Polévku už nebudeš?"

„Ne, děkuji."

Rozdělila jídlo a bez chuti žvýkala. Dávno nepoznaný pocit činorodosti a nadšení se vytratil, do prázdnoty se tlačil odpor.

Sedí si ve své mužské důstojnosti, krájí maso na úhledné kousky, na jeho talíři je vzorný pořádek, až dojí, utře si ústa ubrouskem, napije se a pronese svůj soud o večeři.

Dnes tě nebolí hlava, zeptá se a já odpovím, že bolí, protože to je nejpohodlnější. Polituje mne a usedne ke svému krasopisu.

Bylo to nesnesitelné, skleník, stůl, ubrus, záclony na okně. Vstala.

Káravě na ni pohlédl.

Vzala omáčník.

„Ještě trochu sosu?"

„Ne, stačí."

Sedla si. Jedla. Kála se za svůj prudký pohyb. Za své neznámé pocity, které v sobě mohla uzavřít, ale ne umrtvit. 37

„Hlásí se jaro," řekl muž, „u nás ještě bude sníh. Je ho prý letos tuze málo."

„Snad ještě napadne."

„Což o to, u nás někdy sníh padne i na květ."

Obestřela ji bolestná zima, jako by se sama proměnila v důvěřivě otevřený květ, zasnoubený se sněhovou vločkou. Na pohled lehkou a hebounkou, ale mokrou a palčivě studenou. Zvedla hlavu, sníh jí sklouzl po vlasech na šíji, ledově stékal po páteři.

„Byl tu dnes Hálek s Nerudou," řekla lehkým, konverzačním tónem, „Žofka je poslala, představ si. Včera mi o tom říkala, ale nevěřila jsem, že se osmělí."

„Osmělí? Neruda má pro strach uděláno, ten je arogantní až hrůza."

Ano, drzý je, smělý a drzý, pomyslila si paní a s ustrnutím si uvědomila, že palčivě studená vlna, která ji prve obtékala šíji, vznikla ze vzpomínky. Sklonil se k její ruce a zvedl k ní oči, temně modré propasti, dotkl se její pleti horkými ústy, snad prodlel o zlomek času déle, než se slušelo, právě v onom uštknutí vzala původ mrazivá vlna.

Dívčím skokem byla u okna, sledovala oba mladíky, jak se smějí, už sahala po klice, aby zaslechla, o čem hovoří, ale zastyděla se a skryla se za záclonu.

„Jsou ještě mladí," řekla teď shovívavě.

„Právě proto. Mládí sluší skromnost. A nechápu, jak může vychovávat mládež člověk, který neváhal otisknout tak nemravné verše. Aby člověčenstvo nevymřelo, stvořil Bůh ty krásné tváře — promiň, má milá, ale je to přímo odporné, troufá si mluvit o lásce jako o pudu — hnus!"

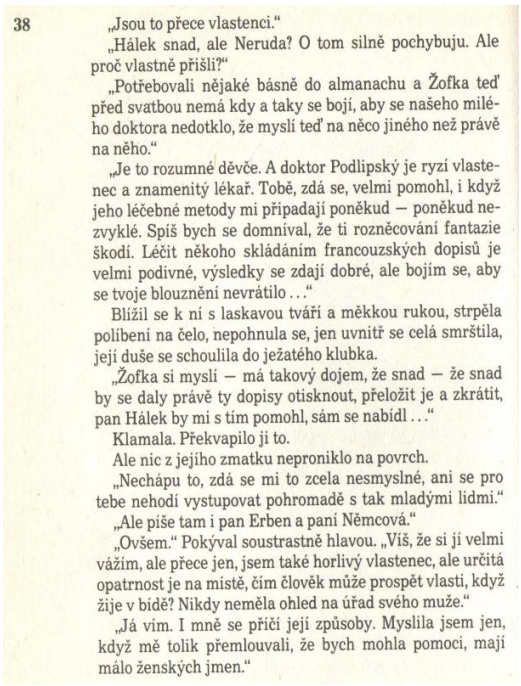

38

„Jsou to přece vlastenci."

„Hálek snad, ale Neruda? O tom silně pochybuju. Ale proč vlastně přišli?"

„Potřebovali nějaké básně do almanachu a Žofka teď před svatbou nemá kdy a taky se bojí, aby se našeho milého doktora nedotklo, že myslí teď na něco jiného než právě na něho."

„Je to rozumné děvče. A doktor Podlipský je ryzí vlastenec a znamenitý lékař. Tobě, zdá se, velmi pomohl, i když jeho léčebné metody mi připadají poněkud — poněkud nezvyklé. Spíš bych se domníval, že ti rozněcování fantazie škodí. Léčit někoho skládáním francouzských dopisů je velmi podivné, výsledky se zdají dobré, ale bojím se, aby se tvoje blouznění nevrátilo . . ."

Blížil se k ní s laskavou tváří a měkkou rukou, strpěla políbení na čelo, nepohnula se, jen uvnitř se celá smrštila, její duše se schoulila do ježatého klubka.

„Žofka si myslí — má takový dojem, že snad — že snad by se daly právě ty dopisy otisknout, přeložit je a zkrátit, pan Hálek by mi s tím pomohl, sám se nabídl . . ."

Klamala. Překvapilo ji to.

Ale nic z jejího zmatku neproniklo na povrch.

„Nechápu to, zdá se mi to zcela nesmyslné, ani se pro tebe nehodí vystupovat pohromadě s tak mladými lidmi."

„Ale píše tam i pan Erben a paní Němcová."

„Ovšem." Pokýval soustrastně hlavou. „Víš, že si jí velmi vážím, ale přece jen, jsem také horlivý vlastenec, ale určitá opatrnost je na místě, čím člověk může prospět vlasti, když žije v bídě? Nikdy neměla ohled na úřad svého muže."

„Já vím. I mně se příčí její způsoby. Myslila jsem jen, když mě tolik přemlouvali, že bych mohla pomoci, mají málo ženských jmen."

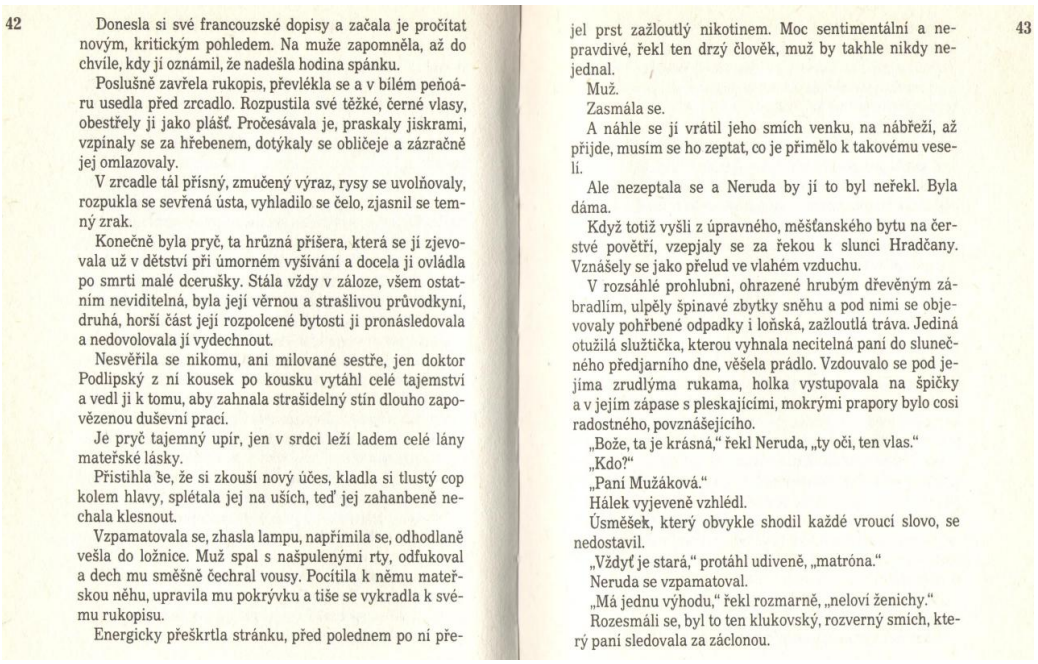

42

Donesla si své francouzské dopisy a začala je pročítat novým, kritickým pohledem. Na muže zapomněla, až do chvíle, kdy jí oznámil, že nadešla hodina spánku.

Poslušně zavřela rukopis, převlékla se a v bílém peňoáru usedla před zrcadlo. Rozpustila své těžké, černé vlasy, obestřely ji jako plášť. Pročesávala je, praskaly jiskrami, vzpínaly se za hřebenem, dotýkaly se obličeje a zázračně jej omlazovaly.

V zrcadle tál přísný, zmučený výraz, rysy se uvolňovaly, rozpukla se sevřená ústa, vyhladilo se čelo, zjasnil se temný zrak.

Konečně byla pryč, ta hrůzná přišera, která se jí zjevovala už v dětství při úmorném vyšívání a docela ji ovládla po smrti malé dcerušky. Stála vždy v záloze, všem ostatním neviditelná, byla její věrnou a strašlivou průvodkyní, druhá, horší část její rozpolcené bytosti ji pronásledovala a nedovolovala jí vydechnout.

Nesvěřila se nikomu, ani milované sestře, jen doktor Podlipský z ní kousek po kousku vytáhl celé tajemství a vedl ji k tomu, aby zahnala strašidelný stín dlouho zapovězenou duševní prací.

Je pryč tajemný upír, jen v srdci leží ladem celé lány mateřské lásky.

Přistihla se, že si zkouší nový účes, kladla si tlustý cop kolem hlavy, splétala jej na uších, teď jej zahanbeně nechala klesnout.

Vzpamatovala se, zhasla lampu, napřímila se, odhodlaně vešla do ložnice. Muž spal s našpulenými rty, odfukoval a dech mu směšně čechral vousy. Pocítila k němu mateřskou něhu, upravila mu pokrývku a tiše se vykradla k svému rukopisu.

Energicky přeškrtla stránku, před polednem po ní přejel prst zažloutlý nikotinem. Moc sentimentální a nepravdivé, řekl ten drzý člověk, muž by takhle nikdy nejednal.

43

Muž.

Zasmála se.

A náhle se jí vrátil jeho smích venku, na nábřeží, až přijde, musím se ho zeptat, co je přimělo k takovému veselí.

Ale nezeptala se a Neruda by jí to byl neřekl. Byla dáma.

Když totiž vyšli z úpravného, měšťanského bytu na čerstvé povětří, vzepjaly se za řekou k slunci Hradčany. Vznášely se jako přelud ve vlahém vzduchu.

V rozsáhlé prohlubni, ohrazené hrubým dřevěným zábradlím, ulpěly špinavé zbytky sněhu a pod nimi se objevovaly pohřbené odpadky i loňská, zažloutlá tráva. Jediná otužilá služtička, kterou vyhnala necitelná paní do slunečného předjarního dne, věšela prádlo. Vzdouvalo se pod jejíma zrudlýma rukama, holka vystupovala na špičky a v jejím zápase s pleskajícími, mokrými prapory bylo cosi radostného, povznášejícího.

„Bože, ta je krásná," řekl Neruda, „ty oči, ten vlas."

„Kdo?"

„Paní Mužáková."

Hálek vyjeveně vzhlédl.

Úsměšek, který obvykle shodil každé vroucí slovo, se nedostavil.

„Vždyť je stará," protáhl udiveně, „matróna."

Neruda se vzpamatoval.

„Má jednu výhodu," řekl rozmarně, „neloví ženichy."

Rozesmáli se, byl to ten klukovský, rozverný smích, který paní sledovala za záclonou.

B4: Scéna návštěvy Jana Nerudy a Vítězslava Hálka u Karolíny Světlé

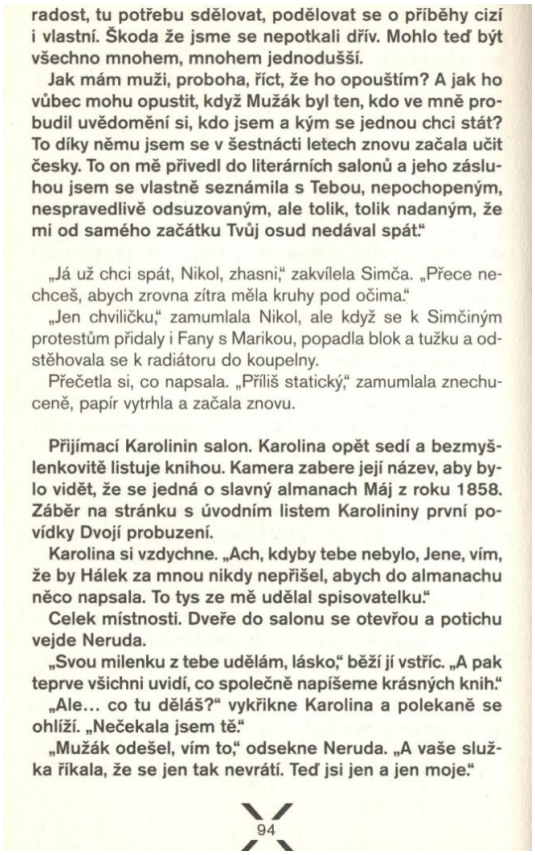

radost, tu potřebu sdělovat, podělovat se o příběhy cizí i vlastní. Škoda že jsme se nepotkali dřív. Mohlo teď být všechno mnohem, mnohem jednodušší.

Jak mám muži, proboha, říct, že ho opouštím? A jak ho vůbec mohu opustit, když Mužák byl ten, kdo ve mně probudil uvědomění si, kdo jsem a kým se jednou chci stát? To díky němu jsem se v šestnácti letech znovu začala učit česky. To on mě přivedl do literárních salonů a jeho zásluhou jsem se vlastně seznámila s Tebou, nepochopeným, nespravedlivě odsuzovaným, ale tolik, tolik nadaným, že mi od samého začátku Tvůj osud nedával spát."

„Já už chci spát, Nikol, zhasni," zakvílela Simča. „Přece nechceš, abych zrovna zítra měla kruhy pod očima."

„Jen chviličku," zamumlala Nikol, ale když se k Simčiným protestům přidaly i Fany s Marikou, popadla blok a tužku a odstěhovala se k radiátoru do koupelny.

Přečetla si, co napsala. „Příliš statický," zamumlala znechuceně, papír vytrhla a začala znovu.

Přijímací Karolinin salon. Karolina opět sedí a bezmyšlenkovitě listuje knihou. Kamera zabere její název, aby bylo vidět, že se jedná o slavný almanach Máj z roku 1858. Záběr na stránku s úvodním listem Karolininy první povídky Dvojí probuzení.

Karolina si vzdychne. „Ach, kdyby tebe nebylo, Jene, vím, že by Hálek za mnou nikdy nepřišel, abych do almanachu něco napsala. To tys ze mě udělal spisovatelku."

Celek místnosti. Dveře do salonu se otevřou a potichu vejde Neruda.

„Svou milenku z tebe udělám, lásko," běží jí vstříc. „A pak teprve všichni uvidí, co společně napíšeme krásných knih."

„Ale… co tu děláš?" vykřikne Karolina a polekaně se ohlíží. „Nečekala jsem tě."

„Mužák odešel, vím to," odsekne Neruda. „A vaše služka říkala, že se jen tak nevrátí. Teď jsi jen a jen moje."

94

B5: Scéna návštěvy Jana Nerudy a Vítězslava Hálka u Karolíny Světlé

„Nerozhlížejte se příliš. A prosím pány o chviličku posečkání."

Styděla se za své záplatované šaty. Když vyhlédl z kuchyně Jaroušek, čtrnáctiletý syn Němcové, zahlédli jsme škvírou ve dveřích, jak se snažila aspoň narychlo upravit si vlasy.

„Měli jsme něco přinést."

„Květiny," řekl Hálek. Co jiného taky jeho mohlo napadnout!

„Spíš pár škvarků a něco sádla, kdyby se člověk nestyděl!"

Hálek se jen tiše zasmál. „Jo hochu, já tentokrát nefasoval."

Byla to pravda. Někdo poslal Hálkovým rodičům anonym, jaký nemravný život syn vede v Praze, a ti mu zastavili apanáž. Však jeli jsme k Hálkovům s Barákem orodovat, všem nám ty jejich desátky chyběly!

Němcová se vrátila: „Co bych vám nabídla, chlapci? Dorinko, skočíš k Beranovům, že v pondělí dozajista zaplatím."

Dorince Němcové bylo sedmnáct. Seděla v kuchyni u koše a zašívala. Ujistili jsme Němcovou, že přišli jsme spíše pro duchovní než hmotné statky, a myslím, že se jí ulevilo. Měla už avízo, oč přišli jsme žádat.

„Abyste mi rozuměli, chlapci, velice ráda bych přispěla do toho vašeho almanachu, ovšem momentálně mám mnoho práce..."

Sklesle jsem přikývl, neboť jsem rozuměl. Ta práce ležela v tom koši, brala prádlo na žehlení.

Jenže Hálek tehdy řekl: „Nežádáme toho bez honoráře. Jistě, kdo může, přispěje grátis, u vás se však rozumí..."

Nadskočil jsem. Kde chce vzít Hálek peníze na honorář?! A vůbec, rozzlobilo mě, že on jí to nabídl, že ona, když mluvila, říkala chlapci, ale na něho přitom hleděla.

„U mne se rozumí... ano...," opakovala mechanicky, zahanbeně. „A co byste si představovali?"

„Od vás prózu," řekl jsem. „Něco z venkovského života. Bez příkras."

„Nebo nějakou pěkně vypravovanou slovenskou pohádku," řekl Hálek. Ovšem, co on mohl chtít jiného!

„Raději povídku!"

„Pohádku," přikývla Němcová, „ráda vypravuji pohádky,

neboť v pohádkách je zakletá touha národa po spravedlnosti, po dobru..." Odmlčela se: „Odpusťte, mohu-li však dostat závdavek předem?"

Hálek slíbil přinést jí peníze a my jsme hned odpoledne odhlasovali Němcové honorář. Kromě té malé zálohy z něj však nikdy neviděla ani zlatku...

Zbyla mi jen hořká pachuť po téhle návštěvě – tak o to se snažíme, stát se velkými spisovateli tohoto národa?

Nedlouho po Němcové navštívili jsme paní Mužákovou, ženu českého vlastence profesora Petra Mužáka. Od její sestry Sofie Podlipské Hálek vyzvěděl, že Johanna má za sebou také nějaké literární pokusy – inu, snažili jsme se každý nový český talent vzkřísit.

Služka nechala nás čekat v předpokoji. Ze salonu doléhal sem klavír a hlas profesora Mužáka, který svou ženu nabádal, aby své prsty uvolnila.

Pak přišla a nás ovanula jemná vůně francouzského parfému. Veliká hora jemného hedvábí zašuměla před námi, když vedla nás do salonu, kde zůstali jsme sedět způsobně na kraječku fotelu.

Dráždil a provokoval mě tenhle svět, přece však brzo jsem pocítil, že pod všemi slupkami francouzského vychování, za společenským hovorem plným německých i francouzských slov, pod obručemi krinolín a kudrlinkami účesu skrývá se něco jiného, zatím neznámého a tajemného. Laskavý čtenář, který zná tehdejší fotografie Karolíny Světlé, rozené Rottové, provdané Mužákové, musí mně prostě uvěřit, že byla ve skutečnosti daleko krásnější, že pouze dlouhé expozice tehdejších fotopřístrojů nedokázaly zachytit hloubku v očích a šarm pohybu. Laskavý čtenář románů Karolíny Světlé musí mně uvěřit, že to kdysi byla skvělá, moderní a svobodomyslná žena. Protože jinak by musil i o mně smýšlet s údivem.

„Obávám se, pánové, že vás zklamu, moje čeština není malheureusement na takové úrovni, abych se literárně mohla vyjádřiti. *Je regrette…*"

„A co vaše novela Dvojí probuzení?" navrhl Hálek, „stačilo by ji přeložit."

„*Ó non, c'est pas rien...*"

„Ale to je falešná skromnost, paní," řekl jsem.

Usmála se: „Vy jste četl mou novelu?“

„Ne, ale myslím, že poznám, co se v kom skrývá.“

Teď se zasmála hlasitě: „*Mon dieu*, vám tedy falešná skromnost nehrozí!“

S jakou převahou mne odpálila. Prohlédla prázdné fráze.

„Ale vždyť nejde o soutěž, paní, jde o to začít. Ukázat, že jsme.“

Hálek se připojil: „Já myslím, že je dokonce povinností nás všech, kdo vládneme perem, národ přesvědčit, že má ještě pracovníků dobré vůle a poctivé snahy.“

Konečně připustila, že útočíme dobře. Chtěla ale nejdřív vědět, kdo jiný slíbil přispění.

„Heyduk, Mayer, Erben, Frič a paní Němcová...“

Trhla sebou. Snad i proto, že ve dveřích stanul přísně profesor Mužák. V jeho očích jsem četl nesouhlas.

„Příliš zvučná jména. Nehodí se, abych já...,“ řekla konečně.

Dobře jsem pochopil, že jde o Němcovou.

„Máte strach, že se zkompromitujete?“

„Vždyť můžete psát pod jiným jménem,“ přidal se Hálek.

Jako bychom do vosího hnízda píchli.

„Chcete mě urazit?!“

Zadíval jsem se jí do očí. Co všechno v nich bylo? Pýcha i stud, strach i vzpoura. Nechtěla být považována za zbabělou, jako všichni ti, kdo dali od Němcové ruce pryč.

„To by byl nejtěžší zločin, paní.“

Sáhla na stůl po vějíři, trochu popohnala částečky prachu, které se lenivě vznášely v šikmém slunci.

„Jste mladý, proto vám odpouštím.“

„I vy jste mladá,“ řekl jsem.

Vyběhli jsme do ulice a já ohlédl jsem se ještě vzhůru k oknu, kde pohnula se záclona, a věděl jsem, že paní Mužáková do Máje přispěje. I když jako vždy nakonec zvolila kompromis a své pravé jméno pod pseudonym ukryla. Karolína Světlá. Karolína podle své neteře, Světlá podle vesnice po Ještědem, odkud pocházel její muž. Ale nebylo to z úcty k němu – člověk, jenž má dvě jména, má i dva životy.

„Typ poněkud kredenciózní,“ poznamenal Hálek.

Měl jsem strašnou chuť ho zabít.

Záclona v okně opět povadla.

Portrét Karoliny Světlé s rukopisem a podpisem

Laskavý čtenář měl by však vědět, že někdy v té době začala paní Mužáková psát svou další novelku, svou Lásku k básníkovi. Romantický příběh o ctné Isabele, která tahá z bryndy zvrhlého básníka. Že bych býval tak hluboce již tenkráte zapůsobil? Anebo spíše naopak, že snažila se později, když nastal náš čas, svůj literární sen životem naplnit?

Tak či onak, laskavý čtenář měl by též vědět, že ani já jsem nevypadal tehdy, jak zná mě z čítanek. Byl jsem vysoký a černý jako cikán, tvář jsem měl pečlivě vyholenou, rty tenké a nos jako dravý pták.

Když jsem mlád byl – když jsem mlád byl,
jaká vůně byla v lesích,
jaká zeleň po lučinách,
jaké modro na nebesích!

C1: Scéna návštěvy Anny Tiché u Jana Nerudy

poškozen. Na chvíli jej to upokojilo, nicméně v noci se začal s velikou úzkostí probouzet. Dovedl se sice uchlácholit, ale trvalo mu dlouho, než zase usnul. Ráno býval malátný a padala na něho stará mrzutost.

Když myslil, že dívenku Annu už její divoký nápad s návštěvou přešel, zaťukala znenadání na dveře a vklouzla do pokoje. Přinesla s sebou větrný závan podzimu a chladnou růži na podlouhlém a velmi sličném líčku.

Pozdní podzim ji tak skvěle nalíčil, že mu připomněla mladou herečku, která po prvé vystupuje s rozkošnou trémou na jeviště. Tato role, tak zřejmě ženská a v poměru k jejímu mládí a nevinnosti tak smělá, jí opravdu slušela. Tím víc si připadal ošumělý on sám, odřený a falešný ve své prastaré roli, kterou nejenže uměl nazpamět, ale dokonce ji už začal pomalu zapomínat.

Nepochyboval, že romantická dívenka, která přišla do Prahy ze zeleného zátiší venkovského sídla, hraje na scéně, již sama vytvořila. Avšak, jsouc poslušna svého mládí, hrála upřímně, s celou duší, dávala do hry opravdový žár, skutečný strach, živou odvahu a neposkvrněnou cudnost s andělskou vírou, již chovala ve svobodné lidství a v rytířské mužství »strýčka Jana«. A on, jsa v srdci skutečným rytířem, přijímal to jako poctu a jako dar s nebes, jehož se mu dostalo právě v onom záhybu cesty, za

nímž na člověka čeká podzimní šero, vlhko a revmatické bolesti. I snažil se také se své strany dodat této staré hře trochu lesku, když ta druhá strana se tak skvěla, voněla, červenala, zajíkala, vybuchovala, šeptala, jiskřila, vyzývala a bála se.

Usadil ji do křesla, avšak ona nevydržela sedět. Její neklidné nožky v módních šněrovacích botičkách nutily ji k pohybu. Chodila sem a tam, zastavovala se u jednotlivých kusů nábytku a ptala se: »A tohle máš taky po matičce? A tohle taky, strýčku Jene? A ty police s knihami, to jste měli ještě v starém bytě na Malé straně? A proč ses odtud odstěhoval? Já myslím, že pro básníky je Malá strana a že se sem na Nové město ani nehodíš.«

»Tohle, dušinko, je Staré město,« poučil ji.

»Ták?« podivila se. A zastaviv se těsně před ním, upřela na něho ty oči, do jejichž šedě byla přimíšena krůpěj blankytu. Ó teprve nyní si všiml, jak jasné jsou její zřítelnice. Její něžná neporušená víčka jej přesvědčovala, že jsou z plátků bílé růže, a dvě řady černých řas uzavíraly to nebe, utkané z nejprchavějších látek a svítící nejdražším světlem. Spánky měla jemnosti ještě dětské a její čelo, na němž se už probouzela ženská pýcha, se ještě nedovedlo zachmuřit.

Opřela se zády o okenní rám, takže její tvář se octla ve stínu, a pravila s náhlou rozhodností:

»Abys věděl, já ti nebudu říkat strýčku!«

»Ale? A copak se ti na tom nelíbí?«

»Je to takové hloupé. Básník a strýček, to nejde dohromady.«

»A já tě ujišťuji, že i básníci jsou obyčejní strejcové,« smál se.

»Proč ne?« řekla s odstínem zklamání, »já už taky vím, že na světě je všecko možné.« A klepla špičkou boty o dubovou podlahu.

»Nu, přirozeně, vždyť jsi toho už tolik zažila, že tě to opravňuje ke skepsi a resignaci.«

»To ty nemůžeš vědět, co jsem zažila.«

»Nemohu, dušinko, ale zajímalo by mě to.« Obrátila se tváří k oknu: »Nevíš, kdo bydlí naproti?«

»To nevím. Je tam tolik oken a za každým z nich nějaká směšnost.«

»Nebo tragedie,« pravila přísně.

»Snad tragická směšnost,« děl. »Mládí vidí rádo všechny věci ve velkolepém osvětlení nebo v příšerné tmě. Není tomu tak. Na světě je určitě víc směšného než tragického. Představ si na příklad moje okna. Co je za nimi? Já a ty.«

»To je právě ta tragedie,« zašeptala a přitiskla nosík na sklo.

»Tragedie je jenom v tom, že ty jsi krásná a já jsem směšný.«

Rychle se obrátila. Viděl i ve tmě, jak vzplanula a jak se jí zrychlil dech: »Cos to řekl? Že

jsem krásná? Čím jsem si to od tebe zasloužila? Proč se stále člověku posmíváš? To, že je mi osmnáct let, tě k tomu ještě zhola neopravňuje. A vůbec, abys věděl, jsi docela jinačí, než jak jsem si tě doma představovala.«

»Proč sis mne doma představovala, to nechápu, protože mne znáš od svého narození. A naposled jsem u vás byl loni.«

»Myslím tvou duševní podobu.«

Zasmál se, pohodil hlavou, přistoupil k ní a chopil ji za ramena. Cítil, jak se pod jeho prsty ta útlá bytost chvěje a krví mu šlehlo sladké zajiskření. Byla tak mladá, tak zoufale, tak nenahraditelně mladá!

»Ty,« zvolal, »pokušitelko! Není to od tebe pěkné, že si zahráváš se starým příbuzným.«

»Vždyť jsi sám řekl, že to naše příbuzenství nestojí za řeč. A co se týká toho zahrávání - zahráváš si leda ty. A zahrával sis od první chvíle, kdy jsi pro nás přijel na nádraží. Ty tvé červené růže, pohledy a všecko ostatní - - já jsem si to ve své naivnosti - ty bys asi řekl hlouposti - vysvětlila po svém. A teď vidím, že to byla jenom krutá hra, jíž lidé bez srdce říkají galantnost.«

Neočekávaně se rozplakala.

Přitáhl ji k sobě, přitiskl si ji na srdce a s úžasem sledoval ten výbuch zoufalého pláče. Ta tichá dívčinka, spíše smutná než vášnivá, se mu náhle zjevila jako ohnivá bytost, jež ne-

uznává překážky a vrhá se bez úvahy tam, kde se domnívá vidět své štěstí. Byl zmaten, zahanben i oslněn. Nicméně ovládal se mistrně. Rychle přehlédl situaci: mládí, chycené do sítě toho, co se zove básnickou slávou, dívčí hrdost, jež raději volí stáří než všednost, romantické sklony, na něž nemůže působiti prostý a střízlivý cíl, jejž dívce určuje rodina a společnost, připravujíc ji na manželství a na povinnost rodit děti a být vzornou a poslušnou ženou. Oč vznešenější se jí jeví úloha ženy a milenky básníka, který především potřebuje lásky a teprve potom to ostatní, i šití a vaření.

To plačící děcko na jeho hrudi bylo mu břemenem tak sladkým, že jej ani nenapadlo, aby je chlácholil. Mlčel. Nechť se vypláče, nechť ještě okamžik potrvá iluse, že tento květ je jeho, že mu byl určen nebesy za všecka strádání a samotu, za zklamání, za bolestné noci, za ztracené dětství, za matku, za všecku bídu hmotnou, za zoufalství, jež mu připravila *Amazonka* svým odchodem bez jediného slova, ta žena tak skvoucí, tak ledová, tak hrdinská! Bůh mu seslal mladého anděla, jenž od jeho prahu zažene stín smrti. Nechť jeho poslední léta jsou plna záře a smíchu, aby mohl umírat statečně a rád.

Po dlouhé chvíli teprve postřehl, že v jeho náruči je nápadné ticho. Tmavovlasá hlava bez hnutí spočívala na jeho prsou a stěží cítil její

dech. Tu se opatrně - aby nezaplašil sen - otázal: »Nu, co je to s tebou? Nerozumím ničemu.«

»Já,« řekla vzdorovitě, »už o tom nebudu nikdy mluvit.«

»Tak. A o čem vlastně? A proč?«

»Ale mlč, ty! Vždyť já jsem ti to už odpustila,« šeptla a hluboce si vzdychla.

»Výborně! To jsem ještě nezažil. Někdo mi odpouští - a to velmi velkomyslně - hřích, jehož jsem se nejen nedopustil, ale ani nehodlal dopustit. Byla bys tedy tak spravedlivá a promluvila o tom jasněji?«

»Svět mě odsuzuje k mlčení,« vzdychla dívka, »ale já proti tomu protestuji a nenechám si to líbit. Jsem člověk jako ty. Proč bych neměla mít právo svobodné volby? Proč bys ty směl říci hlasitě, co si myslíš, mít názor na krále, státy, zákony a manželství, a proč já mám skrývat pravdu, proč mám předstírat, že jsem nevědomá až k hlouposti? Proto, že to společnost vyžaduje? Ale vždyť tato společnost nemůže potrvat bez žen, a já ti říkám, že ženy budou jednou určovat veřejnou morálku.«

»Tak se mi náramně líbíš, ale řekni mi, kde sis to právě přečtla.«

»Leckde. Všude. Hlavně jsem věnovala trochu pozornosti tvým fejetonům, v kterých tak vážně káráš ženy a posmíváš se jim. Dáváš Češkám za vzor Polky. Pravíš, že Poláci mají nejlepší ženy na světě, neboť ony prý dovedou dětem

nahradit i otce. A já tě přesvědčím, že nejsme za nimi tak pozadu, jak tvrdíš.«

»Ve vlastenectví rozhodně,« řekl drsně.

»Ale což vlastenectví je všecko? Je to víc než láska?«

»Je to sama láska. Láska, která se obětuje bez výhrad. Nejvyšší láska vůbec, neboť z nás činí hrdiny.«

»Jsem dobrá Češka,« pravila sklesle, »ale nejsem hrdinka.«

»Můžeš jí být!« zvolal rychle.

»Snad, kdybys mi k tomu dopomáhal. Sama nebudu mít dosti sil. Vrátím se domů. Podlehnu prostředí. Otec je sice upřímný Čech, ale matka - je vlažná a pokud čte, čte německé romány. A já se toho návratu přímo děsím. Co ty o tom můžeš vědět? Žiješ si po svém. Já vleču pouta poslušnosti k rodičům a sotva je roztrhnu, dostanu nová: poslušnost manželskou. Najdou mi ženicha a nikdo se nebude ptát, jsem-li hrdinka. Ba, nezeptají se ani, co k ženichovi cítím, zda odpor nebo sympatii. Jsem rovna stroji, zvířeti. Proto se nediv, že jsem tak rychle propadla klamu o tvé - galantnosti. V tvé blízkosti jsem ucítila volnost. Učils mě každým svým slovem neohrožené pravdě. Ukázals mi za tři měsíce víc, než jsem spatřila za celých osmnáct let. A teď mi řekni, čím budu bez tebe?«

Popošla k oknu a opět přitiskla nosík na sklo. Na tváři jí už zaschly slzy, její oči zářily; pláč

na ní ještě nezanechal ošklivých stop, patřilť k jejímu věku jako rosa ke květu. Něžná ňadra pod hnědým sametovým spenzrem již pravidelně oddychovala, tmavé vlasy (smutné, jak je sama nazvala) se kadeřily na čele a vzadu hluboko splývaly po vysoké dívčí šíji.

Po jejích posledních slovech pocítil slabé zklamání: »Chtěla ses tedy připoutat k stárnoucímu muži za předpokladu, že tím získáš osobní svobodu? To si odporuje.«

»Nepovažuji tě - - nejsi stárnoucí muž. Ale chceš-li vědět, co jsi, tedy věz: Don Juan!«

»Božínku,« zasmál se: »a to je něco tak strašného? Být don Juanem je osud všech svobodných mužů. Je to jejich jediné potěšení, jediná výsada, již mají proti šťastným nebo nešťastným ženatcům, Máš něco proti tomu?«

»Ty bys měl být jiný - myslím.«

»Proč zrovna já?«

»Protože ty nejsi obyčejný mužský.«

V srdci jej to sladce zašimralo - ó muži, tvé jméno je ješitnost! - ale přijal to bez námitky.

»Tedy jsem neobyčejný muž. A neobyčejný muž je neobyčejným don Juanem. To je přece logické, ne?«

Neodpověděla, jen zlehka vzdychla. Odstoupila od okna a zastavila se před jeho pracovním stolkem. Bylo tu mnoho nejrůznějších fotografií přátel, mužů i žen i manželských dvojic a nahoře na zábradlíčku byl obrázek paní

Barbory Nerudovy, Janovy matky. Pak tu byla váza s růží, na psací soupravě několik nových násadek a krabička kovových per. Na podložce ležel rozepsaný dopis s oslovením: *Drahý Dolfi a Emilko,* pak kniha v hnědém plátně a pěkná hranička čistých čtvrtek papíru. Po levé straně matčina obrázku spatřila podivný fantastický květ, zlatoplavý, protkaný modrým tyrkisem.

»Co je to?« zvolala v údivu a vztáhla po tom ruku.

Rychle přiskočil, vzal květ do rukou a pravil: »Dotýkání se zakazuje.«

»Jaký je to květ? Nikdy jsem takový neviděla.«

»To je květ upletený z vlasů mé věčné nevěsty.«

Trvalo chvíli, než se vzpamatovala: »Věčná nevěsta!« zašeptala a nosík se jí zachvěl. »Ty máš nevěstu? Věčnou nevěstu? To znamená, že umřela?«

»Nikoli, má dušinko, je živa. V tom je celé mé tajemství.«

»Živa!« zvolala dívka. »Tady v Praze?« ptala se a v očích měla slzy. »A proč ses s ní neoženil? A jak se jmenuje?«

»*Anna!*«

»Anna!« vykřikla. »Jako já!«

Všecka ohromena usedla do křesla, položila hlavu na stůl a šeptala: »Ubohá Anna, ubohá Anna, ubohá Anna!«

Jan se mezitím trochu procházel pokojem. Když jej to omrzelo, postavil se k dívce a opakoval s ní: »Ubohá Anna!«

Zvedla hlavu, dívajíc se naň skrze slzy: »Jsi krutý! Kolik žen jsi už zklamal! Proč jsi takový?«

»Jo, to bych taky rád věděl! Snad je to proto, že mne ta ubohá Anna nemilovala.«

»Nemilovala?« užasla dívka. Ztichla a nechápavě zavrtěla hlavou. Pak na něho pohlédla a on v jejích nevinných očích viděl soucit.

»Baže nemilovala!« vzdychl, avšak v duchu se kárał: Lžeš, starý šejdíři! Lžeš, až se ti od huby práší, a to jen proto, abys získal srdce toho andělského děcka.

»Není tedy tak ubohá?« ptala se dívka.

»Já jsem ubohý!« zvolal a opět se pokáral: Mlč přece, prohnaný komediante!

»Smím-li tomu věřit?« šeptla. »Trpěl jsi velmi?«

»Ó, zda jsem trpěl! Ty se ptáš, srdéčko andělské? Já od útlého dětství nevím, co je štěstí!« (Kdybys už přestal, zpropadený lišáku!)

Naklonila tvářičku, hleděla vzhůru k němu plna vroucnosti a něhy, hotova jej obejmout, utěšit, setřít jeho slzy. Viděl to a byl bláznivě šťasten. Ano, je milován! Je milován pro sebe sama, oslnil ji jeho duch i jeho zjev a stačí jen utrhnout ten kvítek, tak vonný, tak prostý, tak plný nadějí a snů, čistý a porosený prvním citem.

»Bůh je spravedlivý!« zvolal u vytržení.

Nerozuměla tomu, nicméně její oddanost vzrůstala každým okamžikem.

»Jak tě mohla opustit,« divila se.

»Ona mne neopustila.«

»Tedy přece jsi to byl ty?«

»Ano, já. Ale proč? Protože jsem se u ní cítil opuštěn, zavržen, neužitečný a nehodný. Jenom milovaný muž je silný a vykoná veliké věci. To, miluje-li sám, vůbec není rozhodující.«

»Což tě nikdy nemilovala? Jak se tedy stalo, že je tvou věčnou nevěstou?«

Maličko zaváhal a pak pravil tónem, jako by ji omlouval: »Inu, s počátku mě milovala, totiž byla do mne zamilována, protože jsem svého času byl nejslavnější tanečník. Tedy tak docela bez lásky se mou nevěstou nestala. Ale rozešli jsme se už před lety. Ona si udělala známost *s pánem v zajištěné existenci,* ale než si ji vzal, umřel. A tak ji lidé přisoudili mně, nechtějíce nic vědět o jejím druhém ženichovi. Teď je tedy v Praze známa pod jménem „věčná nevěsta básníka Nerudy".«

»Tedy jsi ji vlastně velice proslavil.«

»Jak se to vezme. Ale napsal jsem pro ni cyklus písní *„Anně".*«

»A už by sis ji nevzal za ženu?«

»Ne.«

»A - - jinou Annu?«

»Jak to myslíš?«

»Myslím - jestli by sis vzal - - *nějakou jinou Annu.*«

Po těchto slovech skryla hlavu v loktech. V něm se rozbuchalo srdce, do tváří mu vstoupil žár. Jeho ruce se tak chvěly, že je sevřel v pěstích, aby zakryl své rozrušení. Postavil se k oknu a nemohl ze sebe vyrazit slova, sám sebe v duchu hubuje: Tak přece promluv, nestůj tady jako strašák v žitě. Přece se nebudeš bát osmnáctiletého děcka! Ať to dopadne jak chce, promluv, jak se sluší na zkušeného don Juana.

»Nu, kdyby mne opravdu milovala - -« zaznělo k dívce od okna.

Vyskočila. Rozběhla se k němu. Smála se a z očí jí proudem hrnuly slzy. Vrhla se mu kolem krku a šeptala: »Od prvního večera, kdy od tebe *jiná Anna* dostala tu růži - víš? Tu růži, kterou jsi políbil, nežli ji vzala do ruky. A ona ji potom také líbala až do uvadnutí a pak ji skryla ve svém památníku, protože ty jsi docela jiný než všichni ostatní lidé, jinak hledíš, jinak myslíš, jinak mluvíš. Jsi silný, svobodný člověk. Tys jí ukázal, jak může být život pravdivý a krásný.«

Právě když jí chtěl odpovědět, ucítil v levé noze strašlivou bolest, jež mu projela odshora až k patě, jako by mu někdo do nohy vrazil dlouhou rozžhavenou jehlici. Bolest byla tak prudká a náhlá, že div nevykřikl.

Srdce v něm na okamžik ztrnulo, jsouc zachváceno smrtelným strachem. Co je to? Co to jen může být? A rázem pocítil, jak v něm všecky city zchladly. Jemně zvedl dívčinu hlavu s prsou, sňal její ručky se své šíje a nesmírně se přemáhaje, vypravil ze sebe slova: »Pojď, teď tě odvedu domů!«

»Domů?« protáhla zklamaně tvářičku, ale hned si poslušně přihladila vlasy, nasadila si klobouk z hnědého hedvábí, a zatím co si Jan oblékal převlečník, pohlédla rychle do zrcadla, jež viselo nad takovým divným, mužským toaletním stolkem, a spatřila v něm svou novou tvář.

Jan si nevědomky počínal tak chladně, že naň na ulici stále se strany pohlížela slídivým očkem, avšak on nic nepozoroval. Myslil na tu zpropadenou nohu. Kdysi měl záchvat ischias, ale to přece nemůže být tohle? Tohle je něco jiného, strašného, neznámého. Ano, tak se děje člověku, když myslí, že stanul na vrcholku štěstí. Všecko zřel náhle v troskách. Chladnoucí srdce jej mrazilo v prsou. Ne. Není již mládí! Není a nebude. To se mu jen před chvílí zdálo. Ošemetný, krutý sen! Jak se mohl dát strhnout k tak pošetilé hře?

»Poslyš,« řekla mu před svým domem, kam ji doprovodil, »jestli tě to snad mrzí, tak já hned zapomenu, že jsem ti přestala říkat strýčku!«

Je to ještěrka, pomyslil si a nahlas pravil: »Bylo to s mé strany příliš odvážné. Měl jsem hned

pochopit, že se děvčátka v tvém věku ráda přesvědčují o moci svého ženství.«

Podívala se na něho pohledem tak vyčítavým a plným důstojné hrdosti, že zůstal stát zkoprnělý ještě dlouho po tom, co za ní zapadly domovní dveře.

Bolest v noze, ač na ni číhal jako ostříž, se již neozvala. Když uplynulo pět dní, zapomněl už docela na svůj strach a uvědomiv si, že po celou tu dobu zanedbával své neteře (vymlouval se na práci a zatím jen nevěděl, jak si má nyní počínat vůči *jiné Anně),* i rozběhl se do Štěpánské ulice. Tam byl bouřlivě uvítán Vilmou a Hildou, které se k němu přihrnuly s hlasitým jásotem a potřásajíce rusými hlavami, volaly: »Ó to je dost, strýčku Jene, že se necháš jednou za uherský měsíc taky vidět! My jsme byly v divadle na tvém zamilovaném *Daliboru.*« A Hilda hned zapěla: »Když Zdeněk můj - - -«

»A copak dělá Anička?« ptal se bodře.

»Anička, strýčku Jene, má notnou rýmu. Leží na divaně a je zabalena ve třech velbloudech. Víš, velbloudi, to jsou deky z velbloudí srsti.«

»Neříká se deky, nýbrž pokrývky,« opravil je. Obě malé barokní ženušky se tomu hrozně smály, však je to taky k smíchu, teď už žádné deky, jenom pokrývky. Směšné, opravdu!

»Čemu pak se smějete? To bych věru rád věděl.«

C2: Scéna návštěvy Anny Tiché u Jana Nerudy

Zadíval se mi do očí: „Je na tobě vidět, že se ti práce daří."
Viděl do lidí.
U nás v Čechách bývá zvykem odpovídat na otázku, jak se daří, nestojí to za nic. Bývá zvykem předem plakat, každý výsledek pokládat předem za ztracený. A být sám se sebou spokojen, to je přímo nemravné. Já však byl nemravný.
„Ano, daří se mi," řekl jsem. „Píšu něco velkého, originelního a jsem si tím jistý. A ty mi napíšeš na Písně kosmické noticku. Do Politik."
Oči mu znovu zajiskřily: „Co, noticku! Kritiku ti napíšu! Takovou, že o Písně kosmické strhne se rvačka!"
Inu, laskavý čtenář správně postřehl – chytil jsem druhou mízu. Bohužel, cestou z divadla jsem chytil v dešti také hou-sera. Stalo se to proto, že jsem nad dívkami galantně držel svoje paraple a sám dokonale promokl.
Rézinku s Vilmou jsme v penzionu k spánku uložili. Na naši obvyklou noční procházku však nebylo pomyšlení, a přece nechtělo se nám ještě rozloučit.
„Já, chtěla bych vám, strýčku, něco povědět," řekla tiše, ale v tom ji vyrušil kolemjdoucí opilec. Jako by se lekla svých slov, zavrtěla hlavou. „Zítra..."
„Ale samou zvědavostí neusnu," řekl jsem.
Z protějších vrat se vyhrnula panička, aby vyvenčila svého psa. Nejspíše jsme se zalíbili tomu ratlíkovi. Když konečně lampu očůral, v okně nad našimi hlavami si vašnosta zapálil doutník.
„Anička zná v Praze už kdejaký kout," řekl jsem, „moje království však ještě neviděla."
Poslušně přikývla. Já ale vzápětí svého neuváženého pozvání hořce litoval, neboť vzpomněl jsem si na haldu týden nemytého nádobí ve škopku, hromadu špinavého prádla a zmuchlané papíry pod stolem. Šli jsme chvatně, mlčky přes Staré Město, jež topilo se v přívalech deště. Musela chuděra přede dveřmi počkat, než shrnul jsem to nejhorší do skříně, i tak rozhlížela se kolem přísně, kriticky, zatímco já do tří-sek v kamnech foukal.
Padla na nás na oba zvláštní tíseň. Vždyť nebyl jsem sám s mladou dámou již tolik let – a ona byla tak k uzoufání krásná, když přitáhla si židli ke kamnům a mokré vlasy roz-pustila, aby lépe proschly...
„Nu, tak co jsi mi chtěla povědět?"

Mlčela. Sama pak přihodila polínko do kamen a oheň za-červenal se na její tváři. „Já... já jsem vám chtěla za všechno poděkovat."
Zasmál jsem se, trochu hlasitěji, snad abych zakryl rozpaky.
„Jdi ty. To já abych děkoval tobě za takovou společnost."
Chtěla něco namítnout, ale zarazil jsem ji: „Počkej, taky bych ti chtěl něco povědět. Jsi oslněná Prahou, společen-ským životem, ale to všechno je jen první dojem, jenom po-vrch. Člověk vždycky touží po tom, co nemá. Kolikrát já jsem v tomhle bytě toužil po klidu – a teď, když ho mám, byl bych možná radši, kdyby se vedle rozplakalo děcko..."
Ach bože, co to jen říkám, o překot mluvím, abych strach zaplašil, já, starý válečník, a třesu se jako dítě, kterému úkol nad jeho síly naložili.
„Já nejsem Prahou oslněná," zavrtěla hlavou. „Líbí se mi, to ano, ale..."
„Tedy co tě trápí?"
„Vy přece všechno víte!" vyhrkla náhle. „Píšete i o hvěz-dách. Četla jsem o tom zprávičku od pana Arbesa."
„To není o hvězdách," řekl jsem a pomyšlení na poezii ja-ko by mi vrátilo klid. „To je o lidech. O mně, o národu…"
„A také o mně!" přikývla. „Četla jsem ukázku v Lumíru."
Pak zarecitovala tiše mé vlastní verše. Jak žačka ke kated-ře vyvolaná.

„Věřte, že také hvězdičky
mnoho, ba mnoho bolí,
každá si s námi naříká
slzavé na oudolí.
Mají svou drsnou lopotu,
točí se, běží, svítí..."

Zapomněla, jak dál. Napověděl jsem: „Sto tisíc mil vám přeběhnou..."
„Pro kousek živobytí...," dopověděla. Pak řekla téměř roz-zlobeně: „Mě trápí, že tohle jednou skončí!"
Však utekl jsem radši znovu k svým veršům: „Co skončí? Náš svět? Vesmír?"

„Všechny ty vířivé planety
s měsíci přílepky

vylétly do světa širého
ze Slunce z kolébky.
Všechny ty vířivé planety
za svoji za dobu
slétnou zas ze světa širého
do Slunce do hrobu!“

Zamračila se ještě víc, dokonce mne pleskla jak zlobivého kluka: „A nemyslím planety!“

Proč jen se stále bráním? Už zase, potolikáté bráním se uvěřit štěstí? Nešťastný můj Giancotto...

„Přemýšlím, jaké jiné krásy než Praha v sobě chová Vlachovo Březí,“ řekl jsem. „Ranní mlha, která padá ze Šumavy...“

„Vždyť přijeď!“ vzkřikla. Pak, jako by se zalekla, opravila: „Přijeďte, strýčku!“ ale vzápětí se sama sobě zasmála: „Ale co, přijeď! Podstatou bontonu jest chovati se, jak nám příjemno. Jsem ale učenlivá žačka, viď?“

Náhle veškerá tíseň byla ta tam. Anička jak gumový panáček vyskočila ze židle. „Tak, a teď mi dovol, abych to tady trochu uklidila, umyla nádobí a vůbec ti to dala trochu do pořádku...“

Inu, laskavý čtenář patrně očekával bouřlivější výsledek mé dámské návštěvy, laskavý čtenář však nesmí zapomínat, kolik let obrůstal jsem již staromládeneckým trním. Vždy třeba uvážit, oč žalostněji mohl naopak ten večer dopadnout!

Ano, i Aničce se ulevilo. V kuchyni nad špinavým nádobím se cítila zas jak doma, však byla to radost na ni pohledět, jak na dirigenta, jenž vládne svému orchestru. Pravda, občas na mě i velmi přísně pohlédla, když shledala na talíři týden staré zbytky, tak procítěně si povzdechla, tak kouzelně hlavičkou zakroutila, tak mile svůj prst zvedla.

„Koukám, že budeš taky pěkná xantipa!“

„Kdo to je?“ ohlédla se podezíravě.

„Xantipa byla žena filosofa Sokrata,“ řekl jsem nevinně a oba jsme se znovu odmlčeli, neboť přemýšleli jsme, může-li snad opravdu být Anička ženou řeckému filosofovi – a já být tím řeckým filosofem...

Zvenku šuměl déšť a v kuchyni cinkalo nádobí. Myslím, že jsem málem usnul v křesle u kamen, když pocítil jsem její ruce. „Hotovo.“

Rozhlédnul jsem se: „Jak se ti jen odvděčím?“

„Přečteš mi ještě nějaké verše,“ řekla nesmlouvavě. Však věděla, čím mi udělá radost.

„Zem byla dítětem; myslela,
ona že vesmíru pyšný střed
a kvůli ní Slunce i obloha
a celý širý Svět.
Přišlo jí také už poznání,
divně se chvěje jí srdce dnes,
a je jí jak panence rozkvětlé,
když vešla v první ples.
Po sále hvězdy se chechtají:
‘Velký svět není jí ještě znám,
však – hezounká, milounká panenko –
tys zato známa nám!
Na tebe my jsme už hleděly,
když bylas v poupěti drobný květ,
když rostla jsi do krásy – samý sen
a sobě celý svět!’
Měsíček čekal hned u vchodu:
‘Panenko, žádám vás – ať tak dím –
za taneček první a poslední
a za ty mezi tím!’“

Usmála se: „Ne, tak tahle ale není o mně!“

I já se usmál: „Ne, všechny nemohou být o tobě. Ty o tobě teprve napíšu.“

Pozornému čtenáři jistě neuniklo, že před léty četl jsem jiné Anně jiné verše, které také vyšly ukázkou v Lumíru. Pozorný divák si možná vzpomene, že ta báseň se tehdy jmenovala Oběšenec. Inu, mnohé se v životě lidském vrací a mnohé se mění. Jen jedno zůstává pořád stejné: lakota nakladatelů!

Ferdinand Dattel netěšil se z mých veršů ani způli co Anička.

„Milý Nerudo, doba je zlá, lidi nečtou verše a tohle je typický ležák. Koho to bude zajímat – nějaké hvězdy! Snad pár astronomů, ale lidi, velké čtenářstvo, ti tomu ani neporozumějí.“

D1: Scéna pozdravu Jana Nerudy a Karolíny Světlé na Karlově náměstí

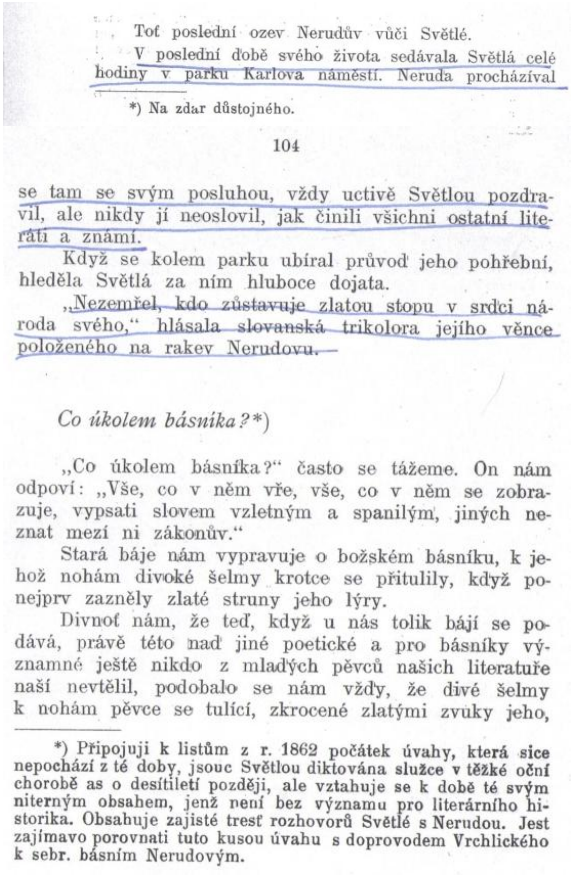

Toť poslední ozev Nerudův vůči Světlé.

V poslední době svého života sedávala Světlá celé hodiny v parku Karlova náměstí. Neruda procházíval

*) Na zdar důstojného.

se tam se svým posluhou, vždy uctivě Světlou pozdravil, ale nikdy jí neoslovil, jak činili všichni ostatní literáti a známí.

Když se kolem parku ubíral průvod jeho pohřební, hleděla Světlá za ním hluboce dojata.

„Nezemřel, kdo zůstavuje zlatou stopu v srdci národa svého," hlásala slovanská trikolora jejího věnce položeného na rakev Nerudovu.

Co úkolem básníka?)

„Co úkolem básníka?" často se tážeme. On nám odpoví: „Vše, co v něm vře, vše, co v něm se zobrazuje, vypsati slovem vzletným a spanilým, jiných neznat mezí ni zákonův."

Stará báje nám vypravuje o božském básníku, k jehož nohám divoké šelmy krotce se přitulily, když ponejprv zazněly zlaté struny jeho lýry.

Divnoť nám, že teď, když u nás tolik bájí se podává, právě této nad jiné poetické a pro básníky významné ještě nikdo z mladých pěvců našich literatuře naší nevtělil, podobalo se nám vždy, že divé šelmy k nohám pěvce se tulící, zkrocené zlatými zvuky jeho,

*) Připojuji k listům z r. 1862 počátek úvahy, která sice nepochází z té doby, jsouc Světlou diktována služce v těžké oční chorobě as o desítiletí později, ale vztahuje se k době té svým niterným obsahem, jenž není bez významu pro literárního historika. Obsahuje zajisté tresť rozhovorů Světlé s Nerudou. Jest zajímavo porovnati tuto kusou úvahu s doprovodem Vrchlického k sebr. básním Nerudovým.

D2: Scéna pozdravu Jana Nerudy a Karolíny Světlé na Karlově náměstí

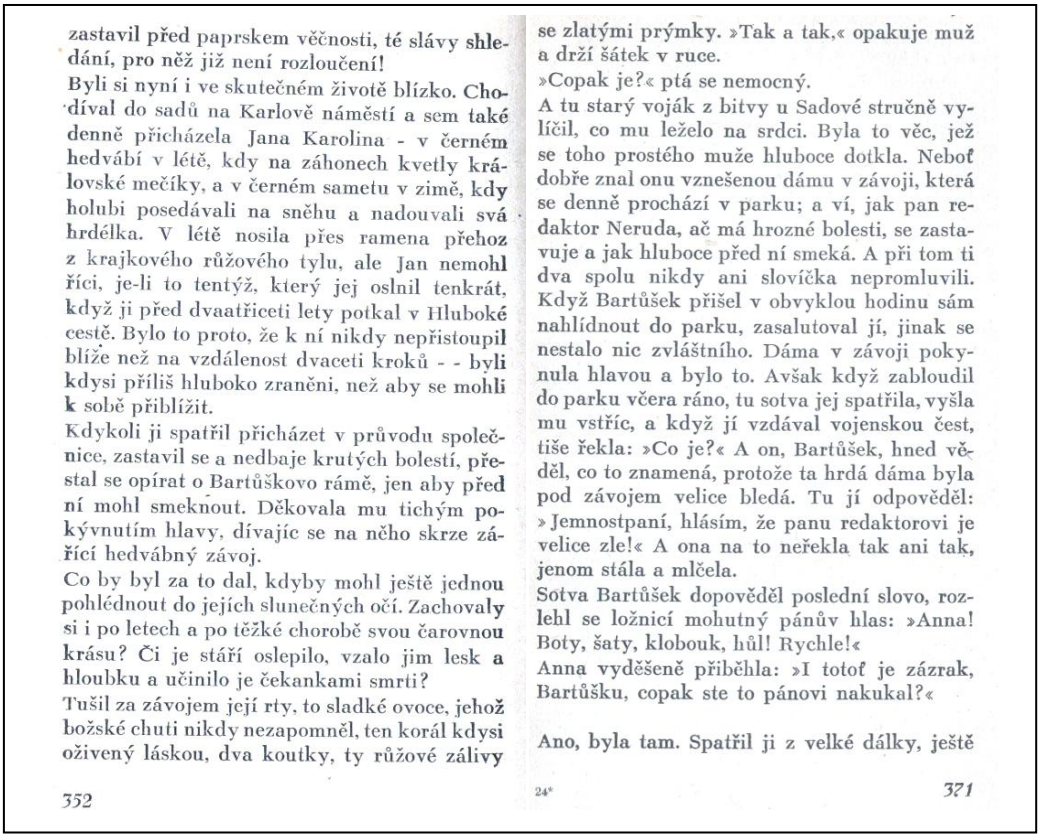

zastavil před paprskem věčnosti, té slávy shledání, pro něž již není rozloučení!

Byli si nyní i ve skutečném životě blízko. Chodíval do sadů na Karlově náměstí a sem také denně přicházela Jana Karolina - v černém hedvábí v létě, kdy na záhonech kvetly královské mečíky, a v černém sametu v zimě, kdy holubi posedávali na sněhu a nadouvali svá hrdélka. V létě nosila přes ramena přehoz z krajkového růžového tylu, ale Jan nemohl říci, je-li to tentýž, který jej oslnil tenkrát, když ji před dvaatřiceti lety potkal v Hluboké cestě. Bylo to proto, že k ní nikdy nepřistoupil blíže než na vzdálenost dvaceti kroků - - byli kdysi příliš hluboko zraněni, než aby se mohli k sobě přiblížit.

Kdykoli ji spatřil přicházet v průvodu společnice, zastavil se a nedbaje krutých bolestí, přestal se opírat o Bartůškovo rámě, jen aby před ní mohl smeknout. Děkovala mu tichým pokývnutím hlavy, dívajíc se na něho skrze zářící hedvábný závoj.

Co by byl za to dal, kdyby mohl ještě jednou pohlédnout do jejích slunečných očí. Zachovaly si i po letech a po těžké chorobě svou čarovnou krásu? Či je stáří oslepilo, vzalo jim lesk a hloubku a učinilo je čekankami smrti?

Tušil za závojem její rty, to sladké ovoce, jehož božské chuti nikdy nezapomněl, ten korál kdysi oživený láskou, dva koutky, ty růžové zálivy

352

se zlatými prýmky. »Tak a tak,« opakuje muž a drží šátek v ruce.

»Copak je?« ptá se nemocný.

A tu starý voják z bitvy u Sadové stručně vylíčil, co mu leželo na srdci. Byla to věc, jež se toho prostého muže hluboce dotkla. Neboť dobře znal onu vznešenou dámu v závoji, která se denně prochází v parku; a ví, jak pan redaktor Neruda, ač má hrozné bolesti, se zastavuje a jak hluboce před ní smeká. A při tom ti dva spolu nikdy ani slovíčka nepromluvili. Když Bartůšek přišel v obvyklou hodinu sám nahlídnout do parku, zasalutoval jí, jinak se nestalo nic zvláštního. Dáma v závoji pokynula hlavou a bylo to. Avšak když zabloudil do parku včera ráno, tu sotva jej spatřila, vyšla mu vstříc, a když jí vzdával vojenskou čest, tiše řekla: »Co je?« A on, Bartůšek, hned věděl, co to znamená, protože ta hrdá dáma byla pod závojem velice bledá. Tu jí odpověděl: »Jemnostpaní, hlásím, že panu redaktorovi je velice zle!« A ona na to neřekla tak ani tak, jenom stála a mlčela.

Sotva Bartůšek dopověděl poslední slovo, rozlehl se ložnicí mohutný pánův hlas: »Anna! Boty, šaty, klobouk, hůl! Rychle!«

Anna vyděšeně přiběhla: »I totoť je zázrak, Bartůšku, copak ste to pánovi nakukal?«

Ano, byla tam. Spatřil ji z velké dálky, ještě

24*

371

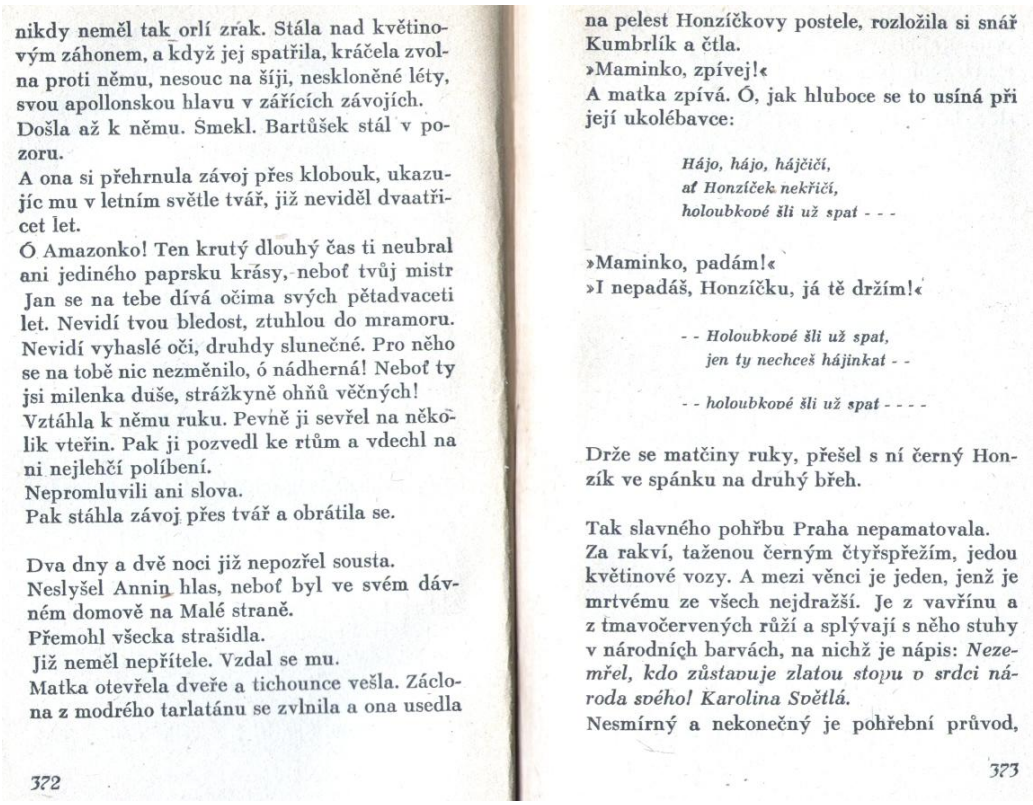

nikdy neměl tak orlí zrak. Stála nad květinovým záhonem, a když jej spatřila, kráčela zvolna proti němu, nesouc na šíji, neskloněné léty, svou apollonskou hlavu v zářících závojích. Došla až k němu. Smekl. Bartůšek stál v pozoru.

A ona si přehrnula závoj přes klobouk, ukazujíc mu v letním světle tvář, již neviděl dvaatřicet let.

Ó Amazonko! Ten krutý dlouhý čas ti neubral ani jediného paprsku krásy, neboť tvůj mistr Jan se na tebe dívá očima svých pětadvaceti let. Nevidí tvou bledost, ztuhlou do mramoru. Nevidí vyhaslé oči, druhdy slunečné. Pro něho se na tobě nic nezměnilo, ó nádherná! Neboť ty jsi milenka duše, strážkyně ohňů věčných!

Vztáhla k němu ruku. Pevně ji sevřel na několik vteřin. Pak ji pozvedl ke rtům a vdechl na ni nejlehčí políbení.

Nepromluvili ani slova.

Pak stáhla závoj přes tvář a obrátila se.

Dva dny a dvě noci již nepozřel sousta. Neslyšel Annin hlas, neboť byl ve svém dávném domově na Malé straně.

Přemohl všecka strašidla.

Již neměl nepřítele. Vzdal se mu.

Matka otevřela dveře a tichounce vešla. Záclona z modrého tarlatánu se zvlnila a ona usedla

372

na pelest Honzíčkovy postele, rozložila si snář Kumbrlík a čtla.

»Maminko, zpívej!«

A matka zpívá. Ó, jak hluboce se to usíná při její ukolébavce:

Hájo, hájo, hájčičí,
at Honzíček nekřičí,
holoubkové šli už spat - - -

»Maminko, padám!«

»I nepadáš, Honzíčku, já tě držím!«

- - Holoubkové šli už spat,
jen ty nechceš hájinkat - -

- - holoubkové šli už spat - - - -

Drže se matčiny ruky, přešel s ní černý Honzík ve spánku na druhý břeh.

Tak slavného pohřbu Praha nepamatovala. Za rakví, taženou černým čtyřspřežím, jedou květinové vozy. A mezi věnci je jeden, jenž je mrtvému ze všech nejdražší. Je z vavřínu a z tmavočervených růží a splývají s něho stuhy v národních barvách, na nichž je nápis: *Nezemřel, kdo zůstavuje zlatou stopu v srdci národa svého! Karolina Světlá.*

Nesmírný a nekonečný je pohřební průvod,

373

D3: Scéna pozdravu Jana Nerudy a Karolíny Světlé na Karlově náměstí

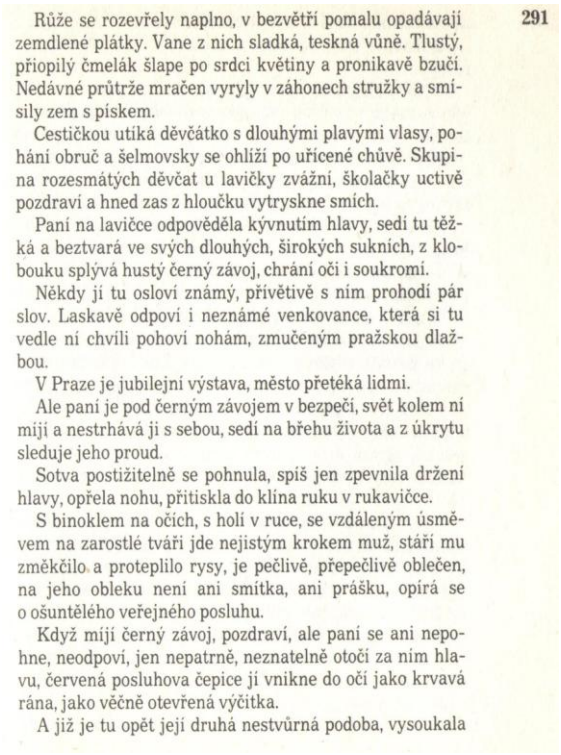

291

Růže se rozevřely naplno, v bezvětří pomalu opadávají zemdlené plátky. Vane z nich sladká, teskná vůně. Tlustý, přiopilý čmelák šlape po srdci květiny a pronikavě bzučí. Nedávné průtrže mračen vyryly v záhonech stružky a smísily zem s pískem.

Cestičkou utíká děvčátko s dlouhými plavými vlasy, pohání obruč a šelmovsky se ohlíží po uřícené chůvě. Skupina rozesmátých děvčat u lavičky zvážní, školačky uctivě pozdraví a hned zas z hloučku vytryskne smích.

Paní na lavičce odpověděla kývnutím hlavy, sedí tu těžká a beztvará ve svých dlouhých, širokých sukních, z klobouku splývá hustý černý závoj, chrání oči i soukromí.

Někdy jí tu osloví známý, přívětivě s ním prohodí pár slov. Laskavě odpoví i neznámé venkovance, která si tu vedle ní chvíli pohoví nohám, zmučeným pražskou dlažbou.

V Praze je jubilejní výstava, město přetéká lidmi.

Ale paní je pod černým závojem v bezpečí, svět kolem ní míjí a nestrhává ji s sebou, sedí na břehu života a z úkrytu sleduje jeho proud.

Sotva postižitelně se pohnula, spíš jen zpevnila držení hlavy, opřela nohu, přitiskla do klína ruku v rukavičce.

S binoklem na očích, s holí v ruce, se vzdáleným úsměvem na zarostlé tváři jde nejistým krokem muž, stáří mu změkčilo a proteplilo rysy, je pečlivě, přepečlivě oblečen, na jeho obleku není ani smítka, ani prášku, opírá se o ošuntělého veřejného posluhu.

Když míjí černý závoj, pozdraví, ale paní se ani nepohne, neodpoví, jen nepatrně, neznatelně otočí za nim hlavu, červená posluhova čepice ji vnikne do očí jako krvavá rána, jako věčně otevřená výčitka.

A již je tu opět její druhá nestvůrná podoba, vysoukala

D4: Scéna pozdravu Jana Nerudy a Karolíny Světlé na Karlově náměstí

kabát... No co koukáte? Aby nenastydl, na mě pak nekýchl a nenakazil mě!“

Laskavý čtenář aspoň názorně vidí, že to nemám s Nánou lehké. I když, pravda, skutečný důvod, proč si přeji, aby pan Verner v mém druhém kabátě trochu k světu vypadal, tkví jinde. Jen laskavému čtenáři to pošeptám – zatočíme dnes vzhůru, k Dobytčímu trhu, kde vedle svatého Ignáce v domě U Zvonu bydlí ona. Naše přední spisovatelka, zakladatelka ženského výrobního spolku, osoba veřejně činná a dobročinná. Bojím se totiž, aby snad při pohledu na mého posluhu mi výpomoc znovu neposlala! Ale myslím, že to nehrozí – je už taky poloslepá z toho věčného koukání do svých románů. Škoda, však tuze by mne zajímalo, když náhodou také uráčí se provětrat faldy, zda už mne skutečně nepoznává, nebo to jen tak dokonale předstírá.

Binokl na očích, v ruce hůl
kráčím si květnatým dolem,
vážně jdu, jako bych neviděl,
jaro co tropí kolem.

„Opatrně, pane, máme v cestě obrubník.“
„A co myslíte, pane Vernere, že cepín k němu potřebujem?“

Vždyť jde to všechno zas navlas tak
jako před čtyřceti lety –
po nebi známý ten ptákův zpěv,
po stromech známé ty květy!

„Však víte, pane Vernere, co my učiníme? My ten obrubník obejdeme, neboť že nám nohy neslouží, to neznamená, že duch náš již také vyhasl!“

„Jistě, pane.“

„Tak. Ale teď třeba na lavičce odpočinout.“

Trochu se uskrovním, aby laskavý čtenář též po mém boku mohl usednout. Laskavý čtenář nemusí se bát, svým stářím nebudu jej víc obtěžovat, ba ani Annou, i když ta stále ještě obtěžovala mne. Já poslouchal však tichý hovor za vějíři, neboť byli jsme zase na plese.

„...myslím tam na venkov, má drahá. Na lidi tam, ve Světlé. Oč přímější vztahy tam panují než zde. Věříš mi, drahá